

НИВА

місячник присвячений церковним і суспільним справам

Адреса Редакції і Адміністрації:
Львів, Корняків ч. 1.

З М І С Т:

Propter esum...	233
Психологія віри <i>о. Др. Г. Костельник</i>	236
Що говорять американські протестанти про себе	243
Душпастир і вимоги часу <i>о. Волод. Лиско</i>	251
Спомини про підготовлювання 300-ліття берестейської Унії	258
Кооперація і духовенство <i>о. М. Чорного</i>	265
Про значіння й завдання організації священничого жіноцтва під теперішню пору <i>о. П. Дз.</i>	270
З душпастирських кругів	280
Хто є ворогом дяків	286
Нові книжки	288
Всячина	291
Проповіди	

НИВА

місячник присвячений церковним і суспільним справам

Ч. 7-8.

Львів, за липень—серпень 1926.

Рік XX

Propter esum...

В останніх лігах частійше дається чути нарікання, що деякі душпастирі друкать... Нарікають не лиш вірні на своїх священників, але й самі священники поміж собою на невідраднє явище. Старші правильно нарікають на наймолодшу генерацію духовенства, що вона пересякла матеріалізмом; а молодші, щоби заслонити себе, показують пальцем на деяких зі старшої генерації: „а ось і старші друкать“. Значить, що ні старші, ні молодші не перечать сумного факту, але ще й поширюють його. Чимраз яскравійше висувається тип священника, що є душпастирем „non propter Jesum, sed propter esum“. Тип засадничо святотатський і розбійничий. Його життєвою ціллю є: не розділяти ласки царства Христового між вірних, але експлуатувати вірних під покришкою Христа і його церкви.

Чи треба наводити, який страшний суд чекає таких розбійничих душпастирів? Христос Спаситель казав про тих, що бачили його чуда і чули його науку, а не увірили, що їм гірше буде на суді божому, як поганам, і навіть гірше як найгіршим між поганями, Содомлянам. А який же тоді суд чекає тих лихих душпастирів, котрі віру і церкву Христову експлуатували для марних егоїстичних, матеріалістичних цілей — „propter esum“ ?!

На жаль наш вік, пересяклий софістерією навіть у теології, не багато собі робить з „порахунків з Богом“, і тяжко рушити його з місця тверезою думкою про відвічальність перед Богом. „А сповідь нащо?“ — думає, й „на conto“ сповіди продовжує своє зле життя, утверджується в своїх моральних оцінках, при звичаюється до них, засліплюється так, що вже свого налогового гріха і не вважає за гріх. Душпастир „дерун“ звичайно пробуває в тій добрій гадці, що він виконує „святе право“, коли каже собі „платити“ за треби; а грішить той з вірних, що „не хоче“ платити за його труд... Так загізджується в його душі гріх проти св. Духа. „Corruptio optimi pessima“ — остя приповідка відноситься мабуть не тільки до людей, але й до серед-

ників спасення. Щож помагає сповідь, якщо душа не зміняється? Її ласка остає „зерном на камені“... Більше вразлива душа нинішних людей на суспільні явища, бо ті явища конкретні, разячі і менше піддаються ампутаціям софістичного духа. Нехай отже, для кого річ не є доволі переконуюча й застрашаюча, перегляне історію старозавітної і новозавітної божої церкви, західної, чи східної, французької, чи німецької, чи іншої, а всюди знайде те саме: що лихе духовенство було найбільшим шкідником церкви й народу. Ізраїльський нарід, як вибраний, у відношенню до всіх народів був тим, чим у Новому Завіті духовенство в відношенню до народу. І пропав вибраний нарід не задля Єгиптян, Вавилонців та Римлян, але — як пророки голосили — „perditio tua ex te, Israël“. Вузько егоїстичний матеріялістичний дух з природи річи є причиною дезорганізації, розбиття, пірвання моральної звязи з іншими людьми тай з Богом.

Така наша нещаслива доля, що з усіх сторін віє нам вітер в очи. Всі чинники суспільного життя змобілізовано проти нас — проти розвою нашого життя й навіть проти нашої марної вегетації. Остали нам тільки церква й духовенство. Чиж і та остання наша суспільно життєва сила мала би розложитися шляхом, що його вже старозавітні пророки означили — „perditio tua ex te, Israël“...?! Нехай не буде! Нехай і тінь сього буде від нас далеко! Схаме-ніться всі!

Типи, що є душпастирями „propter esum“, витворюються або задля надмірного добробуту, або саме противно: задля нужди. Наглядна річ, що в нинішніх часах ділає ота друга причина. Або дійсно матеріяльна нужда, або острах перед евентуальною нуждою доводять до того, що деякі з душпастирів хочуть ратувати себе безоглядним способом, і „днуть“. Сумнійше є, коли сього допускаються молодші. Вониж щойно вийшли з дух. семинарії, де повинні були набратися божого духа, високих ідеалів, тай родинні тягарі для них ще не можуть бути такі тяжкі, як для старших, у котрих є діти, що їх треба посилати до шкіл.

Чи може нинішнє семинарицьке виховання гірше, що старше духовенство майже загально нарікає на молодшу генерацію? Не виховання, тільки самовиховання.

Кождий чоловік виховує сам себе, реагуючи на свої життєві обставини. Ось се „самовиховання“, а воно сильніше від усяких чужих виховань. Молодші священики переживаючи воєнну чи повоєнну загальну нужду й скруту, переважно находилися в таких обставинах, що не мали на землі „місця під ногами“. І приходилось їм боротися за те „місце“, яке давало би їм життя й запевнення будучности. А коли вони вже раз добились того „місця“, то утверджу-

ються на ньому безоглядно — з остраху, щоби не повторилось їх попереднє скрутнє положення — гірше від положення звїрати в лісі... Молоді нинішні священики втраховані, перед часом зрілі, як овоч, що його черв точить... Тим їх червом се нужда, якої вони зазнавали в школах і пізнійше, аж доки не висвятились і не дістали „посади“.

Нужда, життєва безвиглядність, є найгіршим учителем чеснот. Нужда викликає звїрячі інстинкти. Нужда вбиває ніжність душі. Нужда деправує. Нужда се не „самовідречення“ аскетів. Аскет є паном землі і тіла. А нуждар є рабом землі і тіла. Аскет сидить на хлібі мов на камені, і не хоче думати про нього, бо думає про висші річи. А нуждар жує камінь наче хліб, — і думає тільки про правдивий хліб. І тому продовжувати нужду наших богословів хочби лиш на кілька тижнів се те саме, що й чекати, щоби черв в овочу розрісся й більше надпсував овоч.

Ось не семинарицька, але життєва школа наших молодих священиків недомагає. А всежтаки повинні би вони ввійти в себе, тай практично зрозуміти: що найкраще забезпечення себе є те, про яке самі теоретично навчають вірних в імені Христовім. Благословення боже се не марнє слово, але суцця життєва сила, яка перевисшає всяке людське багатство. Але треба нам навчитися жити живою вірою, яка „гори переставляє“, яка вповні здається на Бога, котрий знає, чого нам недостає, яка шукає передовсім царства божого і правди його, а все проче „додається“ їй благословенням божим.

З другого боку се правда, що священик має право „від престола“ жити. І се правда, що від того, хто більше має, можна за треби й більше взяти; тай се правда, що годі всюди відшукати саме ідеальну міру. Алеж казати собі платити пр. за похорон 20 долярів, а за вінчання 10 дол. — так голова на голову; скандально торгуватися о треби; відганяти від престола „молодих“, що прийшли вінчатися; допустити до того, щоби вірні самі похоронили свого мерця і т. ин. — ось се святотатське й розбійниче душпастирювання. Воно найуспішнійше підготовляє терен для всяких сект, відганяє вірних від церкви, знеславляє духовенство загалом, розбиває церкву. І тому таке розбійниче „душпастирювання“ не сміє бути толероване.

Якаж рада? Чекати, аж висша духовна влада зробить порядок? В деяких випадках (якщо вони надто яскраві) се може удатись. Але завсїди і всюди духовна влада не може успішно боротися проти священиків, що служать церкві „propter esum“. Атже для сеї ціли треба бути всюди „на місці“, дивитися власними очима й спричинити моральний

постійний напір, щоби унеможливити святотатське душпастирювання. Найкрасше можуть отсю боротьбу зводити таки священники поміж собою. Нехай деканальні соборчики не будуть тільки формальним сповненням церковних законів, але нехай у правильнюють саме церковне життя в деканаті. Тут місце натиснути на тих, що душпастирюють „propter esum“ і експлоатують церкву Христову. Їх поступовання кривдить усіх, тому інші священники мають право і навіть обовязок натискати на них. Годі дозволити „змягчувати“ себе товариськими зглядами. Гостре наше нинішнє життя, тому й гострійші повинні бути наші рухи на терезах церковного чи суспільного життя, щоби наступила рівновага.

К.

О. Др. Г. Костельник

Психольогія віри

(Продовження)

5. Обі прийняті дефініції віри виражають тільки ту відміну, де віра повстає на „слово свідка“. Перша дефініція говорить про свідка загалом (яким може бути кожде розумне ество: чоловік, ангел, Бог); друга обмежується тільки на Бога („propter auctoritatem Dei revelantis“).

Алеж у дійсності є ще й друга відміна віри: коли, антиципуючи наглядність, признаємо щось за правду не на слово свідка, тільки на „слово річи“. А се саме основна форма віри. Віра на „слово свідка“, як небавом переконаємося, становить тільки спеціальну її каденцію.

Вже з того, що доси сказано, могли ми переконатися, що й тоді, коли віримо „словом свідка“, в дійсності віримо своїм розумом — розумови, який розважив справу. А се так при кождому акті віри без виїмку. Самі слова свідка, як се ми вже підносили, не мають предметової вартости, бо вони є „словами свобідної волі“, яка так само легко може сказати неправду, як і правду. Тому прийнята дефініція й каже: „Вірити значить признавати щось за правду на слово і повагу другого“. На „повагу“ складаються а) щирість свідка (т. є. достовірність його волі) і б) достовірність його розуму чито загалом його свідомости. Але щоби ствердити „повагу“ свідка, то мусимо розважити його природу. Значить: мусимо на свідка глядіти як на річ, котра має свої спеціальні прикмети й стани, а із

тих прикмет і станів мусимо заключати про їх причини або наслідки. Отже поступаємо так само, як з кожною річю, коли її розважаємо.

Одна річ ділає на другу, й лишає на ній (чи в ній) свої „сліди“ (наслідок), з котрих можна бодай головне вичитати про причину. Чоловік-свідок був очевидцем якоїсь події (чи річі); вона поділила на нього, й лишила в ньому свої „сліди“ (свій образ, свою відбитку). Ось до тих „слідів“ ми хочемо добитися, щоби з них заключити про їх причину (себто: про те, що свідок бачив, чув...). Однак безпосередно добитися до них не можемо (годіж заглянути просто в душу другого чоловіка); мусимо отже щойно заключати про ті „сліди“ то на підставі їх наслідків: зі слів свідка, з його виразу лица, з цілого його поведіння — то знов на підставі їх частинних причин: з попереднього поведіння свідка, з цілого його психічного характеру (тут нам розходиться головню про ширість свідка і про достовірність його критичної свідомости).

Значить, що розважаємо свідка як кожду річ: не приписуємо рішаючого значіння тому, що свідок свідомо твердить, але тому, що каже його природа. Слова свідка є тільки додатковим чинником: вони або непомірно улекшують нам дослід, або утруднюють. При досліджуванню безмовних еств не стрічаємо ані тих плюсів, ані мінусів: таке ество не може нам сказати того, що в собі скриває, але й не може обманювати нас. А чоловік-свідок може обманювати або свідомо, або несвідомо: подію чи річ, якої він був очевидцем, міг він схопити невірною (безкритично), й привид може подавати за дійсність, або навідворот. Але якщо його слова ширі, а схоплення події чи річі вірне й критичне, то без усякого труду можемо довідатися про всі подробиці справи, яку досліджуємо, — можемо про справу довідатися навіть більше, як ми самі спостерегли би, якщоб були її очевидцями. Змисли і розум свідка тоді стають наче нашими змислами і розумом.

Всюди однак насамперед мусимо свідка розважити як річ, щоби опісля повірити його словам.

Розуміється, що — коли вже маємо якогось довіреного чоловіка, то вже маємо „раз на завсіди“ справджену його „повагу“, і даємо віру його словам без попередньої аналізи його „природи“.

Діти дають віру старшим не на підставі формальної аналізи їхньої поваги, бо діти до сього ще нездібні, тільки на підставі психічної гравітації, яка в дітий ділає інстинктивно: діти інстинктивно відчують, що мусять покладатися на старших, отже довіряють їм і наслідують їх. „Старість“ для них є інстинктовним критерієм

„поваги“ старших. Повторюється отже й тут те саме, що ми вже вияснили: насамперед мусимо свідка розважити як річ, щоби опісля дати віру його словам, які є ділом „свобідної волі“.

Якщо є багато свідків, які однозгідно твердять те саме, то наш дослід дуже улекшений, одначе процес досліду остає той самий. Тут лекше можемо переконатися, що слова свідків є виразом їхньої природи (а не свобідної волі, яка може обманювати), та що свідки схопили подію вірно й критично. Зрештою се залежить від складу свідків. Якщо свідки є ріжного стану, віку, ріжної освіти, ріжних переконань, з розбіжними особистими інтересами, то трудно припустити, щоби всі доцільно або випадково годилися в своїх словах. Отже мусить бути спільна причина їхньої однозгідности.

Так само се діється при досліджуванню фізичних річий: якщо явище Б виступає по явищу А в многих випадках і в ріжних умовинах, то маю більшу певність, що явище Б є в причиновій звязи з явищем А, ніж тоді, коли отсю звязь розважаю тільки в одному випадкови.

6. Вірю в Бога, в друге життя, в Христа і т. д. В звичайному життю завсіди кажемо в таких випадках „вірю“, а не „знаю“. Ба, й навіть в богословії тай загалом у науці завсіди в тих випадках говоримо „вірю“, а не „знаю“.

А тепер запитання: чи я вірю в Бога, в друге життя, в Христа і т. д. тому, що я чув про се від інших — на їх „слово і повагу“? Вправді, діточа віра загалу людий ґрунтується на словах і повазі старших осіб. Але скількиж то людий тратять отсю свою первісну віру, а потому знов приходять до віри уже не на підставі того, що від інших чули, тільки на підставі свого власного розважання життя-буття! Суджу сам по собі. Я вірю в Бога, в друге життя, в Христа і т. д. не тому, що так мені свідчила моя мама і мої учителі. тільки тому, що я сам розважив ті проблеми, і набрав такого переконання. Основую свою віру на божому світі, а не на людських словах. Правда, я признаю боже обявлення — алеж насамперед своїм розумом переконався я, що те, що в Христовій церкві подається за „боже обявлення“, є дійсно божим обявленням, і щойно так признаю в божому обявленню за правду й те, чого не розумію. Зрештою багато є такого в життю-буттю, в що я вірю на підставі свого власного обдумання — навіть проти людського слова й поваги, хоч воно немає нічого спільного з вірою в релігійному значінню. Так пр. я вірю, що український нарід не спольщиться в Польщі; що європейська культура колись пропаде, як пропали й старинні культури; і т. ин. В усе те я „вірю“, а не „знаю“ сього. Бо якщоб я се

„знав“, то всі інші люди, бодай ті, котрі мають такий рівень освіти, як я, так само „знали“ би се, і признавали би за правду без усякого вагання й сумнівів. Одначе воно так не є. А се знак, що тут маємо до діла з вірою, а не зі знанням.

Ось сеї відміни віри не обіймають прийняті в нинішніх богословських книжках дефініції віри. Мають вони своє давнє історичне жерело. Св. Тома з Аквіну засадничо виключає з області віри те, що може бути пізнане власним розумом: „unde eis non possumus assentire propter proprium testimonium (с. зн. propter testimonium proprii intellectus), sed propter testimonium alienum; et haec proprie credita dicuntur“ (Quaest. disp. XI, q. XIV, art. 9). Алеж ми переконалися, що „testimonium proprii intellectus“ є саме основною формою в процесі віри.

Чому я вірю в Бога? Тому, що розважаючи життя-буття своїм розумом прийшов я до того за к л ю ч е н н я: що єсть Бог. Приняв я се заключення за таке, котре наймудрійше розв'язує проблему, і покладаюся цілим своїм розумним і свобідним „я“ на його річеву вартість. Явища світа уважаю за наслідки, і стараюся вичитати з них прикмети їхньої причини. Висновую притому цілу низку сильогізмів, з яких наведу тільки два головні наслідства: а) і стнує Абсолют, т. є. перша, несотворена причина світа, ens a se; б) се й Абсолют є свідомий, розумний і особовий.

Перше наслідство є посередно наглядне і властиво належить до „знання“ (якесь єство мусить істнувати від вічності, бо инакше світ мусів би повстати з нічого й без нічого, а се абсурд). Його й признають усі думаючі люди. Друге наслідство для звичайного людського розуму (т. є. коли природні розумові інтуїції приходять до слова) таке ясне, що його на тому становищі також уважаємо за наглядне. Цицерон каже: „Се таке наглядне (perspicuum), що боги істнують, що того, хто се заперечує, ледви можу вважати за чоловіка зі здоровим розумом. *) А однак те, що не всі думаючі люди годяться на се заключення, як також те, що й на віруючих часами находять сумніви, є наглядним доказом, що мій осуд (моє заключення) „Абсолют є свідомий, розумний і особовий“ не належить до наглядного пізнання, тільки до віри.

По переведенню аналізу цілої конструкції мойого заключення „Абсолют є свідомий, розумний і особовий“, переконуюся, що в ньому сповнені всі ті моменти, які ми вкрили при вірі „на слово й повагу свідка“. І так:

*) De natura deorum. L. II, c. 16.

а) Матерія в тому осуді є незвичайно складна і поплутана: б) розумом не можемо її опанувати наскрізь; в) про зв'язь між присудком і підметом не свідчать нам безпосередно самі поняття присудка й підмету, тільки посторонні чинники (дальші наслідки й причини).

Мій осуд „Абсолют є свідомий, розумний і особовий“ вдійсности є заключенням, і тому про зв'язь між присудком і підметом свідчать мені всі преміси і поняття, на яких ґрунтується моє остаточне заключення. А якіж тут поняття приходять? Іншими словами: з яких фактів виснову свою віру в існування Бога? З доцільности в світі, з існування моральних (природних) законів, з існування розуму й свідомости в людей і т. ин. Алеж ці факти не існують самі про себе, тільки в нероздільній зв'язи з фізіологічними й фізичними законами тай з матерією загалом. Отже вже й самі ці факти є в дуже поплутаних відносинах з іншими фактами — так, що людська розумна свідомість може заняти таке становище, що загалом не бачитиме тих фактів (доцільности, моральности і т. д.) яко таких, але зводитиме їх на спеціальні вирази або функції матерії (як се роблять матеріялісти). А тим моє заключення про Бога тратить свою основу.

Матерія дійсно наглядних осудів така, що вона остає ясною для всіх людей, для христ'ян, жидів, матеріялістів, сензуалістів і т. д., — отже з усякого становища розумної людської свідомости. Трикутник остає трикутником для всіх людей і завсіди. Але доцільність у світі, моральні закони, розум (яко психічне явище) і т. д. не остають для всіх людей „одним і тим самим“. Одні з людей у тих фактах бачуть „більше“ (духовий, містеріозний змісл), другі „менше“ (тільки вислід механічного ділання природи). Отже маємо тут до діла з фактами з природи річи дуже поплутаними, субтельно сполученими, і саме тому отсі факти становлять визначну „матерію віри“. Природна інтуїція вповні слушно зачисляє наше переконання про існування Бога до області віри, а не до області знання. (Завважає притому ще один момент, який опісля піднесемо).

в) Аргумент, який в обговорюваному осуді свідчить про зв'язь між присудком і підметом, не вичерпує цілої проблеми; д) тому завсіди остається можливість для сумнівів, і квестія може бути наново поставлена і розважувана.

Заклучення „існує Бог“ чи, що є те саме, „Абсолют є свідомий, розумний і особовий“ не пояснює мені того всього, що стрічаю в світі (а розважуванням світа я прий-

шов до переконання про існування Бога). Якщо Бог свідомий і розумний, то він доцільно сотворив світ. А якщо світ доцільно сотворений, то чому є стільки прикрих заломлень у тій доцільності: чому є каліки, недородки, землетрясення і т. д.? Чому є фізичне і моральне зло в світі (війни, убійства...)? чому „буває праведник, котрий гине в праведности своїй“ (Проп. VII., 15)? і т. ин.

ж) Щоби заключення „існує Бог“ признати за правду, на се треба згоди волі. Функція волі тут така сама, як і при вірі „на слово й повагу свідка“. А що тут згода волі дійсно потрібна, се слідує хочби вже й з того, що не всі люди вірять в Бога, хоч і знають докази, на яких основується та віра.

Якщоб ми заналізували інші осуди, які є виразом нашої віри не на підставі „слова свідка“, але на підставі власного розважання, то найшли би, що в них також сповнені всі вичислені „моменти віри“. А вже знаємо, що ті самі моменти здійснюються, так само в кождому акті віри на підставі „слова свідка“. Отже вичислені моменти становлять характеристику для віри загалом. Вони то спричинюють суцню ріжницю між „вірою“ і „знанням“ загалом.

Кожда віра — з огляду на свою льогічну сторону — є заключенням. Оскільки се відноситься до тих випадків, де віримо на підставі власного розважання, то ми се вже виказали. А в тих випадках, де віримо на „слово свідка“, загальна форма заключення так представляється: Признаю за правду те, що чоловік X каже, бо він гідний віри; а гідний він віри тому, що він ширий і добре знає справу, про котру свідчить; а що він дійсно ширий, про се свідчить се й те...; що він добре знає справу, про се знов свідчить се й те...

Кожда віра, яко заключення, є антиципацією наглядности.

Чисті льогічні форми заключення є тільки дві: дедукція й індукція. Віру, задля її психольогічної сторони, звичайно зачисляють до психольогії. Одначе се не є вповні правильне, бо віра має також й льогічну свою сторону. Вправді, віра не становить окремої чисто льогічної форми заключення, алеж вона становить осібну льогічно-психольогічну форму. Вона може мати як дедуктивну, так індуктивну форму, одначе сі льогічні форми є для неї тільки чимсь зверхним, і не вичерпують її „ядра“.

Коли з доцільности в світі висновує заключення, що Бог існує, так се заключення має дедуктивну форму: з аналізи „наслідків“ я тут вичитую прикмети „причини“. А коли заключаю „вірю в ширість чоловіка X, бо я тисяч разів

досвідчив його щирість“, так се заключення має індуктивну форму.

Алеж, як сказано, отсі льогічні форми не вичерпують властивого чинника віри.

Дедукція має те собі питоме, що вона ґрунтується на нашому розумінню, на нашій інтелігенції, на розумовому вичитуванню консеквенції з даних преміс. Віра також ґрунтується на „розумовому вичитуванню“, і се є її нервом навіть тоді, коли вона має індуктивну форму. Так пр. в наведеному примірі я вірю в щирість чоловіка X не так тому, що я тисяч разів досвідчив його щирість, як тому, що я з тих досвідів „вчитав“ моральну вартість сього чоловіка.

Льогічна дедукція має даний цілий матеріял своєї проблеми, і по розваженню сього матеріялу в цілості (т. є. по опануванню його розумом наскрізь) наступає заключення абсолютно певне — без усякої особистої відвічальности. А віра не має даного цілого матеріялу своєї проблеми, і тому розумом годі переглянути справу наскрізь. Треба тут особистої здібности, не тільки щоби виснувати заключення, але навіть щоби належно сформувати преміси. Якщо отже виснуємо заключення, і непохитно обстоємо його, так се робимо на власну відвічальність. Ось се психольогічні моменти, які виступають у процесі віри, а від яких льогічна дедукція абстрагує.

Льогічна індукція має те собі питоме, що антиципує наглядність—властиво: загальність. Віра, як акт розуму, також антиципує наглядність. Одначе зовсім инший є мотив тої антиципації в процесі льогічної індукції, як у процесі віри. При індукції антиципуємо загальність не на підставі розуміння, тільки на підставі богатого й здіференціонованого досвіду: явище А в $x + y$ випадках у найрізніших обставинах постійно виступало разом з явищем В, отже видно, що між тими явищами „мусить“ заходити якась причинова звязь, і вони завсіди і всюди „мусять“ разом виступати. Тільки досвід нам каже, що А і В „мусять“ разом виступати — ми сього не розуміємо: чому саме мусять А і В разом виступати? А якщоб ми се зрозуміли, то наша індукція перекинулась би в дедукцію. Противно в процесі віри. Тут наша антиципація наглядности ґрунтується виключно на нашому розумінню, на „розумовому вичитуванню“ і на довірю до нього: маємо тільки фрагменти, а з тих фрагментів—після нашого найліпшого розуміння — утворюємо цілість: маємо даних лиш кілька букв, і доповнюємо їх, щоби відгадати ціле слово.

Як видно, віра, яко заключення, є мішаною формою: завсіди виступають в ній деякі з тих моментів, котрі питомі дедукції, як також деякі з тих моментів, котрі питомі індукції. А сущне, чим віра ріжниться від обох чисто льогічних форм заключення, є те, що в процесі віри засадничо виступають психольогічні, субективні чинники. Віра є виразом нашої особистої льогічної і моральної здібности. Особиста льогічна здібність виражається тим, чи хтось має чистійшій субтельнійшій розумовій інтуїції, або їх не має; чи вміє переводити субтельнійшій дуже складні заключення, або не вміє. А особиста моральна здібність виражається тим, чи хтось має ліпшій сильнійшій волю; чи гіршій і слабшій; чи має чистійшій почування моральній і загально життєвій (чи пр. бере життя як комедію, чи поважно), або не має.

Психольогічні, субективні чинники загалом мають величезній вплив у пізнанню. В наслідок занятого життєвого становища, почувань, інтересів і т. ин. цілий світ змінється перед очима: з поважної справи виходить карикатура, з святої річи — грішна річ і т. ин. (Відсилаю читача до моєї розправи „Жерела субективних поглядів“, *) де отся проблема ширше обговорена.)

Зрозуміле отже, що наслідком психольогічних, субективних чинників можна „вмовити в себе“ всякий погляд на світ і всяку віру. (Продовження буде).

Що говорять американські протестанти про себе

(Допис з Америки)

Зловіщий занепад релігійности — Зріст злочинности

Горе вам письменники та фарисеї, що проходите море й землю, щоб зробити одного нововірця, колаж се станеться, то робите його сином пекла, у двоє гіршим вас.
Мат. 23, 15.

Часописи і листи з Європи оповідають, що там приїхали висланники канадійських і американських протестантів (Крат, Кузів і др.) і починають ширити протестантизм в Галичині, на Волині та Холмщині, на Підкарпаттю, а також між українськими студентами на еміграції. В Чехах є вже нині гурток українських студентів, які збираються навіть їхати до Канади і Злучених Держав на вертати тутеш-

*) Міститься в книжці „Три розправи про пізнання“. Львів 1925.

ніх Українців до цивілізації, до „правдивого євангельського християнства“.

Хто не знає, як американський протестантизм виглядає в його власнім домі, той, судячи по протестантських місіях і коштах на їх провадження, мігби справді подумати, що американський протестантизм є в Америці великою моральною силою, світлом в темряві, лікарством в душевній недугі. Все можна здалека представляти собі в ідеальнім світлі.

Тимчасом же з того, що бачимо і з нарікань самих протестантів на їх рідному ґрунті, виходить, що самі вони „блукають в темряві“ і поважно побоюються, щоби, блукаючи, не пропасти.

Занепад моралі, занепад релігії, загальна деморалізація поступає в Америці скорим кроком. Під проводом протестантського „євангельського світла“ нестримно зростає число байдужих до всякої віри взагалі. Життя тратить всяку моральну основу, число злочинів збільшається в застрашуючий спосіб, — і то в першій мірі між молоддю. Людей опановує самолюбство, бажання легкої наживи, легковаження моральних засад і обов'язків; байдужність навіть до того, що принесе завтра, а не то життя поза гробом. Ціле життя стоїть нині під старим римським ключем: „панем ет цирценес“ (хліба і цирку!). Роскоші, вигоди, театри, неробство, безідейність, безрелігійність, самолюбство, — ось що стає нині ідеалом, релігією американського загалу!

І ось з такої Содоми і Гомори виїжджають нині місію нарі наверхтати український світ на свою „правдиву віру“

„Похід християнської совісти“

Щоби здержати в себе дома страшні наслідки американської безрелігійності, американські протестанти почали недавно роботу для піднесення релігійності серед американського загалу — почали „похід християнської совісти“ (Кришієн коншинс крусейд).

І при нагоді початої роботи передові люде різних протестантських сект почали застановлятися над нинішнім моральним станом Америки. В ньюйорськїм протестантськїм часописи „Д' Крисчієн Гералд“ з мая 9-го, 1925. р. читаємо між иншим:

— Чи станемо до боротьби з негідним гуртом молоді, який кепкує собі з закону і полагаєдимо справу, чи зігнемо шию? Привертаймо народ назад до Бога, до Біблії! — А. А. Сондей.

— По нашїм краю покотилася хвиля байдужности і безправства і захопила міста, місточка і хутори (фарми). — Свящ. Е. К. Форд.

— Богатьох з нас відчуває, що християнство тепер в критичнім стані і мусить дуже потерпіти, коли не западає між християнами незвичайний дух релігійности. — Свящ. др. Мерил.

— Нам треба наново вчитися, що се велика справа бути християнином. А ми забули Його (Божий) закон. — Свящ. М. Г. Гослинк.

— Наші батьки мали пошану до закону, яка в нас дуже підупала. Безправство нищить стіни нашої суспільної будови. Злочини поступають таким ходом, що думающий Американець мусить червоніти з сорому. — Свящ. Й. Б. Ременснейдер.

— Перша трудність в тім, що більша половина дітей жиє в домах, які не клопочуться церквою... Бога викинуто з великої части шкільних підручників. — Р. Дрейк.

В уступі про науку моралі в школах читаємо:

— Судові викази кількох Стейтів розкривають неймовірне число молодечої безхарактерности, яка веде до бандитизму, банкових рабунків, нападів для рабунку, а чогось подібного не знають давніші судові і поліційні записки. Ми непевні, чи просвітні конференції застановляються так щиро і сердечно над виховавчими справами, як щиро обговорюються в тісних кружках питання наукові, нові способи бездротного телефону і хемічної господарки. В Нью Йорку тягнулась конференція п'ять днів, на якій обгорювано різні способи втинання і закручування волосся в дівчат, але мабуть дуже вже дивна була конференція учителів, на якій цілий день обговорювали, як вчити дівчат моралі, коли вони вийдуть від голяра, який зверхній части їх голови надав принадну форму.

Всі повищі уривки взяті з одного числа (і се ще не всі) і їх автори належать до різних протестанських сект. В тім же часописі з 25. цвітня 1925, читаємо між иншим:

— Жаден чоловік, що любить свій край, не може не бачити легковаження закону, яке так поширилося і постійно зростає. — Е. Д. Бортон, голова університету в Чикаго.

— Кождий думающий горожанин мусить нині бути свідомий факту, що брак поважання до закону й авторитету є найбільшим лихом, яке стоїть перед сим вільним народом. — Р. С. Копленд, сенатор.

— Відчуваю, що в корені нашого національного життя діється щось недобре — або тікаємо від духового виховання і напімнень дому або ми, як народ, пускаємо з рук духові засади. — Г. Е. Креєр, голова міста Лос Енджелс, Кал.

— Вечером звичайно родина розбігається. Родинний вівтар стає менше і менше чинником домашнього життя. — Свящ. С. Е.

— Голова ньюйоркської поліції заявляє, що в послідних трьох місяцях 1925. року злочинні напади молодіжи збільшились о шістьдесять процентів супроти тогож часу в минулім році. Він каже: „Ми самі витворюємо кримінальників для будучности в безконтрольних та морально і релігійно збанкрутованих молодечих гуртах.“ — Редаційний вислів.

— Филя злочину дальше збільшається... Филя безправства так підноситься, що готова затемнити все на публичнім горизонті. — Ред. вислів, „Кр. Гералд“, з 18. цвітня 1925.

— Відновлення родинного вівтаря і піддання дому під релігійні засади є нині кричучою потребою Америки. — Губернатор з Огайо, теж число К. Г.

Всі наведені вислови (а там їх є ще більше) взяті лише з трьох чисел „Д' Крисцієн Гералд“, а подібне бачимо і в наших часописах чи журналах, які зовсім не є органами релігійними. До тогож так висловлюються, як бачимо, не лише протестантські священики, але і протестанти міряне, і то люде на відвічальних становищах.

Злучені держави протестантські

Що Злучені Держави є краєм наскрізь протестантським, се бачимо хочби з церковної статистики. Ось кілька священиків мали деякі секти чи віри в 1924. році в Зл. Державах:

Католики	23,753
Баптисти (ріжні їх підсекти)	52,866
Новоєрусалимці (Сведенборжці)	2,289
Методисти (всі ріжні їх підсекти)	44,449
Лютеране (ріжні підсекти)	10,255
Пресвітеріяне (ріжні підсекти)	14,301
Ученики Христа	8,861
Протестантські Епископали (2 групи)	5,837
Армія Спасення (Салвейшен Арми)	4,378
Браття (ріжні групи)	4,035
Східно-православні	638

Лишаються ще менші секти, які з виймкою кількох всі протестантські.

З наведених цифр бачимо, котра з сект має яку силу, а дальше бачимо, що непротестантів в Зл. Державах дуже мало: Головна релігійна сила Зл. Держав — се „Евангельські Христіяне“ — протестанти ріжних назв і толковань. І коли в Зл. Державах така Содом і Гомора, то кого можна за се робити відвічальним? Чи не тих, що все мають в своїх руках і можуть робити, як захочуть, на нікого не оглядаючись?

В Америці є разом около 200.000 протестантських пасторів — *The Christian Herald*, July 4, 1925.

Кодекс вуличної моралі

Окрема комісія міської шкільної ради в Нью Йорку застановлялася над занепадом характерности серед молодіжї й опублікувала свої рішення. Се звернуло увагу поважних стейтських видань і між ними „Литерари Дайджест“, а за ним „Меклінс Мегазін“ говорять, що :

Велика частина студентів висших шкіл має злочинну (кримінальну) вдачу, рештаж се „інтересні молоді люде“. І молоді люде сердечні, шляхотні, мають гарні прикмети, лише що :

— Ті самі сердечні люде вірять, що добре — „коли їм може щось вдатися“. Їм бракує поважання для родичів і для авторитету. Ошука є в них гідною справою, коли їх ніхто не зловив. Підробленне підпису є лише заощадженнем клопоту. Злодійство є щоденним явищем. Одурювання не є соромом, коли злочинця не викрито... Коли покличуть до відвічальности, то рідко хто жалує, що зробив зло, але звичайно жалує — „що попався“.

Згадана комісія висловлюється даліше, що заведенне моральної науки в висших школах є неминучою konieczністю. Треба встановити ясно означені засади і назначити границю між добром і злом. Треба вчити, як жити, а не лише давати негативні (заперечуючі) прикази: Не кради! Даліше комісія признає, що :

— Висші школи мали досі на увазі лише розумові (інтелектуальні) добутки, як головну ціль, виховання характеру і горожанські чесности відсувано на даліше місце.

Вкінці комісія висловлює купу мудрих але мабуть побільшій частині непрактичних фраз і таких же предложень (пропозицій) щодо способів поправини нішнього занепаду. Симпатичні кооперції, симпатичні порозуміння... досліди психологів над ненормальними учениками... зазначування на свідощтвах морального поведіння і т. п.

Послухаймо ще, що говорить поліційний комісар Нью Йорку, Енрайт, як се подає „Кр. Гералд“ :

— Поліційний комісар Нью Йорку, Енрайт, недавно звертав увагу, що злочинність між молоддю в перших трьох місяцях збільшилась в Нью Зорку о 60 процентів супроти тогож часу в 1924. р. Коли 1924. р. мав таких злочинів 1757, то 1925 мав 2,832. І все те відноситься до молоді низше 16 літ. І се ограничається до одного Нью Йорку. Енрайт говорить, що 70 процентів всіх злочинців в Злучених Державах належить до віку низше 30 літ життя, а 50 процент низше 25 літ. Розкоші — каже він — тягнуть

за собою старого й малого. Погоня за розкошами так опанувала всіх, що батьки і матері не мають часу виконати найзвичайніших обов'язків супроти своїх дітей. Для багатьох неділя, як „День Господній“ (Лордс Дей), пропав з календаря. Він став днем веселих забав. Церква і Недільна Школа занедбані. Досить глянути на недільну товпу, що переводить неділю на забавах, щоби стало ясно, що така байдужність є грізнішою, ніж зверху може здаватися. — Редакційна увага, „Кр. Гералд“, 23. мая, 1925.

Чотирнайцять зловіщих фактів

„Д' Крисчієн Гералд“ з 26. мая 1925. року подає „Чотирнайцять зловіщих фактів“ (Фортін фейтфул фектс) з підзаголовком: „Зловіщих, коли християнська совість Америки не скоро пробудиться“ (фейтфул, анлес Америкас Крисчієн коншинс из спидили авейкенед).

Кожний факт висловлений одним реченням, за яким йде подрібне пояснення. Ось ті факти (пояснення тут скорочені до найважливішого):

1. **Занепад релігії в родині.** Перед 50 літами родинний вітвар був в пошані в більше як 70 процентах домів, нині менше, ніж в 20 процентах.

2. **Загальне занедбанне релігійних вправ для молоді.** Понад 17,000,000 американських дітей і молоді виростає без жадної релігійної науки. Америка стає нехристиянським народом.

3. **Винищення божого слова з публичних шкіл.** Колись в школі вчили біблії, тепер вже ні, а наслідком того є безправство, деморалізація і брак почуття відвічальности.

4. **Занепад інтересу до церкви.** Кілько дійсних членів має нині церква? А кілько між тими щирих членів?

5. **Неділя перестала бути днем святим.** Неділя стала днем для довшого спання, їзди автомобілем, для читання недільних часописів і комічних додатків. (Тут треба окремо додати, що і для звичайної праці, бо хіба в американських містах не будують в неділю будинків, не цементують вулиць, не копають і не вивозять землі під будову каменниць?)

6. **Привичка до уживання тютюну і наслідки тогож.** Від 1910. до 1922. р. виріб цигарів збільшився о 663 процентів, коли людність збільшилася ледво о 1 процент. Минулого року скурено фабричних цигарів 60,000,000,000, а кілько своєї роботи? А що дальше сказати про вплив курення на здоровля?!

7. **Уживанне опіюму.** Тих, що вживають нині опіюму, або подібних дрогерій є вже нині в Америці десятки тисяч.

8. **Марнотравний видаток на розкоші.** В 1920. р. в Америці видано на тютюн, гуму до жування, дорожочінности (перстені, брожки, коралі і т. п.) і другі неконечні річі 22,700,000,000 доларів. В тім часі на місійну роботу видано ледви 37,886,040 доларів. (Себто 600 доларів на непотрібне, або й деморалізацію, а 1 доляра на евангелізацію!).

9. **Постійне розриванне родинних звязків.** В 1922 р. була одна пята більше розводів, ніж в 1916.

10. **Застрашаючий зріст злочинів.** Від 1912. до 1921. р. число злочинів збільшилося на 400 процент. В Чикаго майже щоденно є одно убійство. В 1924. р. було там 347 убійств. В Англії в 1919. р. на один міліон було 4 убійства, а в Чикаго 110 на міліон. Взагалі в Злучених Державах 18 разів більше убійств, ніж в Англії.

11. **Суспільні слабости (венеричні).** Пересічно пять молодих людей між вісьмома хворі. А наслідки: 25 проц. божевільних, 50 проц. великих жіночих операцій, 95 проц. в сліпоті народжених дітей і 90 проц. неживих дітей се наслідки суспільних слабостей. А грошеві кошти всього того 3,000,000,000 доларів.

12. **Загальне злодійство й крутарство між народом.** Публичні, приватні й урядові злодійства коштують край 1,000,000,000 дол. річно.

13. **Відвічальна преса не має нині морального впливу.** Чикаговська „Дейли Трибюн“ каже: вплив стратила церква, дім і преса. Злочини звели нас в долину.

14. **Зріст нерелігійних впливів невідвічальної преси в Америці.** Нині в Америці є 500, або й більше часописів большевицького нахилу.

Таке в Злучених Державах! Не краще, а бодай не багато краще стоїть справа в Канаді. Ось що говорив недавно в Торонто пастор др. А. Гандіер, принципал Колегії Нокса і бувший протестантський модератор:

— Я питаю, чи нема в тім небезпеки, що з богатях дітей в Канаді виростають такіж погане, як Афріканці, або Індіяне. Та ще остільки гірше, що вони мають більше знання. Чи поминувши особисті різні погляди, ми не згодимося в тім, що релігійний елемент такий вартий в будові і характеру і горожанського почуття, що ми воліли би, щоби наші діти виховалися на добрих методистів, англіканів, а навіть римокатоликів, або навіть жидів, ніж не мати жадного релігійного виховання дома. Обчислено також, що 43 процентів протестантських дітей не ходить до Недільної Школи. В краю, що зветься християнським, чимале число наших дітей виростає без всякого релігійного виховання.

А якже справа стоїть з протестантською місійною роботою по чужих краях? В Лондоні появился звіт мі-

сійної роботи в Африці, де нема також чого радіти. Єпископ Йоганесбургу, др. Карней, говорить між иншим:

— Церковна робота в полудневій Африці терпить від перегонів, зависти і марновання людей і сили Жаль огортає, коли побачиться, як тубильці переняли нашу привичку незгоди. Підійть, в яке хочете, місце, а побачите тузин, або більше нещасних малих церков (ріжних сект) та тільки дзвонів, що бренькають собі на перекір. Тубильці не тільки не годяться між собою, як і ми, але також натворили безліч своїх власних сект...

Що з усього того виходить

Кому з Українців і в Америці і в Європі забагається протестантизму, нехай перше прислухається до того, що самі американські протестанти говорять між собою про себе. А чейже не треба великих розумів, щоби запевнитись, що хто сам потопає, той і других рятувати не може. Він хіба може потягнути на дно того, хто без подібного помічника, напруживши власні сили, вратувавсьяб.

Се повинні собі зятати передусім європейські Українці.

Америка нині бореться і шукає рятунку серед филь власного безвірства, злочинів та загальної деморалізації, хоч певна річ — безуспішно. На поклик кращих одиниць розпещений, розпущений, від колиски здеморалізований загал оглядатись не стане. В нього важніші літаки, радія, цирки — словом все те, до чого його з дитинства призвичаює і дім і вулиця і школа і преса і чим його життя мов хінським муром обведене. В додатку і самі кращі одиниці не здають собі справи з того, що їм роботи, і хотіли би вилічити зло методом „ту ин ван“ — двоє в одному, себто хотілиби задержати в основі всі причини дотеперішнього лиха і рівночасно побіч них заводити добро. Але таке „ту ин ван“ ані льогічно, ані фізично неможливе.

Чому до Європи їдуть звідси місіонарі? — може хтось запитати.

Їхня місіонарська робота поза своїми власними національними границями має і може мати лише чисто політичні цілі. Вона може основуватись лише на засаді: поділи, здеморалізуй, а запануєш!

Фактом є, що і ті „місіонарі“, які ширять нині „християнство“ між Українцями в Європі, і ті, що лишилися в Америці, стояли і стоять поза всіма межами життя українського загалу на американськiм континенті, як люде на чужій службі. Поле їх „праці“ лежить поза українським загалом — і починається воно в канцеляріях тих, що ви-

писують місячні чеки і жадають „роботи“. Се наємний, продажний крам, який оглядається, хто більше заплатить.

І ось тому Українці в Європі — і старі і молоді — повинні мати тільки розуму, щоби запитати приїзших апостолів, чи не мають вони часом на гадці запроваджувати в Європі такого євангелизму, який лишили поза собою в Америці? Атжеж ті місіонарі полишили в Америці 17 мільонів самих дітей без релігійного виховання, без релігійної науки, отже 5 разів стільки, як є всього українського населення в Галичині.

Українцям треба памятати, що протестантизм взагалі є розкладовою силою. Він самий вже в основі є таким. А ще більше є він таким для Українців, будучи чужим клином, виміреним на те, щоби їхню єдність, їхню силу на дрібні кусні полупати. Таким він є для Українців під Польщею, таким для Українців під большевиками. І таким він є завжди і без уваги на те, чи він прийде на українську землю з Америки, чи з Німеччини, чи з Москви і чи буде він виступати під фірмою методизму, чи пресвитеріянізму, чи штундизму, чи адвентизму, чи баптизму, чи ще чого иншого.

о. Володимир Лиско

Душпастир і вимоги часу

(Реферат на декан. соборчику в Золочеві)

Загально нарікається на зміну положення в наших парохіях. Говориться про зміну настроїв, про погіршення морального стану, релігійного почуття і т. п.

Що моральний стан і релігійний дух мусів підупасти — це ніщо дивного, це льогічна консеквенція того, що ми пережили. Конечний наслідок довготривалої війни. Війна здеправувала багато одиниць, а ті розсівають заразу поміж населення. Нарід дивився на деморалізацію, зловживання та гріхи звиваючої до неба несправедливості зі сторони тих, котрі повинні були стояти на сторожі закона; а не було кому, по найбільшій часті не було можности — це паралізувати. Сотки нашого духовенства вивезено, інтерновано або конфіновано, найкрасша часть нашого народу була покликана до війська і там, розуміється, цілими літами була позбавлена душпастирського проводу (бо чейже військового духовного проводу в часі війни не можна назвати правильним душпастирством). Ще гірше під зглядом душпастирства стояла справа тих, що попали в полон. А з тих, що лишились дома, також немала часть жила

на евакуації або була позбавлена то церкви, то священника. Школа мало де була чинна.

Як можливе в таких обставинах моральне, чи релігійне виховання? Як можливий поступ духової культури? Мусів прийти занепад.

Крім тих невідрадних обставин важну ролю відгравали і зовнішні впливи. Ті, що служили при війську, або й ті, що попали в полон, жили серед різних людей, людей різної віри і переконань — не рідко між недовірками. А цеж не могло не лишитися без наслідку після засади: „з яким пристаєш, таким ся стаєш“. Ми нині на наших селах помічуємо „мійські“ настрої. Як в містах і місточках християнське населення, живучи в суміш з іншими вірами, деправується, шукає більше легкого життя, строїв та розривок, те саме нині помічуємо і по селах. І тут нині бачимо багато мудрагелів, людей похопних до критики, бо вони багато чули і багато виділи, хоч до книжки і про-світи й не дуже скорі.

Отже й душпастир мусить змінити свої методи в душпастирстві, мусить приноровитися до вимог часу, побороти всі труднощі, щоби виповнити своє боже післаництво.

1. Через війну ослабла віра. Отже поширення основних правд віри повинно бути першим десидератом нового душпастирювання. Чито в проповідях чи катехізаціях у школі і церкві душпастир повинен доложити старання, щоби не лише доповнити те, що нарід під час війни стратив, але й направити те, чого йому і перед війною недоставало. Безперечно моральні проповіді лекше виготовити і мають скорше практичне застосування, тому й проповідники частійше такі теми вибирають. Але таке трактування справи, коли в проповідях замало звертається увагу на основні правди віри, має лихі наслідки вже в звичайних обставинах, в нормальних часах, а щож дотерва говорити про час, який переживаємо, час суспільних еволюцій і політичних змін? А коли ще прийдуть ворожі агітації, то нарід, заслабо в вірі утверджений, легко може захитатися, а навіть зійти на бездоріжжа. Яко доказ висше сказаного нехай послужать наші емігранти в Америці, які так часто є тереном для ворожих церкві експериментів різних сектярів, а зразковим приміром може послужити нинішній стан православної церкви в совітській Росії й на Україні.

Недавно вийшла книжка англійського сотника Francis Cullagh'a, що через 20 літ без перерви був в Росії і добре знає тамошні відносини. В своїй книжці „Переслідування церкви большевиками“ висвітлює він деякі сторінки, яких ми досі не могли відгадати. Ми досі були переконані, що „православні“ Москалі чи Українці це народ побожний і силь-

но до своєї віри і обряду привязаний, і тому не могли ми зрозуміти, що большевицька влада, оперта на партію, яка виступає проти всякої віри, так довго держиться. Ми були переконані, що головно простий нарід в Росії і на Україні сильно привязаний до своєї віри, а лише інтелігенція більше ліберальна або й безвірна. А Cullagh пише: „Як представляється нинішній стан російської релігійности? Нині наступило дивне пересунення соціяльних кляс між вірними старої церкви. Так звані висші верстви — ексаристократи і ексбюрократи, мущини і жінки, які свого часу були зовсім відчужились від церкви, нині є одинокими її вірними прихильниками. Вони майже самі удержують ще істнуючі нині церкви і правильно ходять на богослуження. Нерідко діється, що визначні мужі російської інтелігенції приймають діяконські свячення, щоби брати участь в душпастирстві своїх пареслудуваних увіри однодумців... На томісць маси простого народа, якого побожність була загальною знана, з незрозумілою легкодушністю покидають церкву. Численні звичаї їх релігійности: хрещення і покони перед образом, які ще перед п'яти літами були такі природні російському життю, нині майже завмерли. Навіть десять процентів колишніх почиталів не молиться нині перед найславнішими іконами чудотворних місцевостей. Паломництва, такі самозрозумілі явища російського життя, стали нині таким рідким явищем, що діти за ними біжать як за чимсь незвичайно дивним. Це незвичайне, що „малоросійські“ мужики в уніформі червоної армії з таким спокоєм плюндрували церкви, рабували каші, вязнили і убивали священників, як в XVI ст. англійські мужики виганяли монахів і палили монастирі“... „Росія тепер в стадії Генрика VIII.“ — каже автор. Лиш та ріжниця, що церкву в Англії валили християни в тій добрій вірі, щоби її поправити, а в Росії валять церкву атеїсти на те, щоби її знищити. Чомуж нарід так легко давався звести солодкими словами агітаторів? Відповідає автор: Як колись в Англії, так тепер у Росії між народом нема живої віри. „Нині російський мужик — каже Cullagh — є на середині дороги від суевіря до цілковитого безвірства“, як це вже перед 100 літами предсказав був знаний Иосиф de Maistre.

От се повинно бути і для нас грізним „memento“, бо і ми часто любимо успокоювати себе фразою: наш нарід релігійний, і тим оправдуємо себе, коли хто закидає нам недостачу ревности. Безперечно наш нарід релігійний. Але чи він у вірі так утверджений, що може удержатися і серед ворожих агітацій? Ось це питання.

А такі агітації вже маємо. Останніми часами появилися в нас висланники різних сект: баптистів, анабаптистів, дослідників біблії і тп., які визискуючи наше політичне положення і економічне ослаблення, хочуть внести замішання ще й на релігійнім полі.

Майже до кожної громади приходять їх агітаційні письма (брошурки і часописи), приходять на адреси читалень або тих, що були в Америці на роботі. Тож треба матися на осторожності. Їх агітація має два моменти, які можуть легко слабодухів звести на бездоріжжя. Одним таким чинником — це доляри, якими вони підкріплюють свою агітацію; а другим: сектанти воюють накрученими на свій лад цитатами св. Письма. Душпастир мусить добре ознакомитися з даними правдами віри, знати їх докази зі св. Письма та вміти поширені блуди опрокинути. —

Щасливим моментом був у нас ювілей св. Йосафата. Можна сказати, що само боже Провидіння прийшло нам в таких прикрих часах в поміч. В тім ювілейнім році багато зробилося для відновлення духового життя духовними місіями, які з нагоди ювілею в многих наших парохіях відбувалися. Але є ще багато громад, в яких місій не було. Душпастир мусить це своєю працею і ревністю доповнити.

2. Дуже успішним чинником в душпастирстві є церковні брацтва. В послідних числах „Ниви“ появилися голоси за індивідуальним способом душпастирювання. Безперечно печальність про спасення душ і відвічальність, яка тяжить на душпастиреви, вимагає від нього великої ревности. Та ревність буде обявлятися в тім, що душпастир буде слідити за своїми вірними, і коли хто з повіреного йому стада зблудить, він буде шукати за ним і буде старатися назад його привести до Христового стада, йдучи за прикладом Божественного Учителя, який сказав, що добрий пастир покидає дев'ятьдесять дев'ять добрих овець, а йде шукати загубленої. Та це буде надзвичайна метода навертання зблудивших чи зведених душ.

Звичайним, зорганізованим і незвичайно успішним чинником у душпастирстві уважаю церковні брацтва. Взагалі в нинішних часах я не розумію душпастирства без брацтв. Душпастир проповідує, катехизує, учить, перестерігає, напоминає, але який відголос мають його слова, на яку почву падає його зерно, він зараз не знає. Щойно по якимсь часі може пізнати, чи це зерно прийнялося, чи ні. Коли в парохії душпастир має брацтво, коли це брацтво часто збирається, коли душпастир має з членами брацтва сталий контакт, тоді він завжди знатиме настрої своєї парохії.

Коли парохія численніша, душпастир не може докладніше знати життя своїх парохіян, їх духовних потреб,

він не добачить чужосторонніх впливів. Коли є братство, то через нього священник скоро може зорієнтуватись і зарадити злу.

У нас замало спопуляризована ідея „апостоляту“, апостоловання. Слово „апостолят“ взагалі у нас незнане. А цеж необхідне при душпастирстві. Для ширення божого царства Ісус Христос вибрав апостолів, для утвердження в вірі апостоли поручали наверхнені громади своїм ученикам і помічникам. Нераз до сеї служби уживали і жінок. Історія церкви незатертими буквами записала повну посвяту службу дяконіс. І душпастир сам не всюди може зайти, не всюди може доглянути, не всюди його інтервенція вказана, тож душпастирське „благоразуміє“ наказує, щоб і він собі до помочи дібрав відповідних людей.

Впрочім цього вимагає нинішній час. Нині всюди йде праця в організаціях, почавши від організацій станових до політичних. І вороги церкви є зорганізовані, тому і оборона мусить бути зорганізована. І всюди там, де братства добре просперують, праця душпастиря мусить увінчатися успіхом. Коли душпастир має братство, — то знає, на кого може числити. Чи хоче перевести якесь нове діло, чи впровадити в життя якусь нову установу — без братства це майже немислиме. Непрактичний душпастир скоро зражується, опускає руки, кажучи: „нехай буде, як бувало“. Коли має за собою зорганізованих людей і то звичайно ліпшу часть парохіян, то вже наперед може знати, чи його акція може мати успіх. Він на брацьких зібраннях по опінії членів зміркує, чи дана справа поведеться, чи ні. А коли душпастир за всяку ціну хотівби щось в своїй парохії перевести, то це може зробити лише через братство. На брацьких засіданнях буде він старатися дану справу так представити, щоби члени братства прийняли її за свою, а тоді вони стають яко перші його співробітники. Мати в парохії людей собі відданих, до карности статутом зобов'язаних, це дуже важне в душпастирстві.

В місточку С. був чоловік, один з тих мудрагелів, що то всюди хочуть верховодити. Хоч священник різними способами старався його позискати для себе, не вдавалося. А що такі одиниці звичайно є здеморалізовані, тож ціла їх діяльність зазначається в опозиції до священника. Раз священник заповідає на слідуячу неділю обхід поля (з процесією). Цей переворотний дух, а був він старшиною пожежної сторожі, щоби відтягнути людей від процесії, нарочком оголошує на цю неділю фестин. В сам день обходу душпастир по Сл. Божій в дуже делікатний спосіб звертає увагу парохіянам, що хоч на ту неділю був заповіджений обхід поля, дехто, видно, не чув цього зарядження, бо уряджує фестин. Тому душпастир просить, щоби фестин від-

ложити на інший час, бо релігійний обхід є важнішою справою і на процесію саме відповідна хвиля. Приватно членам брацтва сказав, щоби обов'язково, як вимагає статут, явилися на процесії. І от, хоч цей авантюрист спровадив музику і опроваджував її по місті, щоби стягати людей на фестин, одначе охочих не було, бо майже всі були зібрані при церкві, щоби взяти участь у процесії. Лише чотирох молодиків пішло за музикою. Але й ті, коли побачили, що на фестині нема нікого, прилучилися до процесії.

Допроводити до такої карности, щоби на заклик душпастиря стала ціла парохія, це стремління душпастирської праці в брацтвах.

Такі вірні зуміють, коли того треба буде, стати в обороні церкви і заступитися за своїм душпастирем.

Розуміється, брацтва мусять бути добре проваджені. На жаль у нас досі цього чинника не доцінювано. І хоч маємо статуту різних брацтв, хоч тут і там є позасновувані брацтва, то інструкції, як закладати і як провадити брацтва, досі в нас нема. Тому то ті брацтва не виказують тих успіхів, які повинні бати. Покищо можна послугуватися порадиником для закладання Марійських дружин о. др. Йос. Маркевича, що недавно появився друком.

3. Щоби досягнути поступ в духовнім життю, душпастир повинен звернути бачну увагу на поширювання добрих діл. Наперед повинен вщиплювати одну чесноту і то таку, яка викорінювалаби найбільше поширений в громаді порок. Пр. коли в громаді закорінилось пиянство, повинен пропагувати тверезість, коли в парохії тверезість вдовляюча, викорінювати проклони або пропагувати іншу потрібну чесноту. Він повинен на ту тему в церкві сказати ряд проповідий, на засіданнях брацтва повинен ту справу ще докладнійше висвітлити, кладучи на серце головно членам брацтва, щоби дану чесноту собі в життю присвоїли, все зазначаючи, що „віра без діл мертва“. Коли одну чесноту дасться зашіпити в даній громаді, буде це великим поступом в праці душпастиря і облекшить дорогу до дальших чеснот.

4. Душпастир повинен поширювати християнську лектуру. Не дається заперечити, що в нинішніх часах преса це наймогучійший середник всякої пропаганди. Пам'ятні слова Папи Пія X, який сказав, що Апостол Павло, колиб тепер жив, напевно бувби редактором. Наше духовенство під тим зглядом має великі браки. І само не дуже побивається за християнською лектурою і між народом не виробило замилювання до доброї книжки. А Богу дякувати. маємо вже що дати народови в руки. Численні і так гарні видання ОО. Василіян, „Добра Книжка“, „Тов. Ап. Павла

і „Марійського Тов. Молоді“ можуть з великим успіхом по-собляти душпастирську працю в поширенню християнського світогляду.

Треба лиш зі сторони душпастирів акції, треба вміти і хотіти бути кольпортером християнської лектури. —

5. В ділі поширення божого царства на землі мусить бути і божий чинник. Середником і ціллю душпастирства є життя з Христом. Тому часте св. Причастіє і часта сповідь буде провідною зорею для душпастиря. Вправді часта сповідь обтяжає душпастирську працю, але вона є рівночасно і нагородою в виді внутрішнього вдоволення. Чиж не наповняється вдоволенням серце ревного душпастиря, коли бачить, як його стадо горнеться до церкви до Христа? Чиж не мило йому бачити, що його праця не йде на марне?

А чи можливе християнське життя без частої сповіди і св. Причастія? Коли знається, нащо установлена сповідь і нащо св. Причастіє, коли знається людську натуру, то не можна твердити, що без сповіди і частого св. Причастія можна в теперішніх часах утримати нарід в добрій вірі.

6. Озною живої віри є старання про красу божого дому і добродійність. Душпастир повинен старатися і вірних заохочувати, щоби по можности що року щось справили до церкви. В церкві повинні бути гарні престоли, гарні образи і хоругви, і т. п. Божа велич вимагає, щоби в Його храмі був порядок і чистота.

Добровільна жертвенність має теж велике виховуюче значіння. Вона перемагає поширене, головнo тепер у повоєнних часах, самолюбство, прив'язує більше до своєї церкви, бо кождий жертводавець бачить, що там є частина його праці, виробляє благородність почувань. В такій громаді, де є поширена жертвенність для церкви, легко перевести збірку й на інші цілі пр. народню або харитативну. І так, як чистота і прикрашення церкви є важною справою, бо й сама естетика храмів божих впливає на вироблення релігійних почувань, так з другого боку харитативна акція повинна належати до головних ділянок душпастирства після заповіту Христа: „Зробили ви їм, зробили мені“.

7. Щоби відновити парохію, головну увагу треба звернути на молодіж.

Справа виховання молоді повинна бути трактована на кождім деканальнім соборі. Після інструкції Львівськ. Собора так повинно бути вже досі. На кождім деканальнім соборчику повинен бути яко другий реферат - реферат шкільний. Та — здається — мало в котрім деканаті це переводиться. В нинішніх обставинах, коли наше шкільництво так фатально стоїть під педагогічним і національним

зглядом, душпастир мусить доложити всіх сил, щоби удержати бодай престиж релігійно-моральний.

На соборчиках прийдеться обговорювати методу науки релігії, поділ предмету, бо час і обставини мають щораз то інші вимоги.

Як через проповіді і брацтва душпастир впливає на старшу генерацію, так через школу має доступ до молоді. Коли душпастир занедбує школу, то кидає собі під ноги таку колоду, яку опісля годі йбму усунути. Коли він зрозуміє вагу науки релігії в школі і перейметься тим обов'язком, щойно тоді відчує, яка то вдячна праця над молоденькими душами. Він глядітиме на дівтуру, як на своїх будучих парохіян, і старатиметься впоїти в неї всі християнські чесноти. А по кількох чи кільканайцяти літах він стане в повнім значінню того слова їх духовним отцем.

Знаючий

Спомини про підготовлювання 300-ліття берестейської Унії

І.

Було се на початку 1895 р. Кількох знаних тодішньому клирови священиків перемиської єпархії зібралось в тодішнього прелята Чеховича (пізн. Е-па), щоби з ним обговорити спосіб обходження в 1896 р. тристалітньої річниці берестейської Унії і обриси наміреного пляну предложити Еп. Пелешови до дальшої розваги і одобрення. Зібрані були того погляду, що Львів в тодішнім складі свого світогляду та своїх сил (Львів святоюрський) схоче цю річницю збути „Kirchparad-ою“ з вірнопідданим внішнім настроєм.

Виходячи з цього заложення, всі учасники прийняли слідуочий начерк цілого пляну: 1. За відомістю і згодою Єпископату скликати з кінцем 1895 або з початком 1896 р. велике віче клиру греко-кат. провінції (на взір віденських „Klerustag“). 2. Матеріяли для віча випрацює покликаний до цього вічевий комітет під проводом ініціаторів віча з усіх трьох єпархій і призначить до кожного ділу осібно референта; резолюції з кожного ділу будуть подані до відомости Ординаріятів — вперед в приватній дорозі, щоби оминути передчасний розголос і не покликану критику. 3. Віче вибирає через аклямацію стільки комісій, скільки ділів обіймає вічевий матеріал; предсідником комісії є референт відповідного ділу і його обов'язком є

вести наради виключно в напрямі кожного вічевого постуляту, який комісія більшістю голосів протоколярно приймає або відкидає. Допустимі лише малі стилістичні поправки, оскільки не змінюють форми і сути постуляту; зате всякі нові внески недопустимі, а оскільки будуть предложені письменно, можуть стати матеріалом до budouчого віча. На повнім торжественнім засіданню будуть проклямовані без дискусії і за чергою лиш постуляти прийняті комісіями, а ці підписані учасниками віча після епархій будуть доручені всім трьом ординаріям до дальшого діловодства.

4. Віче упросить єпископів якнайскорше відбути гомагійну подорож до Риму та вручити Ап. Престолови в доказ вірності і горячої віри в післанництво гр. кат. Церкви на Сході вічеві постуляти клиру цієї Церкви на основі слів Спасителя: „доси в моім імені не просили ви нічого“; „просіть, а дасться вам, стукайте, а отвориться вам“.

А тоді неможливо, щоби така ділова збірна просьба, яку єпископи самі без клиру не схотіли би може предложити (бо вони лише одиниці може й оклеветані та посуджувані може о власні амбіції) не найшла послуху бодай в річах сейчас можливих. Неможливо, щоби, по предложенню цих постулятів, єпископи вернули з Риму зовсім голіруч. Тоді 1. скликано би у Львові і прочих єпископських столицях по містах і селах віча вірних гр. кат. Церкви, на взір німецьких Katholikentag-ів, устроєні головню світською інтелігенцією, підготованою до цього. На вічу проголошено би виклопотані за цей час єпископами права, привілеї і опіку від Ап. Престола для гр. кат. Церкви і її народу, а коли би це не вистарчало, повторено би *mutatis mutandis* ювильейні постуляти клиру.

Ці постуляти як матеріял до віча, угрунтовано на 7 відділів. У короткім вступі до кожного з них зясовано потребу з католицького становища і дані вже завдатки чи то самим Апостольським Престолом, чи державною владою, чи загалом самого народу. Кождий відділ обіймав 6 до 10 постулятів. Відділи мали бути слідуючі: 1. Взаємини з Ап. Престолом; 2. Місцеві міжобрядові відносини; 3. Урядове представництво гр. кат. Церкви при Ап. Престолі, нунціатурі, державнім міністерстві віроісповідань і краєвім намісництві. 4. Умноження передових світських мужів для поваги і оборони гр. кат. Церкви та її вірних. 5. В справах католицького виховання (школа, преса). 6. В справах місійних гр. кат. Церкви. 7. Католицька охорона строго християнських почувань народу гр. кат. Церкви в справах суспільних. Ті діли, як найбільше пекучі, були покищо лише напрямною, а їх наголовки при опрацьованню постулятів могли бути змінені. А щоби цілість вийшла одноцільною, важкою в сути і гладкою в способі — по-

становлено обдумати кождий відділ і його постуляти спільно, а їх угруповання та стилізації поручити пригожій до цього одиниці.

II.

Цей плян в головних нарисах подав прел. Чехович сейчас до відома еп. Пелеша. Єпископ переказав, що годиться дуже радо, нехай кружок тимчасом приватно і без розголосу працює, а як тільки котрий відділ буде готовий, нехай приватно подасть свій еляборат до перегляду; рівночасно передав для взору звіт з чергового тодішнього „Klerustag-y“ та брошуру про послідний віденський „Katholikentag“. А що реферат „про шкільні справи“ був вже тоді випрацьований, то прелят Чехович вручив його єпископови до перегляду. Тут треба додати, що при найближшій зїзді прел. Чехович віддав референтови манускрипт з резолюціями в шкільній справі, а в нім були власноручні річеві і стилізаційні дописки єпископа, що для учасників було одобренням на принукою до приспішення їх праці під широю і діяльною опікою єпископа.

До річи буде подати тут імена тих, що започали цю акцію: прелят Чехович, К. Сілецький, В. Чернецький, І. Калужняцький, В. Ринявець, К. Ясеницький і І. Негребецький. Можливо однак щодо деяких осіб пам'ять заводить, бо сходи не тривали довго.

III.

Як тільки розпочато працю, коли двох зпоміж тут вичислених отців дістали, кождий з осібна, зі Львова від прелята Чапельського однозвучне письмо того змісту, що Митр. - Кардинал поручив адресатови поставити запит. як по його думці слідувало би відбути ювілей в 1896 р. Оба адресати сейчас скомунікувалися і щоби вислухати і декого з перемиських, розіслали до товаришів праці зазив на негайний зїзд. Тут рішено одного з адресатів вислати до еп. Пелеша по інформації, а відтак до Львова як делегата до пертрактовань. Треба сказати, що пок. еп. Пелеш знав і мовчати і в міру потреби інформувати, але безумовно одинцем, на відвічальність цієї одиниці, якій звірився з виразно означеною ціллю.

Делегат розказав єпископови про ці листи зі Львова, які стали причиною зїзду ювілейного кружка, та закінчив: „Ми підлягаємо юрисдикції Вашого Преосвященства, наша річ перш спитати: чи наш єпископ знає про це *via* Львів“. На те еп. Пелеш відповів: „Роблять там, що самі хочуть, мене не питають, а раді поза плечима тайком покористуватись моїми і то для ока. Ідьте до Львова по близші інформації (тут подав єпископ відповідні інструкції), але борони вас Боже сказати, що ви були в мене, а вертаючи зайдіть до прелята Чеховича.“

IV.

За посередництвом прел. Чапельського, як автора згаданих листів, до якого удався делегат перем. ювілейного кружка, запросив тогож еміненція митрополит на конференцію. Митрополит у довшім викладі представив зариси обходу цього ювілею. обдумані його львівським окруженням і додав, що бажане йому почути і внески діяльних священників перем. епархії. На се відповів делегат перемиської епархії: „Чи наш єпископ про це знає? Ми належимо під його юрисдикцію і не можемо в такій справі робити як одиниці поза його плечима“. Митрополит відповів замітом, що еп. Пелеш не хоче в нічім брати діяльної участі. Делегат: „Певно зістав чимось вітручений, зражений. Він дав нам історію нашої Церкви, Пасторальну, він мимо крайних трудностей zorganizував станисл. епархію. цілий перемиський клир йому щиро відданий“. Митрополит: „А допустив до тучапської справи (перехід на латинство частини філії парохії Острів задля конкуренції); скільки я йому не писав, не відповів навіть на письма з Риму“. — Делегат: „Мені ця справа трохи відома: єпископ зробив, що міг, на основі зібраних документів відкликався до Риму, настаючи на строге приноровлення канонічного права до підбурюючих душехватів, а на це дістав запит з „Congregatio de propag. fide“, як полагодить справу. Єпископ чувся цим діткнений, жадав приноровлення закону, а Рим (Ледоховскі) удає, що не знає власних своїх законів; щож єпископ мав на це відповісти, бачучи в чиїх руках повзате з гори рішення. Змовчання є також відповіддю. І чи такі Тучапи річ спорадична? Душехватство Латинян діється неустанно при помочі уряду всупереч і державним законам. Нашу епархію мають там нізащо, тримають її доси під курателею і під клеветами краєвих Латинян, обходяться з нею гірше, як важивсяби на це єпископ з священником, якого має суспендувати—а сеж епархія не першої ліпшої лат. провінції, а католицького Сходу! Чи наша церква в нунціатурі, намісництві для віроісповідань має своє постійне, добірно-поважне представництво, якому прислугувалиб якісь рішучі права для охорони інтвресів цієї Церкви? Невільник під ворожою курателею скрізь, мимо вірности через 300 літ, неустанно в підозрінню, клеветаний... Еміненціє, з цею свідомістю клиру стрічає нас ювілей 1596. року! Митроп.: „Це правда, що Ледоховскі був нашим нешастям. Але тепер іде до ліпшого. Святийший Отець установив „Congr. pro rit. orientalibus“, справи нашої Церкви тепер там будуть належати, а з цього мож надіятися багато добра“. — Делегат: Я вдячний за пригадку, бо маю поручення від нашого кружка предложити важний для клиру запит в цій справі. Але перше прелімінарі до цього запиту. Чи правда це, що наша Церква нині найстар-

ша католицька Церков Сходу? Митрополит по хвилі: Так! — Чи правда це, що вона нині найчисленніша Церква Сходу? — Митрополит: — Так! — Тож є згідність у тих премісах. А тепер головне питання: Чи в тій новій конгрегації для катол. Сходу — найстарша і найчисленніша наша східна Церков має свого представника? — Митрополит мовчить. — Емінінціє, я питаю з уповажнення, Ви зверхник цієї Церкви! — Митрополит: Ні. — Емінінціє, чи Вас це не вразило? Бо не маєте поняття як це діткнуло клир! І цей клир має радуватись таким станом своєї Церкви по 300 літах мученичої вірності — „jubilate“? „Per vos spero Orientem“... ці слова до нині остають фразою, бо римські круги самі своїм трактуванням нашої Церкви відтручують Схід від думки про єдність — і ми, з утіхи, що воно так, маємо безгласно дати себе відкомандувати до „Kirchparad-и“? Весь дотеперішний плян, вилочений Вашою Емін., це з гори наказана „Kirchparada“ з вірнопідданчими чолобиттями...*) Митрополит: значить Ваші круги противні торжественному ювілеєви? — Делегат: Ні, доказ на це, що нас тут прислано для порозуміння в цій справі. Ми спрагнені цього, щоби jubilate по правді, але настрої утіхи і вдяки не від нас залежить. Та від нас залежить зробити такі заходи перед ювілейним роком — очевидно за згодою і помічю єпископату, щоби Рим з ювілейним роком в інтересі свого власного впливу на Схід вивінував нашу Церкву таким тривким скарбом довіря, любові і реальних ласк, що не то клир, а цілість народу, навіть цього, що незєдинений, буде мати причину „jubilate“ з цілого серця. — Митрополит живо: Говоріть, мене це дуже займає! — Делегат: Поперед усього фактичний стан річий. Сила одного—трьох є з природи річи ограничена; щойно в злучі з одnodумцями стає вона спражньою силою, навіть непоборимою. Серед клиру чути нераз гірке осудження єрархії; однак часто воно неслухне в заложенню. Сила хочби трьох єпископів маючих проти себе злучену силу Латинян, кермованих ще й безоглядним національним шовінізмом, не значить нічого у висліді, підітнуть її в корени. А сила єрархії оперта на клирі, а через клир на народі, може стати живою силою, якої не можна легковажити навіть з канонічного становища, якщо ця сила має ціль зєднати Схід через нашу католицьку Церкву Сходу. Одно лише, і то найважніше, стоїть нам на перепоні: хоч єпископат і клир одnodушно переконані про величню місійну вагу нашої Церкви для найближчого некатолицького Сходу, то повний

*) Тут опускаємо кілька речень з сеї історичної розмови задля їх нецензуральности. Редакція.

недостаток публичного засвідчення цієї однодушності. Між клиром і єрархією нема в тій найживотнішій справі нашої Церкви органічної звязи, а противно ярке недовіря і відчуження, — якому ніяк не зарадить деканальна організація. Клир голосно на це нарікає, йому треба дати змогу самому зробити після власної совісти строгий підсумок теперішнього стану своєї Церкви за 300-літний час її католицтва, і щоби сам по своїй совісти вказав середники, якими її вивінувано до її місії і якими, бодай від тепер, треба її вивінувати, якщо в Римі не хочуть уважати лише фразою слова папи Урбана VIII: „Per vos, o mei Rutheni..“, а саму Церкву, якій признано окрему юрисдикцію не лиш територіяльну, але і обрядову над її членами, хочби розпорошеними еміграцією по цілім світі, — лише полем для напастиї льокального, націоналістичного латинізму. Проте передювілейне віче цілого клиру, очевидно за згодою єпископату, нехай буде полем вислову переконань усього клиру і його постулятів для своєї Церкви, щоби вона стала успішним середником для приєднання близького собі Сходу до церковної єдности, — і зазначенням однодушної згідності клиру і його єрархії в його переконаннях і домаганнях.

V.

Делегат представив тут цілий начерк пляну задуманого ювілейним кружком у Перемишлі; успокоїв побоювання митрополита, що таке віче могло би зробитися неканонічний характер, політично - провокаційний, підчеркуванням з гори принятих постанов, а саме: а) що предметом віча будуть виключно опрацьовані ширшим комітетом ділянки і належні до них постуляти, маючи з гори довірочну згоду єпископату; б) що охочі до бесід в річевім напрямі можуть висказатися в комісіях; в) що самі комісії мають прийняти або відкинути віддані їм до перегляду готові, вистилізовані внесення і г) що на властивім святочнім вічу недопустимі ніякі дискусії або нові внесення, а лише проголошення постулятів принятих в комісії в присутности єпископів. А зміст всіх постулятів буде такий, що кождий з них викличе захоплююче одушевлення. Митрополит: Але я мушу знати текст цих постулятів. Делегат: Нам-жеж треба з гори їх довірочного одобрення, ще заки покличемо до ділання ювілейний комітет з усеї провінції, не дійшли би ми до ніякого ладу. Як лиш буде готова редакція якого небудь ділу враз з її постулятами, приїде хто-небудь з нас до її прочитання і вислухання річевих уваг. — Митрополит: Ні, я хочу присилки на письмі. — Делегат: Услівям є довіря і довірочність аж до віча; ми не хочемо, щоби між нас, клир і єпископат, входив хтось третій, нашій справі чужий, для неї ворожий. Митрополит: Ви мене цим обра-

жаєте, скажіть просто: чому? — Делегат: мене уповажнено до цієї уваги, в разі потреби. Ми побоюємося політичних впливів, про оточення Вашої Еміненції між клиром ходять погослоки, що від нього навіть у довірочних справах виходять всякі інформалії до відома ворожо до нас успіблених чи з охоти приподобатися, чи з глупоти, у всякім случаю є це фельонія, а перед її шкідним впливом хочемо охоронити справу тим, що по змозі до самого віча не дамо нікому виписів наших постулятів, щоби не дісталися передчасно в чужі руки дорогою фельонії. Ми хочемо мати повне довіря до єпископату, доказом чого все сказане доси з уповажнення кружка, просимо о частину довіря і для нашої справи. Митрополит: Добре, годжусь, працюйте; пишіть, телеграфуйте, якщо не можна приїхати; відпишу сам, в чім треба, поінформую. Авдієнція закінчилася обітницею, що найдалше до місяця буде митрополитови лично предложена бодай половина постулятів.

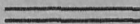
VI.

Після поручення еп. Пелеша делегат здав справу з цієї авдієнції прел. Чеховичеві, а цей сейчас улався до єпископа з тим, що верне за годину. Вернувши сказав, що єпископ вдоволений перебігом авдієнції і додав: Доси справа стоїть добре, але побачимо, що станеться до двох тижнів.

За яких десять днів зібралися члени кружка на перегляд готових дальших праць. Прелят Чехович повитав їх новиною: Перед кількома днями дістав єпископ від митрополита письмо, що „ніяк не дозволить на віче, яке плянує дехто з клиру перем. епархії, мабуть за плечима єпископа. аранжери віча хочуть взяти Єпископат в курателю“. Еп. Пелеш додав: боїться курателі. Смішне! Га, шож робити, на це нема ліку. Я хотів...

І кружок розійшовся, а ювілей відбувся обовязковою „Kirchparad-ою“ після концепту Львова.

На шож ті гіркі спомини? На те, щоби наші наслідники знали, що думали їх попередники, бажали з цілого серця і відки ішли перепони...

ф. Михайло Чорнега

Кооперація і духовенство

(Соборчиковий реферат)

Як з малого зерна виростає велике дерево, так з малого почину повстала теперішня могуча кооперативна організація. Тому 80 літ (21/ХІІ 1844) 28 бідних ткачів в малій англійській місцевості Рочдель заснували першу споживчу кооперативу, не зважаючи на загальні насмішки і клини. Вона мала за ціль дати своїм членам матеріальні користи і поліпшити їх тяжке життя. Вкоротці дала вона гарні успіхи, нею стали скрізь цікавитися та наслідувати організацію ткачів. Нині кооперація знана по всьому світу, нині це могуча сила. Сьогодні це велика організація, що своїми сітями обняла всі народи і держави. Найбільше кооперативно zorganizованими державами є Данія (1806 споживчих кооператив, що дали в 1924 р. 11 мільонів корон чистого зиску, 1365 парових молочарень, 26 фабрик), Англія (1400 споживчих кооператив, 103 фабрик, 23 земські маєтки, 17 плянтацій чаю і т.п.). Дальше добре розвинена кооперація в Голяндії, Чехії, на Вел. Україні і в Польщі головню в Познанщині. На землі є поверх 330.000 споживчих кооператив, з того на Великій Україні є тепер їх понад 9.000, а на Укр. Землях під Польщею є около 2 000 кооператив низових, що злучені в 30 повітових союзах, а ті в центросоюзі у Львові. Від 1895 р. існує в Лондоні Міжнародний Кооперативний Союз, до котрого належить кожний національний Союз. Таким чином кожний член кооперативи є злучений з Міжнародним Кооперативним Союзом.

Щож таке кооперація і до чого вона стремить? Кооперація — це економічно-суспільна ідея, яка стремить до освободження людських мас зпід гнету капіталістичного устрою. В своїй меті сходиться вона з деякими політичними ідеями, але різниться щодо засобів. Найдальшою метою кооперації є зміна теперішнього суспільного ладу шляхом еволюції і заведення загальної справедливости в споживанню і продукції всіх людей землі. Вона хоче зділати визискувані тепер маси безпосередними керманічами обміну і витворювання дїбр і забезпечити їм безпосередний дохід в торгівлі і продукції. Підставою кооперації — самопоміч, засобом — боротьба з визиском в ріжних видах. І як життя людей обявляється в ріжних формах, так ріжні є види кооперації. І так в торговельних кооперативах стремиться до того, щоби спільним закупном просто з жерела оминути много посередників-визискувачів, а членам дати добрий і дешевий товар, з другої сторони влекшити їм

збут власних продуктів на корисних умовах. Кредитова кооперація боронить членів перед лихвою і уможлиблює їм користання з догідного кредиту та уміщення ощадностей в безпечнім місці. Продукційна кооперація зеднює капітал і працю членів в цілі ведення спільними силами більших підприємств (цегольні, дахівкарні, млини, фабрики). Кооперативи дають можливість своїм членам користуватися добрим рільничими машинами, яких не може набути одиниця, спроваджують добре насіння, помічні погної, а через те побільшують дохід з ріллі та підносять рільничу культуру. Коротко кажучи, кооперація дає zorganizованим членам необхідні матеріальні користи, усуваючи посередників, а всі зиски, які припалиби одиницям спекулянтам, припадають загалови. Тим чином на місце безоглядного визиску і спекуляції приходить суспільна господарка в користь усього громадянства. З огляду на це, що приватна торгівля у нас знаходиться в руках чужинців, наша кооперація має велике значіння з національного погляду, бо несе економічне визволення селянським масам від визиску крамарів чужинців, що збогачуються нашим народним грошем.

Попри матеріальні користи кооперація, як ідея стремить і до вищих цілей та має великий вплив на суспільне виховання. Вона виробляє такі прикмети, які в громадянським життю відграють першорядну роль, як солідарність, ощадність, жертвенність, тверезість, підприємчивість, а побороє лівінство, марнотравність і самолюбство, учить дисципліни та підпорядкування себе вимогам загалу. Через засідання, збори, конференції, курси, відчити, поїздки ширшає світогляд члена кооперації, він інтересується письмом, книжкою і так виробляється на суспільного робітника, свідомого обовязків супроти суспільности і народу.

Якраз цими ідейними змаганнями, витворюванням висшенаведених прикмет та виховуванням суспільства кооперація дуже гарно сходиться з засадами християнської релігії. — Ціль кооперації — добро других, добро загалу замість одиниць, альтруїзм замість егоїзму. Також головною основою християнства є любов ближнього і побороювання самолюбства. Та в теперішнім господарським життю, де іде жорстока боротьба о існування, дух християнської любови мало слідний, обставини життєві змушують людину бути самолюбною. У світі панує брутальний егоїзм, християнство має його викоринити, а кооперація є під тим оглядом важним помічним чинником. В спілковій господарці настане час праці для користий загалу і на місце теперішнього змагання особистих інтересів у взаємній боротьбі настане час братерського співжиття людей. Клич „працюймо разом для користи всіх“ замість

„одні проти других“ — наблизить людство до науки біблії, каже Р. Вільбрандт. Всі пропагатори кооперації звертали увагу на її ідейну сторону та на згідність її з християнством. Роберт Овен, перший пропагатор англійської кооперації, казав: „Людське спасення у взаємній співпраці для добра всіх“. Райфайзен, творець знаних і в нас кредитових спілок, говорив: „Всі ми є дітьми одного Отця небесного і повинні журитися про своїх ближніх так само, як про себе самих. Хто має так мало почуття спільности, що задармо не хоче працювати для добра свого села, той не повинен уважати себе християнином“... „Християнськими ділами можемо зорганізувати братерське співжиття людей“.

Для підкріплення повисшого наведу ще вискази про кооперацію наших церковних достойників. Екскел. Митрополит каже, що „уважає кооперативи за незвичайно важну і корисну справу для нашого народа і покладає великі надії на розцвіт тихже“. О. прелат Куницький виражається про них так: „Збудилася до чину велика своя сила. Бажалосяби, щоби в цій праці не бракло і всего духовенства, щоби нас не бракло при тім вчинку братолюбія, якого практичним предметом чинної любови є передусім свій український народ“. (Госп. коопер. Часоп. Ч: 39—40.)

Щоби не бракло і всего духовенства при тім вчинку братолюбія! Це зазив до нас! Послідними роками щораз частійше підносяться голоси, що духовенство стало байдужним до народних справ і відтягається від праці не лише політичної, але чисто культурної, освітньої і економічної. — По всіх зборах повітових і краєвих виступає навіть по кілька учасників селян і інтелігентів, які в безоглядний спосіб підносять ті закиди проти духовенства. Так було на загальних зборах „Просвіти“, У.П.Т. і Ревізійного Союзу. Присутному священникови дуже прикро це слухати, а аполіогія хочби і краснорічива мало що pomoже. Вонож таки в великій мірі правда. Дійшло до того, що одна часопись (Укр. Голос) взиває, щоби подавати їй назвиска священників, що відтягаються від народної праці в ціли публичного їх нап'ятовання, пропонує запровадження т. зв. „книги ганьби“. Однакож і то правда, що не лише духовенство, але і вся наша інтелігенція попала в повоєнним часі в апатію та інерцію. Та ми з того не повинні брати приміру. Тай нічого нас не повинно зражувати ані перепони, ані невдачі, ані брак узнання, ані навіть невдячність. Повоєнне лихоліття, національна недоля, а що більше само становище священника змушує нас сьогодні до безумовної праці для народа, до жертвенної любови п'ля нього, щоби огненным гнівом не впали на нас грізні слова поета:

По закону апостола
 Ви любите брата?
 Суєслови, лицеміри
 Господом прокляті.
 Ви любите на братові
 Шкуру, а не душу,
 Тай лупите по закону...

Хто як хто, а священник своїм званням обов'язаний до ідейности. Понукою наших діл має бути не особиста користь, а воля божа і добро ближніх. На те ми священники, щоби добро творити своїм вірним, щоби бути для менших братів провідниками, учителями, тим світлом, що світить всім „іже в храміні суть“. Нині нема вже місця для ложного аристократизму, ані для празничної любови, опертої на фразеології. Нарід жадає нашого проводу, нашим обов'язком його достарчити. Якщо ми будемо глухі на той голос народа, то будьмо певні, що народ перейде над нами до порядку денного і ми знайдемося поза скобками. Тому нам треба викресати тільки енергії, щоби привернути ті добрі традиції передвоєнного духовенства, угрунтувати в належній висоті престиж духовного стану і церкви і задержати провід в народі на будуче. А коли може кому політичні справи не вигідні чи небезпечні, просвітними, а тим паче кооперативними можемо займатися всі.

Не дасться заперечити, що много священників на тім полі дійсно працює і то виконує ту працю в низу, яка є підставою гарних успіхів — але на жаль не на наш рахунок. Тут треба праці тому, що занедбання одного суспільність запримічує зараз, хотяй праці десяткох інших не завважує. В кооперативній роботі нам треба взоруватися на наших сусідах, польських священниках, головно з Познанщини, де кооперативний рух найдужше розвинений. Могуча нині організація рільничо-торговельних кооператив під назвою „Рільник“, через котру переходить тепер $\frac{3}{4}$ всеї продукції хліборобів, завдячує свій початок священникови, о. Вавжинякови, що був її творцем і організатором. Або кільки то мин. року писали часописи про о. Вячеслава Блізинського, пароха Ліскова, коло Каліша, взірцево зорганізованого села, де в літі минув. року була вистава з нагоди рільничого конгресу в Варшаві. 25 літ трудився там о. Блізинські під девізою, щоби прихилити парохіянам „nieba і chleba“ і за тих 25 літ доконав справді чудес. Його старанням повстали в парохії такі установи: 1) Кооператива „Господар“, 2) взаємне забезпечення від огню, 3) „Кулко рольніче“, 4) пожарна сторожа, 5) одно-поверховий народний дім, 6) спілкові ткацькі варстати, 7) позичкова каса т. зв. „Народний Банк“, 8) лазня, 9) спільна пральня, 10) варстат

забавок, 11) спілкова молочарня, 12) кооперативна пекарня, 13) збіжеве товариство, 14) будівельна кооператива з цегольнею і дахівкарнею, 15) рільнича школа, 16) гімназія в величавім будинку, 17) 7 шкілок-захоронок. Чи мало на 25 літ діяльності на селі?! Тому не диво, що виставу звиджувало багато народних робітників, видно було багато польських священників, що приходили подивитися на працю свого товариша і навчитися її наслідувати. Були там і наші люди і в думці певно питали себе: коли то в нас до того прийде?

Тому треба нам більше праці, більше ініціативи і більше — не дивуйтесь, що я скажу — автореклями. Нам треба, щоби знали про нашу працю, для того треба вийти на ширшу арену. Передусім нехай кожний священник доложити всіх старань, щоби в його парохії повстала на добрих основах кооператива споживча і молочарська, а де можливо, то кредитова і промислова. Священник не мусить в ній бути директором, коли йому на це не позволяє час, або не надається його вдача. Кооперація — це не лише крамарство, силу її творить кооперативна свідомість, кооперативний дух. І тут розлоге поле для діяльності священника: розширити і поглибити кооперативну свідомість в своїх парохіях. Найвідповіднійше місце для священника в Надзірній Раді і яко її предсідатель чи член зділає для своєї кооперативи велику прислугу, наглядаючи ціле її діловодство, контролюючи рахунки, та помагаючи в книговодстві, принайменше в початках. Дальше може також вести кореспонденцію кооперативи і помагати управі своїми радами в справах податкових і правних. Хто може, нехай бере участь в повітових Союзах кооператив, в зїздах, анкетах, нехай займеться пропагандою кооперативної ідеї в своїй околиці, деканаті чи повіті.

Нехай же і наше духовенство зазнайомиться лучше з кооперативною ідеєю, нехай перейметься кооперативними кличами. Нехайже скінчаться вже нарікання на інерцію духовенства, даймо доказ, що нам лежить на серці не лише добро вічне наших вірних, але й добро дочасне. Наша праця принесе гарні успіхи і зєднає нам належне узнання. А хотяби узнання не було, то матимемо то внутрішнє задоволення, що ми поклали підвалини під могутчу будівлю економічного визволення нашого народа, а посередно також під величний храм його політичної волі.

о. П. Дз.

Про значіння й завдання організації священничого жіноцтва під теперішню пору.

I

Роль і значіння жінки в суспільному житті незвичайної ваги. А ще більшого значіння набирають услуги її для батьківщини й Церкви тепер, коли загал жіноцтва, йдучи за духом часу, розширяє і поглиблює своє суспільне становище. Особливо під сучасну пору, коли з одної сторони християнський дух починає заникати з новочасної суспільности, а з другої сторони ввиду такого великого післявоєнного здичіння обичаїв мусить Церква звернути бачне своє око на цей так дуже ублагородняючий, а так могутній чинник суспільного життя, яким являється жінка, і подбати щоби працю і вплив її використати й повести по лінії Христових ідеалів, для обнови душі людства, або кажучи словами папи Пія X: „omnia instaurare in Christo“.

Місію цю сповняє вже від десятків літ жіноцтво західньої Європи. В Німеччині, Франції, Італії створило християнське інтелігентне жіноцтво сильні організації жіноцтва, завданням яких: діяльністю, книжками та пресою ширити християнсько-католицький світогляд і загатити дорогу каламутній хвилі погубних кличів нового часу. Організації такі повстають там і по висших школах; по університетах мають жінки свої секції, а в загально католицьких організаціях свої власні союзи.

Подібні організації повстали були в останніх роках перед війною і в Росії. Тут до них долучилось і священниче жіноцтво, маючи на цілі нести поміч духовенству у його душпастирській праці. Проектовані були там навіть свого рода теологічні курси для жінок.

За такою благородньою помічю ніжного серця жінки оглядається і наша українська Церква тай убога Страдниця-Батьківщина. Безталанний народ наш затратив у мандрівці століть цінности свободнього, самостійного життя; обдерся він і зі святочного свого строю, втративши князівські та боярські свої роди, а велика частина його вийшла жебраком, позбавлена всякої інтелігенції, коли після люблинської унії при українській Церкві й народі остався тільки „хлоп і поп“. І суспільство наше може тільки подякувати Господу Богу, що духовенство його було жонате, воно дало з часом йому нову інтелігенцію і тим чином, сповняючи

своє боже післанництво, сповнило попри те і незвичайно важливу культурну місію у своєму народі.

Кордонами поділене українське духовенство, кордонами так фізичними як і духовими, виховувались не в однакових життєвих умовах. Незєдинене духовенство України видало типи „старосвітських батюшок і матушок“, яких життя - буття так майстерно змалював Іван Нечуй-Левицький у повісті під повисшим наголовком, типи, які не багато вправді відбігли інтелігенцією від сільського оточення, але зате нав'язані теплом любови до меншого брата, поділяючи чутливим батьківським і матернім серцем усі злидні та радощі свого рідного народу. Західня, католицька частина українського духовенства у межах Австро-Угорщини, вихована на зразок західно-європейський, видала знову з поміж себе найкращих дітей Церкви і батьківщини: світлих учених богословів, педагогів, поетів, а поміж ними й найлучшого сина галицької вітки українського народу: Маркіяна Шашкевича.

У заслугу галицько-українського духовенства вчислити можна й те, що священничий дім, а докладніше кажучи його душа: священничє жіноцтво створило туг своєрідний, чисто український сальон; сальон, не на зразок отих французьких сальонів, де зпоза марної декорації блискучої обстанови й тоалети та пустоого флірту визирав шабльон і нещирість, а сальон, окрасою якого являється внутрішня щирість, із глибини душі пливуча розмова, свята розмова глибоких сердець і найблизших душ...

Честь для тієї невсипучої, від наймолодших літ невтомної Марти священничого дому, повної праці, заклопотання і пожертвовання, яко жінки та матері! Але який великий жаль, що тії великотруджениці поклали стільки трудів, лишень яко Марти! Який великий жаль, що дорогочінних своїх скарбів життєвої мудрости, знання людської душі та високих чеснот своєї душі не використали вони яко Марії! Яка невимовна шкода, що з тими скарбами, як із змарнованими талантами зійшли вони у гріб, так тихо й непомітно, як тихими та непомітними є їхні могилки на сільських кладовищах; зійшли в могилу не зужиткувавши як слід отих талантів для добра свого народу.

Народ наш тому саме, що він такий дуже вбогий у своїй неволі, потребує Марії, потребує її може більше ніж другі народи; головно і в першій мірі піддвигнення своєї душі. Душа народу, у стремлінню до пізнання Вічної Правди і позаземського Щастя, хоче і мусить мати правдиво свідомих своєї місії та одушевлених Христовими ідеалами Марій, які виховуючи молоде покоління народу, навчилиб його молитись й служити Богу нетільки устами, але й ділом.

Кожний народ такий, які його матері! Щоб отже міг народ наш діждатись високоїдейних і патріотичних нових поколінь громадян, мусить насамперед дочекатись світлих матерій громадянок, які виховалиб оті покоління. А їх ще нема й скажім отверто, не скоро вони зявляться! Треба довгих літ, а то й поколінь, щоб усвідомити загаль жіноцтва про вагу місії, до якої воно покликане та впоїти в нього почуття обовязку; ревно трудитися для виховання нових поколінь громадянства. Ця праця над усвідомленням жіноцтва ще майже не почата, а крайня пора її вже раз зачати!

Хтож має її вести? Очевидно: українське інтелігентне жіноцтво. А в першій мірі, гадаю, покликане до цього і повинно цю роботу перевести наше священниче жіноцтво: жінки, вдовиці та дочки священників.

Чому саме воно покликане до цього у першій мірі? Спробую умотивувати свій погляд:

1. Передівсім я переконаний, що тільки праця священничого жіноцтва йшлаби по лінії бажань й інтересів Церкви, бо праця світського (що так скажу) жіноцтва в цьому напрямі не йде. Українське інтелігентне жіноцтво, згуртоване у своїх жіночих союзах, громадах і кружках захоплюється „модною“ ідеологією західно європейського лібералізму і через те супроти віри і Церкви воно, як і взагалі світська інтелігенція, часто займає індеферентне, як не вороже становище. Читали ми всі певно про подвиги члениць товариства „Українських Дівчат“ основаного в 90 их роках у Львові, як то ці „Українські Дівчата“ з запалом, гідним лучшої справи, агітували проти Церкви, як то опісля, вийшовши замож, своїх дітей не хотіли хрестити в Церкві... А чи тепер покращало під цим оглядом? Позволю собі сумніватись. Щоби не бути голословним, подам приклад: В р. 1923. у чч. 19. і 20 щоденника „Громадський Вістник“, що заступав тоді нинішнє „Діло“, помістив визначний наш педагог, автор книжки: „Наука виховання“, Д-р Остап Макарушка довшу статтю на тему: „Середня освіта дівчат“. У тій то статті застановлявся шановний педагог над тими завданнями, які повинна сповнити школа супроти молодого жіночого покоління по вимогам сучасного положення і потреб українського суспільства. М. и. доторкнувся там Д-р Макарушка і kwestії подружжя: тут заявився він рішучо за нерозривність подружого життя. а тим самим і проти реформи родинного права, що його проповідує західно-європейський лібералізм.

Займаючи так отже в справі подружжя чисто католицьке становище, не мав може шановний наш педагог на цілі в першій мірі боронити престіжу Церкви, як радше, думаю, мав він на оці передусім тії практичні користи, які

дає суспільству нерозривність подружжя; бажаючи бачити свій народ сильним під кождим оглядом, так внутр, як і на зовні, так фізично, як і морально, мусить кождий прозорливий педагог і політик побажати, щоб і клітинка в народньому організмі: родина, була цілко споєна внутрішньою єдністю, а цю єдність дає саме нерозривність подружжя. Але цей глибоко обдуманий і добром батьківщини подиктований світогляд, мабуть зовсім не трафив до переконання провідницям нашого жіноцтва; ідею нерозривности подружого життя належить по їх думці поборювати, яко застарілу й „немодну“ в користь „модної“ вільної любови, яку проповідує західньо-європейський лібералізм, хочби й як дуже небезпечною являлася б вона для життя нашої вже й так розбитої нації, особливо ще під сучасну хвилю... І ось у відповідь Д-р О. Макарушці появляється в 92. ч. тогож „Громадського Вістника“ стаття, а докладнійше кажучи: коротенька і дуже поверховно трактована статейка якоїсь авторитетної у кругах нашого жіноцтва добродійки, яка під криптонімом „учительки“, накинула мокрим рядном на Д-ра Макарушку, висказуючи в своєму обуренні здивування, „як міг так поважний педагог у 20-их роках ХХ-ого століття, століття дитини і материнства, століття, яке проповідує гасло вільної любови вирішувати квестію супружя аргументами малого катехизму“ (sic!) і заставляти жєнщину обертатись далі „біля тих сакраментальних 3 К (Kirche, Kinder, Küche)“! Вона стає очевидно на так зв. поступовому становищі, заявляючись за цивільними шлюбами й розводами, як годиться у 20-ох рр. ХХ. століття! Ось яке становище займає вихователька жіночої молоді!

Якеж диво, отже, що середні наші школи жіночі дають такий поважний відсоток індиферентного, а то й ворожо настроєного вірі і Церкві жіноцтва, так много тих скривлєних характерів і перевернєних голєв, що то їх шанєвний Галактієн Чіпка влучно схарактеризуєвав яко: „трагічні жертви зараня вигаслого вєгню!“

А для характеристики слід зазначити, що на цю статейку „учительки“ ніхто ні словом не зарєагуєвав; не дивуватись дуже світському жіноцтву: воно може солідаризуєтсьє зі становищєм „учительки“, а дивуватись байдужности священничєго жіноцтва, яке було в першій мірі покликанє безпрєвольчєно запрєтєстувати прєти цєго рєда вигуків і то з кругів вихователькєк многогє священничєх дітїєй, а цєго воно не вчинило!

Прєти цєї струї трєба рїшучє і безпрєвольчєно зачати борєтєбу, бо *periculum in mora*! Антихристїєвський дух сєрєд українського жіноцтва, чєрєз школу і товариства, вкрадаєтсьє вєжє і до священничєх домів.

Тут і там починають дочки і молоде покоління священних жінок поклонятись новочасним ліберальним теоріям. Як прикро то читати такий факт, поданий свого часу у „Ниві“,¹⁾ де дочка священника (у перемиській дієцезії) задержує зі своїм молодшим братом народ під церквою по богослуженню, на якому її батько говорив проповідь про погубну роботу радикалів і соціалістів, і каже: Не вірте, люди, в те, що вам нині мій старий говорив; він бреше, бо за те дістає пенсію!“ Просто не хотеться вірити, що це дійсний факт, а не видумка!

Або ось така характеристична „дрібничка“ з наших днів: В р. 1921 почав виходити студентський журнал, редагований в християнському дусі: „Поступ“. Як тільки появилися перші числа „Поступу“, не занедбала наша академічна молодь піднести публичний протест у часописах, як посмів „клерикальний“ журнал назвати себе „Поступом“, коли Церква, мовляв, гальмує усякий поступ! А поміж підписаними на тому протесті бачимо і одно ім'я жінчини, студентки університету, яка є саме дочкою дуже поважаного священника, — поч. совітника Митропол. Консисторії! Таких „дрібничок“ можнаб і більше найти, треба тільки за ними пошукати! Але пощо мені їх багато вишукувати? Всі ми мабуть у тому переконані, що під оглядом релігійного виховання молодого покоління священничого жіноцтва можнаби піднести не один закид; не сумніваємось дуже в тому, що майже всі ті панночки зі священничих родин, що то перед війною *urbī et orbī* голосили: „із засади не виходжу за питомця“, — що це вони говорили під впливом тієї антиклерикальної атмосфери, у якій їх виховано в модерній школі або під вплив якої підпали вони у жіночих товариствах; а жерелом цієї атмосфери ніщо иншого як лишень той самий західно-європейський лібералізм.

Впливам релігійного лібералізму, який шириться поміж нашим жіноцтвом безпроволочно, і то без вагання, належить протиділати. А хто покликаний у першій мірі? У інших, західно європейських народів сповняє цю місію світське жіноцтво, бо священничого там не має. Оскільки більше покликане до цього завдання у нас священниче жіноцтво!? оскільки ревнійше повинно воно тією справою зайнятись! та й оскільки більше успіху моглоби воно вказати у своїй праці, будучи у постійному контакті і йдучи рука в руку зі своїми мужами та батьками, черпаючи поміч із обильного жерела їхнього душпастирського досвіду і „благоразумія“, а то й активної помочи?! Чи можна подумати собі про більше сприятливі умовини праці та пев-

¹⁾ Гл. Нива 1911 стр. 388.

нійші вигляди на успіх, як їх має наше священн. жіноцтво?!

2. Другий аргумент, що наше священн. жіноцтво покликане у першій мірі зайнятись усвідомленням загалу жіноцтва та вихованням молоді, впливає із виїмкового становища його. Наше укр. кат. духовенство має застережене Апост. Столицею давнє право Схід. Церкви, право жєнитьби. Тим самим на священ. нашому жіноцтві тяжить особливий довг супроти Церкви і народу. Церква й народ не просить, а домагається від нього праці і її м у с и т ь наше жіноцтво дати! М у с и т ь! — маючи всі дані до праці, жиючи через ціле своє життя серед народньої маси, будучи звязаним із нею так дуже безпосередно, а так многими-многими справами щоденного життя та знаючи може найлучше психіку його душі, булоби це непростимим гріхом, величезним злочиним зі сторони священничого жіноцтва відказуватись від усякої праці над ублагородненням християнської і народньої душі ріднього народу!

Але коли це є правдою, що альтруїзм не богато має поклонників, і що тому повисші, чисто альтруїстичні аргументи не промовлять богатьом до переконання, то чи не можнаби найти „більше переконуючих“ мотивів? Думаю, що так: Отож праця священничого жіноцтва принеслаби, на мою думку, для нього і його родини великі користи і чисто практичної натури. Наш парохіянин дуже любить, як жена чи дочки священника заопікуються окрасою церкви, церковним співом, порядком в захристії і т. п., а ще порадою та іншою подібною орудкою. Особливо в наглих випадках є він сталим клієнтом на приходстві; тоді в формі просьби він прямо домагається помочі! І часто чутливе серце „їмосцуні“ подає її: тоді ця дрібничка: чи це марна кропля до зуба, чи ложка чорної кави, кусник цукру, стакан вина для хорого — ця дрібничка подана зі співчуттям парохіянинови, зискує для жени священника і через те й для самого душпастиря симпатію цілої родини і вдячну згадку нераз і на довгі літа. А противно: коли часом непривітність священничої жєнщини відпустить прошака-парохіянина з приходства з порожніми руками — тоді він не менше сердечно зненавидить і священника і його жінку. Жінка священника, яка з засади не любилаби говорити з мужиком, яка булаби глухою на його просьбу, а за те любилаби вмішуватись до потреб, щоб їх підвисшити, така добродійка збирає погорду й лайку: її й діти прозивають на вулиці!

Коли від таких дрібничок залежна пошана і привязання до священничого дому, то оскільки більше заважити може під тим оглядом систематична, на велику скалю закроєна, всестороння церковно-су-

спільна, добродійна праця священничого жіноцтва?

Чи треба доказувати, яка сильна позиція у парохії булаби того священника, жінка чи дочка якого малаби за собою на кожний поклик все жіноцтво в парохії? Або чи треба доказувати, яке значіння може мати кріпка позиція священника серед парохіян у нинішніх життєвих відносинах, серед теперішніх гороскопів на майбутність? Думаю: надто ясні і логічні висновки і заключення повстануть у відповідь на ці питання, щоби про них довше розписуватись!

II.

Обсяг ділання священничої жінчини під нинішню пору є дуже широкий й урізнороднений. Тому доторкуючись тієї теми, не гадаю, щоби я її зміг цілковито вичерпати. Зверну увагу передусім на село і місточко; тут лежить головний тягар праці священничого жіноцтва, тут gros його, тут властива місія його.

1. Першим полем ділання: то приходство. Тут ділає священнича жінчина як добра Марта; треба, щоби була вона тут не менше доброю Марією. Знаємо, що деякі жінки священників заохочують своїх мужів до тим ревнійшої праці у церкві і громаді. Читаємо також, що деякі з них плекають у своїх родинах спільні молитви враз із челяддю; мабуть, не легка то річ, коли то виїмкові та спорадичні випадки. Але таки від доброї волі і енергії з організованого священничого жіноцтва залежатиме, щоби поширити, а то й розповсюдити акцію у тому напрямі. Бо в руках свящ. жінчини лежить провід у кухні, від неї залежить пора вечері, вільний час для служби, час молитви священничої родини.

Від жени священника залежить також у високій мірі становище служби. Відношення священничої родини до служби, є загально кажучи, того рода, що його належало би зреформувати. Тут належить побажати, щоби служба у домівці священника найшла для себе школу для взірцевого ведення домашнього господарства і куховарства, а у священничій жінчині найлучшу вчительку та співчуваючу їй матір, зі словом ласкавим і серцем чутливим, а бодай із меншою давкою бештання та голюкання. Додати ще й треба бажання, щоби потреби душі могла служба тим краще заспокоювати у домівці священника ніж денебудь инде. Не розкіш вигнала її на заробіток, а не зазнавши людського трактування дома, хоче його тут найти. Розуміється, всі оці завваги, висказані без застережень у нинішніх відносинах, збудити можуть тільки сміх, що ось то найшовся теоретик, відірваний від реального ґрунту, що на крилах

фантазії буяє попід небеса „не здаючи собі справи із дійсного стану річи“. Ясно здаю собі справу із нинішніх життєвих відносин: знаю, що поміж нашою службою є осібняки, що за добрі гроші шукають легкої роботи та доброї наживи, легальної, ба й нелегальної. І не про них тут мова, бо вони скоро від нас відходять. Знаю також, що вимоги нашої служби є звичайно надто високі, і що вона по більшій часті підбунтована і здеморалізована. Але ми мусимо сягнути глибше в суть річи. Мусимо зважити нинішній дух часу, нинішній світогляд пролетара, який орієнтується на схід; зважити треба нашу психіку, яко хлібодавців, як і психіку служби, яка шукає заробітку. Ми приймаємо слугу із деяким упередженням, підозриваючи, що вона схоче нас використати, даючи малу прислугу за висуку плату, а з другої сторони, слуга приходиться із упередженням і з побоюванням що ми схочемо використати її працю за розмірно малу винагороду. Тому шукає заразже за дорадниками. А тих „дорадників“ аж надто багато, вони прямо накидуються нашій службі; звичайно є то люди, що зависним оком глядять на обійстя священника. І так густо-часто несвідомо паде слуга жертвою людської злоби і мимохить, під впливом посторонньої сугестії, займає сторонничо-нещире становище супроти своїх хлібодавців, а у відповідь на нещирість слуг йде нарікання хлібодавців. І тут мабуть є причина таких нездорових відносин: того різкого поділу на „панів і наймитів“.

Коли візьмемо під увагу ті всі моменти, то прийдемо до переконання, що не всю вину, без застережень, приписувати належить службі. Замість того, требаби радше приложити рук до уздоровлення відносин; без служби таки не обійдемось, а наріканням її не направимо. А місію цю сповнити може тільки священниче жіноцтво: Через мудре ведення служби, через вироблювання у неї амбіції та емуляції, через людське трактовання її, зможемо з часом дійти, а бодай зблизитись до тих дрібних відносин, які панували давніше у священничих домах, коли то священничий дім був приманою для служби, бо слуга почувалася там, як у дома, а в особах священничої родини мала для себе прихильних людей, наче других батьків, коли то служба держалася на одному місці й по кільканайцять літ. Уздоровлення того рода відносин здалосяби перевести ще й тому, що служба ділає у високій мірі й на опінію парохії супроти приходства. Загально кажучи, опінія з тієї сторони не дуже для нас корисна але, як із одної сторони, ми не беремо собі цього надто до серця, так, із другої сторони не мож її собі так дуже легковажити. — Хайби священниче жіноцтво спробувало попрацювати у тому напрямі!

2) Другим полем ділання священичого жіноцтва: то церква. Тут належить звернути увагу передусім на удержання чистоти й окрасу божих храмів. Для релігійної священичої жінчини не може бути байдужною річю, чи домівка Спасителя, утаєного у Насв. Т. Евхаристії буде впорядкована, чи ні. А кому цей аргумент не вистарчає, тому нехай до переконання промовить ось такий: Церква, то робітня священика, робітня, у якій проводить він майже половину свого священичого життя. Колиж ця перша робітня його, парохіяльна канцелярія, находить все старанну опіку священичої жінчини, ради того, щоб її муж чи батько найшов гідне свого становища місце до праці, то оскільки більшою опікою повинна тішитися оця друга, свята робітня, яка до того виставлена на публичній вид.

Окрасою церкви займаються по наших селах і місточках звичайно сільські дівчата. На сю ціль носять вони відносно досить значні вклади гроша та труду. Але ці вклади не стоять у рівному відношенні до хісна, який повинен вийти з того; окраса виходить по більшій часті дуже лиха, а бодай не по нашому бажанні, а це тому, що наші парохіяни не мають виробленого естетичного смаку. І приходиться нам толерувати цю окрасу тільки для цього, щоби пошанувати добру волю, труд і кошти своїх парохіян. Провід над украшуванням церкви повинно взяти в свої руки священиче жіноцтво, а цей труд свящ. жінчини нагороджений буде певно признанням і похвалами парохіян. Тут позволю собі згадати ще про одну річ, а то про виши в ки. Українські вишивки і українська пісня — то слава і гордощі нашого народу перед лицем культурного світу. Тієї народньої краси не повинно бракувати по наших церквах. Кажемо, що наш обряд, оця зверхня ноша нашого богослуження, давно перестав бути грецьким, а переродився уже в український. Вберімже і святиню в українську ношу. А це не тяжко виконати. Треба тільки заінтересовання зі сторони священичого жіноцтва. Вистарчить як вона зарядить поміж дівчатами складку на нитки, подасть їм взірці в руки, — а до весни і престол і амвон і тетрапод вкритий буде гарними вишивками. Не обманню себе в тому згляді надмірним оптимізмом, бо знаю, як радо скинуться дівчата на нитки, як радо бігатимуть і приложуться до вишивок зимовими вечерами під проводом своєї „імосцуні“! Для церкви люблять дівчата працювати, хочби для чисто егоїстичних цілей, — щоби люди бачили і хвалили одну-другу, — а цьому егоїстичному світоглядови дуже легко надати ідейний підклад.

Ще одно місце в церкві просить у священичої жінчини ласкавої опіки а то захристія. Цим закутком опікуються звичайно провізори, переважно старші, німічні лю-

ди. У них ні змислу, ні охоти до порядку; й цього впрочім годі від них вимагати. — Такій старшій отяжilій, знемошilій людині на голові, мовляв, „важніші річи“. Якби не догляда священника над захристією, то скоро переміниласьби вона в „Авгієву стайню“. А щой говорить про опіку провізорів над біллям і ризами церкви?! Тут немаловажна ділянка труду для священничого жіноцтва, а труд і не тяжкий! Вистарчить, скажім, раз у місяць, заглянути тут, чи чисте й не подерте білля, чи не пошарпане і належито зложено ризи. А завчасу подбати про напpаву білля і риз, то значить заощадити Церкві чимало видатків, на які тепер так тяжко її здобути! Не потребує жінка священника сама шити і напpавляти, сего підійметься хто инший, треба тільки дрібочку труду і пожертвовання, щоби припилнувати і припнукати до цього.

Велику прислугу церкві може сповнити священнича жінщина, працюючи у церковному жіночому братстві, так дівочому, як і в брацтві невіст. Першим кроком її у тому згляді буде вписатись до відносної секції брацтва і не стидатись брати участь у братських богослуженнях і процесіях зі свічкою в руці тай у братських сесіях. Вже сама її участь буде великою заохотою для всіх парохіян і гарним прикладом. А коли до цього прилучиться з її сторони якась праця для церкви, читання книжки на сходинах, чи реферат який, то вплив священничої жінщини на жіноцтво парохії незвичайно зросте і зискає їй симпатію і любов цілої парохії. Знаю, що не так скоро це *pium desiderium* здійсниться у практиці, але чи не пора зачати працю у тому напрямі?

Годилосяб іще сказати про плекання церковного співу. Спів, то незвичайно могутній стимул до ублагороднення людської душі взагалі, а церковний спів, зокрема, приносить ще до того оживлення богослуження і вливає одушевлення для Христових ідеалів. Будучи співлюбивою вдачі, любить наш нарід співати. Але поняття краси співу, так у загалу парохіян, як і дяків, незвичайно примітивний. У нашому селі, чи й місточку є загальне переконання, що тим краще співається, чим душе кричється. Ніякі поучення та переконання наші не осягають гут ціли. Почавши від всеночного, а скінчивши на Службі Божій, всевладно панує крик по наших церквах, а на великих торжествах крикливий той спів переходить прямо у вереск; то дяки, чужі і свої, борються о першенство, хто кого перекричить, а хто всіх разом! А побожні інтелігенти кажуть, що через той саме крик вони до церкви не можуть піти! Щож тут порадити? На мою думку: ніжність у церковному співі дасться з часом виплекати, а то за помічу навчання народньо-церковних пісень, а по можности і хораль-

ного співу. Особлившу увагу треба звернути на церковні пісні у народній мові. Вони оживляють у високій мірі богослуження, украшують його і притягають до церкви людей. А вартість їх іще з іншого боку велика: живемо в часах пристрасного націоналізму. На наших очах йдуть старання про націоналізацію церкви, а то й віри! Ця стихія обхопила вже закордонну Україну; вона прийде і до нас. На мою думку удалося б у високій мірі відпорним вчинити нашого парохіянина на гасла автокефалії за помічю оцих саме народньо-церковних пісень. Ще одно: Через те, що слова цих пісень добре зрозумілі, легко їх виучувати, а що важніше: легко приходить ся нашим парохіянам віддавати їх із чувством. А відспівана із чувством пісня відносить той самий успіх, що виголошена. по всім вимогам ораторської техніки проповідь. Я був свідком, як народ, почувши перший раз віддану із чувством великопісну пісню: „Страдальна Мати під хрестом стояла“ — фактично розплакався. Ця пісня вразила отже сильніше, ніж пересічна проповідь. Другим разом було таке, що до священика приступає після богослуження визначний провідник місцевих радикалів і... gratулює за введення народньо-церковних пісень у церкві... „Ах, того саме нам треба!“ — мовить, стиснувши руку священика...

Годі вимагати, щоб обовязково кожда священича жінщина занялася особисто плеканням 4 голосового хорального співу, бож знаємо, що до цього треба передусім вродженого таланту, а далі: великого запасу енергії і чимало вільного часу. Але можемо просити: Коли неможливо подбати, щоби хтось в парохії завів хоральний спів, то щоби священиче жіноцтво подбало там бодай про навчання народньо-церковних пісень. Тії пісні, видані оо. Василіянами на 2 жіночі голоси, основані на народніх мотивах дуже гарні і легкі до науки. Тут не треба вже особливших злібностей, тільки доброї волі і трохи труду... а користь із нього дуже велика!

(Докінчення буде.)

З душпастирських кругів.

На днях дістали ми ч. 2. „Львівсько - Арх. Відомостей“ з дня 15-го липня 1926 р., що містять у собі дуже важні розпорядження духовної власти, котрі задля своєї ваги потребують деяких пояснень, а може навіть якогось додатку або змінення. Зачнемо по порядку, так, як вони випечатані і заподані в Л. Ахр. Відом.

1) І так : на першій місці до ч. 29/Орд. стоїть напечатана „Енцикліка“ Свят. Отця Пія ХІ в справі устанавлення Свята Г. н. Ісуса Христа яко Царя в селенної, що рікрічно маєть ся обходити в останню неділю місяця жовтня, перед (лат.) святом „Усіх Святих“, — з порученням М. Ординаріяту — ту енцикліку в найблизшу неділю прочитати і відповідно народови пояснити. —

Розуміється само собою, що ми душпастирі ту постанову з глибокою покорою, яко вірні сини Церкви, приймаємо тим більше, що ся постанова дуже на часі, та що в цілім нашій Богослуженню всюди і завсіди величаємо Г. н. Ісуса Христа — як нашого Спасителя і Царя світа. —

Свят. Отець в своїй Енцикліці докладно подає аргументи, на яких основує потребу установи сего свята, а також і се, длячого се свято маєть ся обходити в послідню неділю перед (лат.) святом „Усіх Святих“ що року. Та власне в тім посліднім заходить щодо нас християн католиків грецького обряду певного рода колізія, а саме: ми ще придержуємося старого календаря! В нас в тім часі не обходиться свято „Усіх Святих“, а обходимо се свято в І неділю по Сош. св. Духа, котре навіть по зрівнанню календаря в нашій обряді мусіло би лишитися на своїм місці і часі, тому установка свята „Царя Христа“ після інтенції і розуміння Св. Отця може не відповідала би духовній ідеї тої постанови в нашій обряді. —

В виду того, чи не було би вказаним і пожаданим, щоби Митр. Ординаріят зволив ласкаво по порозумінню з Апостольскою Столицею те свято зарядити і постановити на инший час в церковно-богослужебнім році? От приміром на день „Преображення Г. н. Ісуса Христа“ (19-го (лат.), а нашого 6-го серпня), і одно свято получити з другим і так поручити обходити се подвійне свято по всіх церквах в нашій провінції.

За сим промовляє а) ціле наше церковне богослуження на той день книгами і уставом церковним приписане; б) цілий зміст і ідея того богослуження; в) час догідний, літний, по жнивях; г) вкінці і та важна обставина, що наш нарід вже віддавна називає свято Преображення — „Спасом“, „св. Спаса“ і величає його в той день, яко свого Спасителя, а тепер додав би ще на підставі зарядження Св. Отця і „Царя Свого“ — „Царя Світа“. — Думаємо, що се було би дуже на місці після нашого обряду і легко прийнялося би в народі, котрий дуже чутливий і вражливий на всі новости в церкві. Розуміється, мусіло би душпастирі не тільки прочитати енцикліку Св. Отця народови, але мусіло би про ідею того нового свята і його злуки з святом Преображення виголосити кілька наук до народу.

2. На другім місці Арх. Відом. Ч. 2. з с. р. стоїть до Ч. 27/Орд. випечатане „Послание“ нашого Найдостойнішого Архієрея і Митрополита до духовенства, видане ним по закінченню канонічної візитації тухлянського деканату.

а) Замістити мусимо щодо зміни розпорядження в справі будучого поступовання з „покритками“. Те розпорядження лише тоді буде доцільне, якщо ОО. Душпастирі будуть всі і всюди солідарно поступати і се виконувати і якщо право виводу матерям так слюбним, як і неслюбним буде уважатись через всіх душпастирів — яко право пароха (*jus parochi*), с. є. щоби жаден священник не міг давати жінчині виводу, лише свій парох (зглядно його заступник в своїй парохії своїм парафіянкам, а не приймати жен до виводу з чужої парохії, хиба за посвідкою від дотичного душп.).

б) Дальше просилиби ми душпастирі Митропол. Ординаріат о ласкаве заповідання нам інформацій і вказівок, яку у нинішніх часах і в нинішніх обставинах маємо поступати з такими парохіянами, котрі живуть з собою „на віру“ с. є в дикім супружестві, а спеціально з такими, котрі в часі війни потратили мужів, або свої жени, а нині живуть з другими, не заключаючи законного супружества єдине длятого, що кошти переведення доказу смерти, запропашення одного з супругів великі, а нарід страшно збіднів і не має фондів на всякі правні оплати, такси, подання через адвокатів, терміни, свідків ітп.

Таксамо діється по парохіях з тими, котрі тут живуть, а їх жени — зглядно мужі живуть, та не вернули ще домів від р. 1915 нпр. з Росії, з Чех ітп. або перебувають досі в Америці, Прусах і по інших державах на заробітках. Вони тут в краю прибирають собі другі особи до спільного життя і шириться в той спосіб загальна деморалізація. Тамті там, а сі тут живуть в чужолостві і діти приводять на світ.

Душпастирі безрадни. Показується конечною якась інформація — поручення, всказівка і строгий наказ від Власти Духовної для таких вірних, евентуально зміна розпоряджень в справі досліду смерти супруга, його коштів, часу ітп. — За часів Австрії душпастир міг засягнути помочи від світської власти щодо живючих „на віру“, а нині став він без помочи, ба що більше світської власти уважають се „життя“ нині за певного рода — „спорт“.

в) Вкінці просимо о переведення деяких змін в границях і приналежности парохій по деяких деканатах — нр. Деканату Скільського й Тухлянського, котрі невідповідно розділені, утрудняють ОО. деканам візитовання парохій, комісарам шкіл. собі підчинені школи, а духовенству деканальні збори, конференції ітп. взаїмні душпастир-

ські послуги, через так звані поперечні гірські доїзди, неприступні літом і зимовою порою дороги, — а що було піднесено в часі послідної канонічної Архієрейської візитації в Тухлянськiм деканаті.

3) Дальше на третім місці в А. Арх. Від. Ч. 2 стоїть до Ч. 30/орд. виданий Митропол. Ординаріатом для Львівської Аєпархії єпархіяльний закон про Адміністрацію церковних дібр, в 3-х частях а 42. §§. з приказом безпроводочного його оповіщення — виконання і повідомлення о сім М. Консисторії — та заявою, що по уконституованню маєткових рад парохіяльних — „зносяться дотеперішні парохіяльні комітети“.

Закон сей в деяких місцях не є (повний) точний і ясний, потребує длятого пояснення, а може і додатку від компетентної духовної власти. А саме:

а) Не сказано в законі, чи виданням його касується і зноситься закон давний, обовязуючий досі о конкуренції церковно-парохіяльний.

б) Не сказано в законі, хто і в який спосіб відтепер буде переводити репарацію — реставрацію старих будинків парохіяльних, мешкання, будинків економічних, огорожі ітп. та будовою нових тих самих будинків?

в) Не сказано про участь патрона-колятора в виборі до маєткової парохіяльної ради, про його права і обовязки, про потягання його до prestaції на річ будови, репарації будинків церковних і парохіяльних, а се було в давнім законі точно определено.

Якщо зноситься парохіяльні комітети, то тим самим зноситься і участь патрона в тім комітеті; а якщо зноситься його участь, то зноситься його право, а так не можна буде його потягнути до жадної prestaції церковно-парохіяльної, що вийде йому на plus, а парохії на minus, евентуально піднесе тягар і скине його цілий на плечі народу (парохіян), а з того буде много клопоту, нарікань на духовенство, а може ще що й гіршого — відступства, переходу на инший обряд.

г) Не сказано в законі про езекутивну власть при переводі виборів до парохіяльних Рад, їх ухвал, постанов, ітп., котру після давного закона виконували адміністраційні власти від намістництва почавши аж до зверхности громадської, переводячи на приказ з гори вибори до комітету церковно-парохіяльного, його уконституовання, всі його ухвали, конкуренцію стягання prestaцій від конкуренційних сторін ітп. Питаємо, що випаде учинити душпастиреви в тім випадку тепер, якщо його парохіяни не являться до вибору Ради, якщо заявлять при якійсь бічній агітації, що жадної Ради не хочуть мати, пастанов-ухвал не

схочуть слухати і виконати? Чи не буде тоді така Рада тільки порожньою формальністю на папері лишень? Много писання — а пожитку жадного?

В правді сказано в Конкордаті Арт. V., що духовні особи користуватимуться в виконуванні свого уряду, особливо охороною правною, але не сказано виразно і досі держава не видала ще жадного закона, в котрім ясно і точно означилаби і обіцяла свою поміч, свою державну езекутиву, як се було в законній практиці Австр. держави, особливо в справах конкуренційних. На се був осібний краєвий закон і на його основі душпастирі могли о таку поміч езекутиву просити і упоминатись в адміністраційних властий.

д) Не сказано ясно в законі, чи парохіяльна маєткова Рада має займатися тільки церковним маєтком (*sensu stricto*), чи також яку иншу роботу сповняти, особливо таку, яку сповняв церковно парохіяльний Комітет на всі сторони, хто має дбати за справи парохіяльні-конкуренційні. Бо з того виходилоби, що „так“, якщо новим законом зноситься парохіяльні Комітети.

В такім разі до круга ділання Рад належалоби приписати і определити обсяг ділання давних комітетів, котрі мали за все дбати, а особливо за будинки церковні і парохіяльні, служити помічу в виконуванні душпастирства, а сего всього в новім законі нема! Отже Ради парохіяльні будуть лишень чимсь „неозначеним“ ближше, а по крайному определенню якоюсь дуже малою-ограниченою інституцією в парохії — як нинішні ради громадські, сирітські, шкільні, брагські і т. и. без жадної ініціативи і езекутиви! — Все спаде цілим тягарем на самого душпастиря і тоді роби, що хоч — як хоч — куди хоч — і в церкві і в школі і в парохії в душпастирстві і т. п. Питаємося, де тоді знайти на то все час, де буде на се сила і здоровле кожного з нас з осібна і разом всіх?

е) В кінці поручає закон ново вибраній Раді виготовити по три примірники інвентаря. Питаємося, якого інвентаря? чи „*stricte*“ церковного лише? чи може церковно-парохіяльного? Якщо церковного, то добре, тоді лиш требаби відповідних друків на се з відповідними на се відділами і рубриками до виповнення. — Якщож се має бути інвентар церковно-парохіяльний, то в такім разі він може злишний, раз тому, що Рада має займатись лише маєтком церковним, а по друге тому, що кожда парохія мала досі інвентар церковно-парохіяльний затверджений намісництвом, в котрім нотувалися всі убутки і всі прибуття до церкви-парохії, всі права і привилеї тихже, всі посілості, движимости і недвижимости, дорогоцінности, вартостеві папери, облігації і т. п.

Кожда парохія мала такий інвентар і на підставі його віддавалися парохови всі „temporalia“ при його введенню на парохію через духовну і світську власть, нотувалися прибутки і убутки, і на підставі його парох предкладав фасію до виміру своєї платні через намісництво.

Питаємося, чи той давний інвентар нині вже є злишнім, чи він касується і мається спорядити такий самий новий, в кілько примірниках? Хто се має зробити, бож на тоє треба много часу і праці підняти, аби то переписати з старого, а щож доперва, якщо на ново треба його укладати!

Якщо треба укладати інвентар лише чисто церковний, то питаємося, чи належить вписувати до нього в рубриці „масток церковний“ движимости, цінні папери, також: щадничі книжки, банкові — касові — почтові на давні гроші уміщені в касах у всяких облігаціях краевого банку, в облігаціях воєнних позичок і т. п., котрі нині не представляють жадної вартости. Чи вписувати такі самі книжки і облігації легатові — богослужебних фундацій — церковних, приватних, листи заставні і т. п. цінні колись папери, а нині ані одного гроша не вартні?

На се все хотілиби ми душпастирі мати якусь точну, ясну, недвозначну відповідь, інформацію і вказівки, заки приступимо до виконання закону, до праці, щоби вона принесла якийсь хосенний вислід — і не мала повторятись вічно, змінятись додатками всякого роду „in infinitum“.

4) Остають ще три справи поміщені в Л. Арх Від. Ч. II. стор. 30, 31 і 33, а то а) зрозпорядок Міністерства Освіти в справі винагорода душпастирів за уділювання науки релігії в прилюд. всенарод. школах.

Так, єсть закон, і на його основі міністеріяльне розпорядження, що признає душпастирям винагороду 60 зол. річно за 1 годину науки релігії в тижні! Та щож з того? Єсть закон і розпорядження, але нема виконання того через шкільні власти, т. зн. нема тої винагорода.

За минувші літа була винагорода, дуже мала і довільна, раз так, другий раз сяк — місячно, як хто хот в — т. є. дотичні інспектори. А за рік 1925/6 — до нині по деяких деканатах і повітах — не псбрали досі і не побирають жадної винагорода душпастирі за свою працю, н. пр. в повіті Скільськім. — На упоминання відповідають, що нема на се жадної асигнати, бо нема гроший! — Отже виходить все на порожну паперозу формальність.

б) Друга справа то „податок за мешкання парохіяльнє“. Ту подала Палата скарбова до відома розпор. Мініст. Скарбу, що по думці Конкордату мешкання парохіяльного духовенства мають бути трактовані через Скарб на рівні з „мешканьями урядовими“ — державних функціонерів —

с. зн. наші парохіяльні мешкання малиби бути вільними від податку, як се є у подібних случаях у державних функціонарів. Тимчасом на ділі скарбові власти признають нам душпастирям увільнення лише „урядового льокалю“ — с. є. одної кімнати в котрій міститься так звана парохіяльна канцелярія, — де ми урядуємо, а від прочих кімнат того самого „мешкання“ муситься вже оплачувати податок наложений по виміренню... Чи се є льогічно, трудно знати!? Чи се не сміх? Чи в конкордагі не стоїть виразно „мешкання душпастирів“ — будуть зарівно трактуватися з мешканнями державних функціонарів? Пощо тут брати слово льокаль на урядовання, коли він може бути де инде поза помешканням, а навіть в помешканю раз тут, другий раз де инде як пр. кімната ушкодиться — От крутіство на се, аби ту нещасливу плагню, яку дістає духовенство від держави, на всякі податки видерти назад до Скарбу.

За часів Австр. держави помешкання парохів були вільні від всяких податків! Нині „co innego!“ і то без жадного рекурсу, як у всіх, так і в сій справі

В першій і в другій справі повиннаби духовна власть упімнутися у висших державних властей за підчиненим собі душпастирським духовенством і представити його кривду тим більше, що ті душпастирі працюють також для держави у многих справах.

в.) В кінці третя справа до Ч. 2965. К 2 т. є. означення пренумерати Арх. Відомостей за р 1926 — на 7 зол.

Ся квота в виду бідности наших церков — малих доходів до церковних скарбон, інших великих видатків н. пр. на асекурацію, закуплення свігла, ви а, утвари церковної, направи і т. п. видатків часом непредвиджених — а з другої сторони в виду того, що Відомости появляються найбільше 4 рази до року в обемі 4 до 8 сторін друку — видається нам абсолютно за висока в порівнанню до других часописів, котрі появляються місячно і в більших розмірах, а не 4 рази на рік. — Се іде вже поза границі можливости, в що повинна духовна власть вглянути і ласкаво узгляднити і не побільшаги що року, а зменшати ту оплату якщо Відомости не побільшаються а противно, їх видавництво зменшається!

„Душпастир“

Хто є ворогом дяків?

„Дурного хрести, а дурний кричить пусти!“ Ця пословиця пригадалася мені по прочитанню немудрої лайки у „Дяківських Відомостях“ писаної пером многоглаголи-

вого Р. К. І не дивувалисьби ми цій його „річевій полеміці“ зверненій проти статті о. Гр. Мировича поміщеній в „Ниві“, та дивує нас, священників, одно, що видно не все справджується пословиця: „ніхто собі не ворог“. Бо прошу розважити :

З кругів духовенства озивається в „Ниві“ голос в обороні дяків. Появляється стаття з ясними пропозиціями, які моглиб стати платформою нового співжиття обох станів, а у відповідь на це не простягає руки Дяківська Організація, але брутально бе по простягненій до згоди правиці священників. Чи дяки думають, що в цей спосіб і проти нашої доброї волі поправлять свою долю? Якщо є між ними такі наївні, то вони грубо помиляються.

Стаття о. Гр. Мирорича п. з. „А що з дяками“ подавала слідуєчі пропозиції дотично дяків:

1. Будучи принципно проти уведення новости в уборі дяків (ряси і папафії) тому, що таке саме право до їх ношення мають також і паламарі і провізори (чейже і вони usługують церкві) — годиться однак о Мирович на ношення духовної одежі дяками під час богослуження і подає проєкт, щоби з огляду на велике убожество дяків в ряси і папафії куповано за церковні гроші і ризи ті були здепоновані у церкві, а дяк убиравби їх поверх свого сурдута (під кожух у зимі), — бо чейже та ряса не тісненька така — тоді, коли священник убирає свої духовні ризи в церкві.

Пане Ер—Ка! Ви кпите собі з тої пропозиції о Гр. Мировича, а я вам ручу, що якби ви піддали те внесення дякам під голосовання, воно перейшлоб подавляючою більшістю готосів! Бо такі домагання ми чуємо нераз від своїх дяків, щоби їм ряси купити за церковний гріш! (пробуйте, пане Ер—Ка! А впрочім, як ваші „бідні дяки“ можуть собі дозволити на справлення ряс, під час коли нам „богатим“ не все легко приходитьсь справити собі нову реверенду, то ми готові дякам не відбирати тої приємности видати на ряси і папафію стокількадесять золотих, як їх „бідних“ на це стати. Та скажіть, Пане Ер—ка, хто тоді кому ворог? і чи не занадто мудро ви бороните інтересів дяків (хоч ви сам не дяк)?...

2. Друге позитивне внесення о. Гр. Мировича, щоби дякам сейчас ще перед рішенням Консисторії виділити по кілька моргів поля — хай, мовляв, дяки бачуть, що ми їм зичливі, що хоч можемо зовсім правно (гл. рішення Митроп. Консисторії у цій справі у Епарх. Відом. ч. 5 1925 р.) їм нічого з ерекц. поля не дати, однак бажаємо собі їх кращої долі, та добровільно (це застереження ставить виразно о. Мирович) вже тепер даємо. Пан Ер—Ка і з того собі кпить; а ми скажемо на те: як „тобі з моїм

не влад, то я зі своїм назад!" — однак хто тоді буде ворогом дяків? Чи не ви самі, Пане Ер-Ка, що так мудро бороните інтересів дяків?

Ага! ви може чекаєте, аж вам власть духовна сама виділить часть земель — без нашої „ласки"! Овшім, чекайте, лише не знати, чи з того чекання будуть ситі дяки, ті „ваші голодні дяки“.

3. Трете внесення о. Мировича опираєся о прагматику і не вносить нічого нового.

А тепер скажіть, добрі люди, хто кому ворог? І чи не самі „дяківські голови псують дяківську долю"? Щастя вам Боже, Пане Ер-Ка, у дальшій такій „праці для добра дяків"!

Я з гори знаю, що ви не признаєтеся до ошибки; упертість — цеж прикмета „великих голов". А ви, Пане Ер-Ка, великий знаток канонічного права, ви фаховець у нім — чим є супроти вас, Р. К. — якийсь там о. Мирович? Ви собі кпите з нього і зі всіх нас!... Однак додаю: кпите собі і з дяківської долі. Та вольному воля!

І не се моя ціль, щоб вас образумити; се дуже безнадійний бувби труд. Та не можу простити цього о. Мировичеві, що він важився бажати дякам крашої долі, якщо вони самі цього не хочуть. Отче Мирович! Ви мене чейже послухаєте скорше, як Р. К. Не рухайте більше дяківської справи, бо бачите: вони собі цього не бажують. Ваша добра воля їх казить: „Якто ласку приймати від священників? — думає Р. К. — цеж низше достоїнства дяківського стану!"

Гадаю, що вже вскорі не появиться друга стаття в „Ниві" в дяківській справі по переведенім досвіді.

Та все таки — хто кому ворог — і хто є найбільшим ворогом дяків?...

Священник.

Нові книжки:

Вухологігонх пай Трєвникх. Видання ОО. Василіян у Жовкві 1926. В одному томі обіймає всі тайни, освячення, благословлення і молення на всяку потребу. Формат практичний. Рецензію подамо пізнійше.

Catalogus Ordinis S. Basilii Magni Provinciae SS. Salvatoris ineunte anno MCMXXVI. Žovkva 1926. Стан чина св. Василя В. на підставі сього каталога так представляється:

В галицькій провінції (св. Спасителя) є 100 отців, 94 студентів, 90 братчиків; разом 284. Прирість з огляду на попередний рік 19 членів. В віце провінції на Закарпаттю

отців 8, студентів 28, братчиків 9; разом 44. В віце-провінції румунській (монастир в Bicsadului) отців 3, студент 1, братчиків 6; разом 10. Усіх членів 338.

На місях в Канаді і Бразилії є 15 отців, 14 студентів і 5 братчиків. Загальний приріст членів в 1926 р. виносить 33.

Походження єпископату в з'язку з питанням про благодатність єрархії української автокефальної православної церкви Володимир Волинський 1926 Вид. „На варті“. Стр. 39.

Як звісно, українська автокефальна церква, не маючи єпископів, висвятила „соборно“ свящ. В. Липківського на єпископа (митрополита). Наведена брошурка старається оправдати сей крок, виказуючи, що таке „поставлення в єпископи“ є важне. Її аргументація іде в двох напрямках: а) наводить приміри, де в старинній історії церкви священики соборно поставляли одного з себе на єпископа; б) покликують на св. письмо, на вискази деяких найстарших християнських письменників та на найстаршу практику, і з того виводить, що різниця між єпископом і священиком є тільки історична, а не з божого постановлення.

Се квестія стара, написано про неї цілі томи про і contra. Очевидна річ, що між єпископом і священиком спершу не було таких маркантно виспеціалізованих різниць, як нині. Але се ще не рішає властивої квестії. Рішачою тут є традиція. Фактом є, що вже на початку II стол. (св. Ігнатій) висуваються в церкві менше-більше такі поняття про різницю між єпископом і священиком, які після утвердилось як у східній, так у західній церкві. Якщо отже хтось приймає отсю християнську традицію, то справа для нього вирішена.

Зрештою мусимо сказати, що українській автокефальній церкві куди більше помогло би, якби Липківський дав „пересвятитися“ (а має вже тепер у своїй церкві і правдивих єпископів), чим писані брошури, що оправдують благодатність його єпископства. К.

о. Андрій Мельник. Мати Марія — Матінка наша. Рогатин, 1926. Ст. 151. 8°. Ціна 3:50 зол.

Культь Пр. Д. М., що так дуже поширений на Україні і що віддавна положив свою печать на все приватно-публичне життя цілого народу та став темою многих літературних творів в середовіччі, а головно в XVI—XVIII вв. — не дждався й досі свого історика. Крім праці Маріїнський культь на українських землях давньої польської держави“ Дра Щурата, що охоплює більшу територію, маємо досі лиш згадки чи радше так назватиб коротенькі монографії поодиноких чудотворних ікон т. зв. „пам'ятки“ з такої то а такої відпустової місцевости, але систематично зложеної праці про культь Марії на цілій Україні

від найдавніших часів ми не маємо, а вслід за тим не знаємо усіх тих шляхів, куди Пр. Д. „ходила та остаючим в потребі сипала свої перли—ласки“. Автор обговорюваної книжки станув під цим оглядом на ширше поле і хоче нам дати на основі зібраного матеріялу повний образ культу Пр. Діви на укр. землях, але се йому не зовсім вдалося, бо не використав усіх жерел (головно православних), що відносяться до літератури предмету і тому праця не вийшла повною, а ікони, що їх вичисляє й обговорює, відносяться по більшій часті до земель, що колись входили в склад давньої польської держави. Прочі укр. землі (сливе ціла Надніпрянська Україна) в книжці не узглядені.

Автор поділив свою працю на три часті. I. частина посвячена культowi Марії в християнській старині й середньовіччі, II. культowi Марії на українських землях в княжій добі, а III. також культowi Марії по втраті державної самостійности себто менш більш від 15 ст. Про культ Марії на наших землях трактує тільки в II. і III. часті. В II. часті подає нам автор славу Пр. Діви у княжій добі, вчислює церкви і монастирі під візванням чи покровом Прч. Діви та говорить про Прч. Діву в укр. апокрифічній літературі і найдавнішій проповіді. Найстарших ікон чудотворних тої доби начислює автор 14, з котрих одначе деякі перестали бути нашими, бо ріжними шляхами дісталися до польських костелів прим. славна белзька ікона, що нині в Ченстохові. В III. вчислює 60 ікон нових, описує — на жаль дуже коротенько — культ Прч. Діви в Гетьманщині й на Запоріжжі та вкінці говорить про Прч. Діву в проповіді XVII. ст.

Як бачимо, автор зібрав із ріжних жерел доволі велику скількість дуже цінного матеріялу і дав нам першу спробу повнішої статистики чудотворних ікон Прч. Діви на укр. землях. Жаль тільки, що цілий той цінний матеріял не всюди вишліфований і вигладжений, поодинокі часті й уступи не все льогічно повязані, легенда змішана з історичними фактами, виклад вриваний і замало ясний, в наслідок чого читач в цілому тому матеріялу часто губиться. Польські цитати треба було конечно подати в перекладі, бо цеж не науковий твір, — крім уступів цілком конечних, як от прим. пісні по польськи. Треба також на будуче вистерігатися назви „схизматик“ замість „православний“, бо назва ся в нинішніх часах, часах великих уніонних змагань дуже разяча; нею відштовхуємо від себе православних.

Книжка заповняє велику прогалину в дотичній літературі і побажатиб тільки, щоб автор не відкладав пера, але, використавши увесь доступний матеріял, дав нам повний образ культу й слави Прч. Д. Марії на цілій Україні. X.

Всячина.

Евхаристичний конгрес в Чикаго випав так величаво, що сам св. Отець і навіть некатолицькі часописи висловлювалися про нього як про „найбільшій тріюф католицької церкви“. Місто Чикаго було так святочно пристроєне, що перевищило Відень і Рим, коли в них відбувалися евхаристичні конгреси. Присутних було 12 кардиналів і сотки архієреїв. Кардиллом-легатом був Bonzano з Риму).

В зібраннях брало участь кількасот тисяч вірних. Промови відбувалися в 22 мовах. Зі спеціальностей годиться згадати бодай ту, що підчас одної Служби Божої співав хор зложений з 62.000 дітей (між ними було 500 дітей-Негрів).

На такий конгрес могла здобутись тільки сила катол. церкви. Се був 28. евхаристичний конгрес з ряду. На 1. в Lille (1880 р.) взяло участь тільки 200 осіб. Слідуючий евхарист. конгрес буде 1928 р. в Sidney в Австралії.

За некатолицькими американськими газетами повторили деякі наші краєві газети звістку, начеб то чикажський архієп. кард. Mundelein заборонив учасникам нашого клиру відправити торжественну Службу Божу в його катедрі з того приводу, що наше духовенство жонате. Певна річ, що се злотно видумана сплетня. Мусили зайти якісь поважні причини, що в дечому змінено первісний плян, в наслідок чого відпала торжествення Літургія в нашому обряді в катедрі.

Переслідування катол. церкви в Мексику. З часописів на весь світ нині голосна релігійна війна, яка ведеться в Мексику. Соціалістичний уряд, на чолі якого стоїть Calles, з днем 1. серпня с. р. 1) розв'язав і вигнав усі монаші чини з держави Мексика; 2) звинув і заборонив усі католицькі школи; 3) всі католицькі часописи; 4) заборонив усі церковні процесії і похорони, богослуження можуть відбуватись тільки в церкві; 5) священники не можуть на вулиці показуватися в священничих одягах (після деяких звісток усі священники мусять оженитися!!); 6) всі церкви, церковні будинки і майно держава конфіскує; 7) ані один священник, що не є горожанином Мексика, не сміє пробувати в Мексику; уряд вигнав папського нунція і спеціального легата; 8) священників може бути тільки обмежене число, про яке рішає держава.

При замиканню і відбиранню церков прийшло на деяких місцях до пролиття крови між поліцією і народом. Папа кинув інтердикт на цілу державу Мексика, щоби в той спосіб принукати віруючий тамошний нарід до сильнішого опо-

ру, а по всій католическій церкві наказав молитися за переслідувану церкву в Мексику. Покищо годі передбачити, як закінчиться отся сумна релігійна війна.

Якіж причини сеї революції? Точно визнатися годі, бо се край для Європейців мало знаний. Деякі часописи висувають цікаві, одначе малоправдоподібні здогади, як пр. що релігійна війна в Мексику се ворохобня тамошніх Індіанців (Азтеків) проти християнства з тою метою, щоби повернути до старинного поганства своїх предків і в той спосіб скріпити свою індіанську національність... (Населення Мексика в переважаючій часті походить від давніх Азтеків.) Одначе се неімовірно, бо християнство ніякому народови не є завадою в його національній окремішности.

Президент Calles є жидівського походження. З жида став протестантським проповідником, потому народним учителем, як провідник соціалістичної партії при помочи революції став президентом республіки Мексика. Могло би отже здаватися, що Calles має конекції з большевиками, і що робить, робить під їх диктатом. Відносини в Мексику дійсно й нагадують релігійні відносини в большевії. Соціалістів у Мексику невелика група, а вони, як і в большевії, ведуть релігійну війну проти загалу населення держави.

Та в дійсности в Мексику отся струя вже давна. Розділ церкви від держави там був ухвалений уже 1917, а Calles тепер драконічно переводить сей розділ.

Мексико, як звісно, се держава безнастанних революцій.

Се держава яка числить около 15 міл. мешканців, а її територія така велика, як Німеччина, Франція і Італія разом. Складається вона з 21 держав і 5 територій. Протицерковна політична струя датується від 1854 р. Того то року ліберали скинули президента Santa Anna, який був оперся на клерикальній партії. Новий президент Comonfortе видав закон про конфіскацію церковних маєтків, які були дуже великі. Його наслідники пішли далі його слідом, і попродали всі церковні маєтки, одначе се не вратувало державних фінансів, а Мексико став банкрутом 1861 р. Англія, Франція й Іспанія 1863. р. зробили австрійського принца Максиміліяна мексиканським царем, та його розстріляли вже 1867. р. По його смерті підносилась революція за революцією. В новішій часи стали оснóвуватися робітничі організації. В синдикатах знаходиться около 1.5 міл. членів, які творять головне військо і опору нинішнього правительства.

Сумно, що віруючі християни не вміють зорганізуватися, й тому — хоч вони творять загал населення — легко падають під ноги горстці противників віри і церкви — так у Мексику як і в Росії.

„Польська“ православна церква. Польська національна церква, яка утворилася 1923 р., злучилася дня 1. липня с. р. з православною церквою в Польщі на слідуючих умовах :

1). Спільні догматичні засади віри для східної і захід. церкви з полов. XI. в.; 2). Нікейсько-константинопільський символ віри; 3). Сім св. тайн; 4). Західний обряд у польській мові для вірних польсько-православної церкви; 5). Офіційна назва для польської національної церкви буде звучати: „Polski Prawosławny Kościół Narodowy“; 6). Поль. прав. нац. церква визнає юрисдикцію митрополита автокефального православного в Польщі включно зі синодом єпископів у Польщі, а через них вступає в об'єднання з цілою православною церквою з константинопільським патріархом на чолі; 7). Єпископи польської православної церкви беруть участь в синодальних нарадах на рівні з єпископами православними, але тільки тоді, коли розглядаються справи поль. прав. церкви; 8). Всякі догматичні різниці мають бути усунені з релігії та обрядів; 9). Православна церква приймає вірування П. Прав. Нац. церкви в місячнічне післанництво польського народу в ділі зєдинення славянських народів, першим проявом якого є теперішнє об'єднання; 10). Поль. Пр. Н. церква обмежує свою діяльність тільки до польського населення; 11). Причастіє під двома видами; 12). Целібат духовних осіб не обов'язує за винятком єпископів; 13). Свящ. Гушно приймає свячення з рук митрополита і єпископів православної церкви в Польщі; 14). Антимінси і миро дістає Пол. Прав. Нац. Церква від православного варшавського митрополита.

Діло споуки було переведене на засідання собора православних єпископів у Варшаві. З польської сторони найбільше причинився до того свящ. Гушно і маршалок Пілсудскі. Грабскі переслідував „polski kościół narodowy“, а Пілсудскі не тільки дав йому спокій, але — очевидно для політичних цілей — „благословив“ його злуку з православієм.

Якіж наслідки з того можуть бути? Польська православна церква покищо не дуже численна. До прошення о приняття на православіє долучено 1.500 підписів (між ними й підписи деяких послів). А що буде, якщо та церква розростеться? Покищо передчасно говорити про евентуальні (польонізаторські) впливи на православну церкву в Польщі.

Наміри Пілсудского і тих польських кругів, котрі одобрюють сей нечуваний акт в історії польської церкви, мабуть ідуть в тому напрямі, щоби Польщу, як державу, зробити такою, щоби її православний схід міг

уважати за „матір“, а не за „мачоху“, як се було через цілу історію дотепер. Якщо Польща перестане бути визначною католицькою державою, якщо значна часть самих Поляків стане православною, то православіє стане для Польщі домашнім, отже православне українське і білоруське населення зможе почуватися в Польщі як „у своїй хаті“...

Але вже сам акт, що польська національна церква прилучилась до православної, має небуденне значіння. А вже навіть за панування Росії такого не було! Се тяжкий моральний удар для польського „воюючого“ католицизму, який присвоїв собі монополію над акцією унії, а тут одна ціла польська церковна організація пристає до православних... Треба би провідникам польського „воюючого“ католицизму добре застановитися над будучністю, і перевести ревізію над своїм відношенням до унії. Нинішні часи се не часи давньої Польщі. Насильні методи в справах віри більше пошкодять, як допоможуть!

З другого боку сталося щось нечуваного: Православна церква з латинським обрядом. Досі тільки католиків церква мала поодинокі церкви також з восточними обрядами. А тепер ось саме в Польщі православна церква, яка історично звязана виключно з восточними обрядами, дістає церкву також з латинським обрядом! Без сумніву се внесе каламутність в уніонну психологію загалом.

Непевні успіхи „польської“ унії. Православний (варшавський) часопис „Воскресное Чтеніє“ (ч. 19. з 18. VII. с. р.) доносить, що многи з тих, що пристали до унії, назад вернули до православія. Вичисляються як такі: свящ. Кулик Науменко; Сергій Шведко, що був дяком у архимандр. Морозова; еромонахи: Ананія, Теодор й Ніфонт. Також ціла парохія Комарів на Волині вернула назад на православіє. (Наведений часопис подає, що отся парохія пристала до унії в той спосіб що парохіяни поріжнилися з своїм парохом, та призвали собі свящ. Слезку, що пристав був до унії. Але опісля спір удалося поладнати, і Комарів знов підчинився православній ерархії.)

Чому ся унія така непевна? А тому, що вона має за основу плиткі і проминаючі політичні мотиви. Воскресное Чтеніє повторяє за другим православним (волинським) часописом „На варті“: „Якщо б ті „навернені“, які переходять тепер у Рим цілими десятками, мали на думці діло релігійної унії, то вони не творили би нової секти, але прилучились би до уніятської церкви в Галичині, котра вже 300 літ шукає способів злучити Восток з Заходом. Та вони від галицької унії відхрещуються, відразу зливаючися з римокатолицькими деканатами й епархіями.“

Ясно, що тут діло не в релігійних переконаннях, тільки в барському уподобанню“.

Польські жерела подають навернених на унію в цілій Польщі до 50.000 і 26 священників, в самім Вильні 80 родин. Часопис „Воскресное Чтеніє“ каже, що се чисті фантазії, і усталює число навернених на 2.000. В почаївському монастирі пристало було до унії не 10, тільки 5 монахів, а з тих 3 вже назад вернули до православія.

Проти палення тіл. „Acta Apost. Sedis“ в липневому числі з с. р. приносять декрет *Sti Officii* в справі палення тіл. Се інструкція для єпископів, на котрих накладає обовязок вияснити вірним що акція за спалюванням тіл є антихристиянська, бо має на цілі ослабити повагу смерті і надію на воскресення. На палення тіл можна позволити тільки в виїмкових обставинах з огляду на загальне добро, а в звичайних обставинах се заборонене канонічним правом (с: 1263, § 1). Особам, котрі самі зажадали спалення свого тіла, належить відмовити христ. похорону. Але якщо спалення наступило не з волі умерлого, то можна відправити похорон. Тлінні останки того, що сам казав своє тіло спалити, не можуть спочивати на католицькому кладбищі.

В Босні з унією дуже зле. Православна агітація змагається з успіхами. Властивою причиною відступства там є без сумніву державна гегемонія православних, що для слабших духом видається наче якимсь божищем. Зрештою також особиста залежність багато шкоди робить. Так пр. у Польщі багато бувших російських православних урядовців перейшло не на унію, а просто на римокатолицьке, щоби удержатись на посаді. Цікаво одначе, що сербські газети мотивують відступництво босняцьких уніятів не тим, що там діється, а тим, що діється в Польщі: як то Поляки забрали православним церкви, як через „нову“ унію думають всіх уніятів спольонізувати, як вони завсіди до уніятів згідно відносилися і т. ин. От так є чим бодай „діру залатати“!

Православний вселенський собор відложеной. Як ми вже доносили, сього року в часі Зелених Свят мав відбутися вселенський собор православних церков. Одначе собор не вдався, і його відложено — мабуть „ad calendas graecas“. Царгородська й грецька церков поборюють сербську, ривалізуючи о першенство на соборі. Греки, щоби на соборі мати перевагу, в останніх роках найменували стільки єпископів, що своїм числом в двоє перевищають число сербських єпископів... До того нема згоди в тому: котрі з російських новопотворених церковних організацій покликати на собор (себто котрі з тих церков уважати за „православні“)? От і біда в православних церквах, бо нема од-

ної голови!). Зрештою православні церкви, якщо хочуть довести до спільного собору, повинні би витворити нову практику — відповідно до засади „автокефалії“.

Як уже раз православна церква стала „парламентарною“, то повинна сю засаду перевести наскрізь. Значить, що на спільному соборі мали би право участі не всі єпископи, тільки вибрані єпископи (як делегати) відповідно до числа вірних своєї автокефальної церкви. А ті члени на соборі вибрали би собі провідника (голову), як се всюди водиться в парламентах. Сему одначе противні історичні згляди і привилеї (пр. царгородського патріарха). А що в церкві перетворювання історії відповідно до вимог нового життя дуже поволі йде, то не знати: коли православним удасться скликати вселенський собор. *)

Релігійність у большевії. Богато говориться про поширення атеїзму в большевії, але ледви де можна подибати точніші річеві дані. Очевидно, що такі дані мають більше значіння, як усякі загальні припущення. Большевицький часопис „Красная звезда“ з 15 V. с. р. принесла такі бажані дані бодай у мініатурі. Пишеться там, що для перевірення стану релігійности зроблено пробну статистику в двох сотнях рекрутів. В сотні, сформованій із самих сільських рекрутів, зголосилося віруючих 82 проц., а в сотні, де були рекрути з міста і сіл, зголосилося як віруючих 69 проц. „Красная звезда“ дуже невдоволена таким вислідом... Коли зважити на се, що ті рекрути в початках революції мали не більше як 12 літ (рекрути роджені 1905 р.), та що саме їх генерація була найбільше виставлена на революційні впливи, а до того: що признатись у большевицькім війську до віри, се „odiosum“, то з того сміло можна заключати, що між старшими генераціями стан релігійности ще ліпший.

Зміна календаря в Туреччині. Комісія для справ календаря в Ангорі (теперішня столиця Туреччини) вирішила прийняти християнську еру (числення часу від народин Христа). Се рішення мають ще предложити парламентави.

*) Є католицькі теологи, котрі думають, що православним ніколи не вдасться скликати спільного собора — тому, що відорвалися від правдивої церкви й не мають св. Духа... Та на нашу думку се тільки „побожна ілюзія“. А ось соціялістам, що отверто воюють проти віри, нераз уже вдалося скликати свої світові конгреси з успіхом.

Позволяється печатати

Львів, дня 25. серпня 1926.

Бачинський ген. вік.

Редактор-видавець о. Д-р Гавріл Костельник.

В друкарні Ставропігійського Інституту

УСТАВ

церковних богослужень о. Ом. Горчинського на рік 1927.

появиться незадовго накладом свящ. кооперативи
„Власна Допомога“.

Обов'язком П. Т. Духовенства поперти своє
станове стоваришення і набувати виключно його
видання.

Замовляти на адресу :

Кооперат. „Власна Допомога“
Львів вул. Корняктів, 1/II. („Народн. Дім“)

У видавництві свящ. кооперативи
„ВЛАСНА ДОПОМОГА“ до набуття отсі шкільні
підручники :

- 1) „БІБЛІЙНІ ОБРАЗКИ“ о. С. Біленького, ілюстр.
учебник релігії для I і II кл. народних шкіл,
а. 1'25 зол.
- 2) „НАУКА ВІРИ“ тогож, учебник релігії для
III. кл. народних шкіл (вибрані біблійні опові-
данья з ілюстраціями Доре і зі систематичним
поясненням Символа віри), а 2'50 зол.
- 3) „ІСТОРІЯ ЦЕРКВИ“ для середних шкіл, о.
Д-ра Ярослава Левицького а 2'80 зол.
При гуртових замовленнях значний опуст.

Замовляти на адресу :

Кооператива „Власна Допомога“
Львів, вул. Корняктів, 1/II. („Народн. Дім“.)

НИВА

місячник присвячений церковним і суспільним справам

Адреса Редакції і Адміністрації:
Львів, Корняків ч. 1.

З М І С Т:

Важка та болюча справа. <i>о. Євген Дудкевич</i>	297—298
Психологія віри <i>о. Др. Г. Костельник</i>	299—307
З поїздки по Волині	307—312
Віра Жидів Ст. Зав. <i>о. С. Ко валів</i>	312—316
Про значіння й завдання ор- ганізації священничого жі- ноцтва <i>о. П. Дз.</i>	317—324
Місії	325—327
Нові книжки	327—330
Всячина	331—336
Проповіди	129—144

Просимо наших Вп. довжників
сейчас вирівняти свої за-
леглості! Отсе число ви-
дали ми вже почасти
на довг, а нам пред-
платники заля-
гають гру-
бими ти-
сячами.

Адміністрація.

ПЕРЕПЛЕТНЯ

(Ранійше І. Чарнецького)

ПАВЛА БАБЯКА

приймає всякі роботи церковні: як євангелія,
служебники і т. д. по приступних цінах.

П. Бабяк

ул. Бляхарська 12. Львів.

НИВА

місячник присвячений церковним і суспільним справам

Ч. 9.

Львів, за вересень 1926.

Рік XX

Важка та болюча справа

(В справі забезпечення наших вдів і сиріт)

Важке є матеріяльне положення священничого та дяківського стану. Проби та мозольні заходи коло господарства на селі приносять ледви тільки, що з бідною можна з ріднею вижити, а часами й це ні. Образувати дітий, вивести у люди приходиться з великим трудом, а про те, щоби зложити на чорну годину на забезпечення своєї рідні, не може бути навіть мови. Правда, як довго священник чи дяк жиє, так довго має він і його родина який такий кусок хліба, але по смерті батька остають вдова і діти без засобів до життя, тиняються по родині, або ідуть до міста, щоби збільшити число інтелігентного пролетаріату, щоби там на чужому, незнамому бруку боротись за кусок насушеного хліба.

„Попови дзвонять, а попадаю з села гонять“ — ця народня приповідка, як не мож красше, ілюструє положення священничої родини. Всі стани, всі верстви стараються забезпечити себе і свою рідню на старість і на випадок нещастя. Вони складають на чорну годину зайвий гріш у банках, асекуються в окремих товариствах від огню, нещасних випадків, на случай смерті і т. д.

Модерне теперішнє суспільне законодавство вводить примус обезпечення не тільки державних урядників, але й приватних службовиків зайятих по всіх банках, кооперативах, адвокатських канцеляріях і т. д. На це потворені окремі інституції, які стоять під контролею окремого на сю ціль створеного міністерства праці і суспільної опіки. Інституціями цими є каси хорих, заклад від випадків та пенсійні заведення.

Каси хорих, до яких мусять належати всі робітники, слуги та приватні урядники, дають своїм членам лікарську поміч та підмогу в часі недуги, поносять кошти лічення в шпиталях та санаторіях, як також і кошти похорону. Заклад від випадків дає пенсію робітникам, яких у праці стрінуло каліцтво, а пенсійні заведення дають емеритуру приватним урядникам на старість, їх вдовам і сиротам.

У нас „Пенсійний Інститут українських приватних службовиків у Львові“ при вул. Личаківській ч. 20, який стоячи під контролею Міністерства Праці, має загаратовану свою автономію та користується всіми правами й привілеями суспільного законодавства.

Тут з примусу забезпечують своїх урядників всі наші просвітні і економічні інституції. Пенсійний Інститут приватних українських службовиків це нині велика наша суспільна інституція з поважним: недвижимим майном, ульокваним у каменіцях, яка дає забезпечення на старість для службовиків національних наших установ, для їх вдів і сиріт.

Вплати виносять в тому Інституті $1\frac{1}{2}\%$ місячно від побираної річної платні, приміром хто побирає місячно 100 зл, платить 18 зл вкладки. Закон вкладає вплату цього забезпечення на самого службодавця. Хто заробляє більше чим 100 зл, а то є до 250 зл місячно, за нього платить службодавець $\frac{2}{3}$, а решту $\frac{1}{3}$ службовик.

За це дістає забезпечений по 5 літах плачення до Інституту 30% своєї послідної платні, коли іде на емеритуру або є нездібний до праці, — а за кожний дальший рік безпеки 2% річно.

Приміром: Урядник, який був забезпечений через 15 літ з платнею 250 зл. місячно, дістане емеритури 50% (то є 1500 зл.) річно. На случай його смерти вдова по нім дістає половину (то є 750 зл.) річно, а кожда дитина до 18 року життя $\frac{1}{3}$ (в тім случаю вдова і двоє дітей дістає илби 1750 зл. річно).

Колиби наші священники і дяки могли такі високі оплати місячно платити то тоді для них найлекше було би вступити як добровільні члени до пенсійного Інституту. Якби це одначе було за тяжко з огляду на слабе економічне положення священників і дяків, тоді треба би подумати над тим: чи не вдалобися нам створити для себе окрему пенсійну інституцію по взірцях Пенсійного Інституту українських службовиків, або створити філію тогож Інституту для священників з низшою вкладкою? А це є можливе до виконання.

Священників у всіх трьох галицьких епархіях є понад 2.000, дяків так само. Що дуже мало з них забезпечило свої родини, це певне.

Час і пора над цим подумати. Кидаємо ці думки під розваження і обговорення.

Крайна пора подбати нам над красшим забезпеченням своїх родин. Цеж людський і громадський обовязок.

о. Евген Дудкевич.

о. Др. Г. Костельник

Психологія віри

(Продовження)

8. Віра, яко чисто психологічний акт, полягає в тому, що ціле наше розумне і свободне „я“ покладається на річеву вартість нашого заключення. Дуже часто в життю саме отсей момент віри для нас є головний, і навіть робимо його „специфічною ріжницею“ для обмеження віри від інших психологічних явищ. Так пр. коли ставимо запитання: чи ти віриш в Бога? — то маємо на увазі саме отсей чисто психологічний момент віри (себто: привязання душі до логічного змісту віри).

Колиж ставимо запитання: яка твоя віра? — тоді маємо на увазі логічний зміст віри („науку віри“).

Віра є завсіди мішаниною знання й незнання, наглядности й ненаглядности. Може в ній бути більше знання, а менше незнання — або навідворот. Відповідно до того й наша певність чито наше „покладання себе“ на річеву вартість віри буде більше — постійніше, або менше — хиткїше. А після тих ступнів певности ставимо розрізнення між здогадом, поглядом, вірою і знанням.

„Поглядом“ звичайно вважаємо той логічний зміст нашої свідомости, котрий признаємо за правдивий, одначе душею не дуже сильно прив'язуємося до нього. Тут належать всякі гіпотези, теорії (оскільки ще не є так добре утверджені, щоби їх зачисляти до „знання“) і наші звичайні життєві „думки“ (моя думка така; на мою думку се так...). Се мій „погляд“, коли тверджу, що розумні ества живуть також на інших небесних тілах, а не тільки на землі.

На чімжеж основує сей свій погляд? Небесних тіл у вселенній так багато, що більшу їх скількість навіть не бачимо із землі. Отже ті невидні для нас небесні тіла не є Богом сотворені для сеї ціли, щоби були окрасою нашого земського „неба“. Алеж вони також мусять мати своє призначення — подібно як наша земля, наше сонце, наш місяць. А не мали би вони такого призначення, якщоб в якийсь спосіб не пособляли життю розумних сотворінь. Отже або отсі, для нас невидні, небесні тіла мають таке призначення, щоби на них мешкали люди щойно по воскресенню з мертвих; або вже тепер перебувають на них душі померших земських людей; або на них родяться, живуть і вмирають розумні ества — подібно, як на землі. Одно з трьох. Як видно, до якоїсь певности тут годі дійти.

Припустім, що мені найбільше промовляє до переконання третя з наведених можливостей. Одначе я не буду цілою своєю душею обстоювати сеї можливости саме тому, що вона для мене не є доволі певна. Тому се буде тільки мій погляд, а не моя віра.

„Здогад“ се погляд щойно *in statu nascendi*. З ним вяжеться ще менший ступінь певности, як із „поглядом“.

Якщо абстрагуємо від привязання душі до логічного змісту віри, то сей зміст також називаємо „поглядом“ (прим. „деїстичний погляд“, „атеїстичний погляд“).

Отже, як видно, для віри є суще те привязання, та суб'єктивна певність, яка вяже ціле наше розумне й волеве „я“ з логічним змістом віри.

Виходить, що віра займає середину між поглядом і знанням. При погляді душа не прив'язується сильно до логічного змісту. При знанню логічний зміст своєю наглядністю змушує душу піддатися йому. А при вірі душа сама прив'язується до даного логічного змісту. Те привязання може бути сильніше або слабше. А се значить, що віра буде більша, або менша (слабша).

Зрозуміла річ, що привязання душі до логічного змісту віри буде особливо там вибиватися, де воно має розгалужені й поважні консеквенції в практичному життю, де треба напружуватися, боротися із самим собою та й з іншими людьми, щоби вдержати те привязання душі до логічного змісту віри. Ось се найвизначніший критерій віри. А наймогутніше виступає він при вірі в релігійному значінню. Привязання степенується тут до посвячення себе ідеалам і консеквенціям віри. Тому — в наслідок природної інтуїції — й називаємо релігію „вірою“ — *κατ' ἐξοχήν*. (Се той момент, який ми мали на думці в уступі 6 ad v), але там ще не схарактеризували його.)

Незвичайно субтельна інтуїція подиктувала Ап. Павлови *) отсі слова: „Бо тепер бачимо як у зеркалі невиразно, а колись лице в лице. Тепер пізнаю в частині... Тепер же остає сих троє: віра, надія і любов“ (I. Кор. 13, 12—13). Значить, що „матерія віри“ є поплутана й непроглядна наскрізь („бачимо — невиразно“); не є нам даний безпосередно предмет віри, тільки його дальші наслідки або причини („бачимо як у зеркалі“, а в зеркалі бачимо не річ, тільки її відбитку — тай се залежно від

*) Ап. Павло загалом відзначався такими глибокими інтуїціями в царині психології моральности й релігійности. Ніхто більше по ньому не вичитав стільки й таких психологічних субтельностей у тій сфері, як він.

якості зеркала); дані нам є тільки фрагменти („тепер пізнаю в часті“), а з тих фрагментів маємо висувати цілість; однак при тому не можемо дійти до наглядності (ось тому Ап. Павло протиставить пізнанню, яким є віра, пізнання „лице в лице“ т. є. наглядне пізнання). Віра є рішучим привязанням до річевої вартості даного погляду, який має велике практичне значіння, і тому віра родить надію, а віра і надія родять любов.

9. Св. Тома з Аквіну подрібнішше аналізував процес віри (*Quaest. disp., XI. De veritate, q. XIV.*), і належно пояснив кілька субтельнішших моментів (як пр. пливкий стан віри, чому віра належить до чеснот), однак він за вузько розуміє віру і перецінював функцію волі, а недоцінював функції розуму в процесі віри.

Виходить він від дефініції св. Августина „*credere est cum assensione cogitare*“, до якої долучує дефініцію Дамаскина „*fides est non inquisitus consensus*“ (*ibid. art. 1*). Ці дефініції суперечать собі (*cogitare* в логічному значінню сеж те саме, що *inquirere*; отже Августин твердить, що віра є *inquisitus assensus*, а Дамаскин противно). Тома старається усунути отсю суперечність, щоби обі дефініції погодити: „...*fides dicitur non inquisitus assensus, in quantum assensus fidei vel consensus non causatur ex inquisitione rationis; tamen non excluditur per hoc quin in intellectu credentis remaneat aliqua cogitatio vel collatio de his qua credit*“ (*ibid. ad 2*). Подібно: „*Ex lumine igitur simplici, quod est fides, causatur id quod perfectionis est (in fide), scilicet asentire; sed in quantum illud lumen non perfecte participatur, non totaliter tollitur imperfectio intellectus; et sic motus cogitationis in ipso remanet inquietus*“ (*ad 5*).

Значить, що після Томи а) віра під логічним оглядом не є висновком (плодом) нашого роздумування, порівнювання рацій; б) вона є „*simplex lumen*“, „*non inquisitus consensus*“, який однак не виключає всякого думання (*motus cogitationis*).

Під словами „*simplex lumen fidei*“ розуміє Тома „першу правду“ („*prima veritas, quae causat fidei assensum, est fortior causa quam lumen rationis*“, *ibid. ad 7.*), а „перша правда“ — се Бог (*ibid. art. 9*). Властиво отже розуміє Тома під „*lumen fidei*“ авторитет Бога, як автора об'явлення (*auctoritas Dei revelantis*). В своїй *Summ-i* (2-а 2ae, q. 1, art 5) він так говорить:

„*Sed per hunc modum fideles habent eorum notitiam, non quasi demonstrative, sed in quantum per lumen fidei vident esse iredenda*“.

Очевидна річ, що Тома мав на увазі вже готову віру і тільки віру в боже об'явлення, а не спостерігав віри

in statu nascendi, де із психічного стану безвірства переходиться в стан віри. Се правда, що той, хто вже вірить у Христа, приймає за правду всі Христові слова й без розумового досліду (*inquisitio*). Але се вже дальші галузи віри: віра родить віру, для якого процесу вповні вистарчає те, що Тома називає „*lumen fidei*“. Радії, які християнська віра містить у собі (*interna principia fidei*), оправдують дальший її розрід.

Одначе щоби Христа признати за Бога, себто: щоби осягнути саме жерело християнської віри, так се мусить бути уаргументоване розумовими радіями. Отже в дійсности віра, якщо приглядаємось їй „*in statu nascendi*“ (а саме отсей момент є рідшайчий для означення функції розуму в процесі віри), є плодом нашого розважування, порівнювання радій. Вона є заключенням, як се ми вже зясували. Саме противно, як учили Дамаскин і Тома: віра є „*inquisitus consensus*“ *). Св. Августин красше зорієнтувався в тій справі саме тому, що він розважав віру „*in statu nascendi*“.

Льогічне уаргументування віри є настільки зобовязуюче для розуму, що він у тій матерії не може вишукати ліпшого, сильнішого аргументу. Не є воно одначе настільки зобовязуюче, щоби розум став ним абсолютно звязаним — так, щоби опинився в безвихідному положенню.

Як знаємо, матерія віри з природи річи дуже поплутана, непроглядна. Як отже розум — на думку Томи — може з трудними проблемами віри справитися так „во кратці“ — без досліду, без розважування й порівнювання радій? У процесі віри — після науки Томи — рідшайчий є не розум, тільки воля. Розум не може здетермінуватися „силою засад (*principia*), як се в є демонстративних заключеннях; детермінується він волею, котра вибирає: згодитися рідшучо і точно на одну сторону (з двох противорічних) задля чогось, що є достаточне для притягнення (*ad movendum*) волі, але не для притягнення розуму, тому що видається добре або пригідне (*conveniens*) згодитися на отсю сторону“ (*Quaest. disp. XI, q. XIV, art. 1.*) Так прим. обітницею вічного життя притягається воля до згоди. „хоч розум (тут) не притягається через щось, що зрозумів би“ (*ibid.*).

*) Тома головно займався уаргументуванням віри, а вчив, що віра є „*non inquisitus consensus*“. Виходило би з того, що Тома сам собі суперечив. Та вдійсности справа представлялась йому инакше. Як опісля побачимо, він учив, що все, що дається доказами підперти, належить до знання. Отже віра займала в нього тільки вузьке поле, обіймала властиво тільки т. зв. таїнства віри.

„Non enim assensus ex cogitatione causatur, sed ex voluntate, ut dictum est“ (ibid). Або ще виразнійше: „Credere autem non habet assensum nisi ex imperio voluntatis“ (ibid, art. 3). „...fides non est in intellectu nisi secundum quod imperatur a voluntate“ (ibid, ad 10.) *)

Покликається Тома (ibid, art. 1.) на слова Августина: „що іншого (caetera) може чоловік не хочачи, але вірити тільки хочачи“. Сі слова (вони мають тільки загальне значіння) вповні правдиві, і свідчать про те, що думаючи люди від віків спостерігали вплив волі в процесі віри. Алеж наука Томи про функцію волі в тому процесі вийшла би просто фатальна, якщоб він не обмежував віри тільки на внутрішній зміст божого об'явлення, чито іншими словами: якщоб він не робив різниці між „prae-supposita fidei“ і „fides“. Він засадничо при вірі дає перевагу волі. Значить, що всяка віра з природи річи була би сліпа.

В Summ-i (2-а 2-ae, q. 2, art. 1), яку пізнійше написав, Тома більше погоджується з дефініцією Августина, одначе всежтаки остаточно не відступає від свого волюнтаризму. „Credere est cum assensu cogitare, non ut cogitatio ad vim spectat cogitativam (зн. що не йде тут тільки про усвідомлювання собі змісту віри)... sed ut importat intellectus considerationem cum aliqua inquisitione et voluntatis consensu“. Се його загальна „конклюдія“, яку годиться прийняти майже без закиду (повинен був Тома сказати: не „з якимсь розслідом“, але „з достаточним“). Але в подрібному пояснюванні своєї „конклюдії“ Тома таки дає цілковиту перевагу волюнтаризмови. „...fides non habet inquisitionem rationis naturalis demonstrantem id quod creditur; habet tamen inquisitionem quamdam eorum, per quae inducitur homo ad credendum, puta quia sunt dicta a Deo, et miraculis confirmata“. — „...intellectus credentis determinatur ad unum non per rationem, sed per voluntatem“.

Пливкий характер віри під льогічним оглядом ясує Тома в такий спосіб: „In scientia enim motus rationis incipit ab intellectu principiorum, et ad eundem terminatur

*) В наслідок поваги Томи сей погляд є загально поширений у катол. богословських книжках. Так пр. у нашому підручнику етики для висших клас середних шкіл (що його по Щекліку написав о. Др. Д. Дорожинський, Львів 1904, на стр. 77) читаємо: „підметом віри є розум, але воля мусить приказати розумови вірити, бо віра жадає прийяття своїх правд не задля доказів розумових, але задля поваги Бога“. — Забувається тут, що приймати релігійні правди „задня поваги Бога“ — се вдійсности визначний розумовий доказ. Розум розуміє, що те, що Бог говорить, мусить бути правдою. Трудність полягає тільки в тому: чи те, що подається за боже слово, є дійсно божим словом? А про те також рішає розум, а не воля.

per viam resolutionis; et sic non habet assensum et cogitationem quasi ex aequo: sed cogitatio inducit ad assensum, et assensus quietat. Sed in fide est assensus et cogitatio quasi ex aequo. Non enim assensus ex cogitatione causatur, sed ex voluntate, ut dictum est. Sed quia intellectus non hoc modo terminatur ad unum ut ad proprium terminum perducatur, qui est visio alicujus intelligibilis; inde est quod ejus motus nondum est quietatus, sed adhuc habet cogitationem et inquisitionem de his quae credit, quamvis firmissime eis assentiat: quantum enim est ex seipso, non est ei satisfactum, nec est terminatus ad unum; sed terminatur tantum ab extrinseco. Et inde est quod intellectus credentis dicitur esse captivatus, quia tenetur terminis alienis, et non propriis. II Corinth. X, 5: *In captivitatem redigentes omnem intellectum*. Inde etiam est quod in credente potest insurgere motus de contrario hujus quod firmissime tenet, quamvis non in intelligente vel sciente“ (Quaest. disp. XI, q. IX, art. 1).

Перемішане тут золото з глиною. Субтельна аналіза пливкості віри вповні слухна і незвичайно цінна — треба тільки усунути волонтаризм, який ставить Тома яко основу для своїх думок. Очевидна річ, що під зворотами „ab extrinseco“ — „terminis alienis et non propriis“ Тома розуміє волю і її мотиви. Але якщо під тими зворотами розуміти дальші наслідки предмету віри (як се ми зясували), тоді речення, де ті звороти приходять, наберуть уповні річевого зміслу. Шкода, що Тома в своїй аналізі процесу віри не взяв собі тої думки за провідну, яку висловив у реченню „sed in fide est assensus et cogitatio quasi ex aequo“, а без сумніву був би прийшов до висновку, що віра є спільним плодом і розуму і волі. Проти такого висновку Тома виразно виступає, покликуючись на засаду „nec potest esse unus actus ex aequo duarum potentialium“ (ibid. art. 4). Алеж отся засада безпідставна (щоби її опрокинути, вистарчить навести грубший примір: що з двох осібних потенцій — з батька і матери — повстає акт: родиться дитина).

Слушні слова Томи: „fides habet aliquid perfectionis et aliquid imperfectionis: perfectionis quidem est ipsa firmitas, quae pertinet ad assensum; sed imperfectionis est carentia visionis“ (ibid. art. 1 ad 5) — ми нині сказали би „carentia evidentiae“.

Щодо певности в вірі, то Тома, зведений своїм поняттям про вузькість об'єму віри, не подав належного поняття. На об'єкцію „fides dicitur certior omni scientia et omni cognitione“ відповідає (ibid. ad 7): „...dicendum, quod certitudo duo potest importare: scilicet firmitatem adhaesionis, et quantum ad hoc fides est certior omni intellectu et scientia“.

quia prima veritas, quae causat fidei assensum est fortior causa quam lumen rationis, quod causat assensum intellectus vel scientiae importatque etiam evidentiam ejus cui essentitur; et sic fides non habet certitudinem, sed scientia et intellectus". Значить, що логічний зміст віри вправді не є для нас наглядний, але за те має він за собою повагу Бога, і тому він певніший від усякого розуміння й знання.

В той самий спосіб, але ще виразніше, порішає Тома квестію в Summ-i (2-а 2-ае q. V. art. 8). Спершу стверджує, що „credens interdum potest... dubitare de his quae sunt fidei“, а опісля, покликавшись на слова Ап. Павла, що (християнська) віра є „словом божим“, заключає, що „ніщо не є певніше від божого слова“ — „отже знання не є певніше від віри“, і тому віра, яко чеснота, є найпевнішою.

Але відки ми знаємо, що те, що подається за божє слово, є дійсно божим словом? Чи для людей (у звичайних обставинах життя) можливо досягнути наглядно певну розв'язку сеї квестії? Ось тут жерело для можливості сумнівів, які відносяться до об'явленої віри.

Безперечно, віра може для деякого стати певнішою від усякого знання; однак (якщо віра остається вірою, а не перекидується в знання) такою вона стає не задля своєї матерії, але задля психологічних чинників: а) або задля внутрішньої моральної заслуги даного осібника, який морально так усовершив себе, що його душа чутка на найсубтельніші релігійні змісли життя-буття, б) або задля непереможного поневолення чито засліплення (нр. в наслідок виховання), яке даному осібникови не дозволяє інакше й подумати.

Тільки в той спосіб уступає суперечність, у яку попадає Тома, навчаючи, що віра є певніша від усякого знання, а всежтаки можна сумніватися щодо її об'єктивної вартости.

Тома (ibid. art. 2) наводить дефініцію віри, яку подав Hugo de Sancto Victore: „Fides est certitudo quaedam animi de absentibus, supra opinionem et infra scientiam“. Дефініція цінна влучною льокацією віри між здогадом і знанням.

У сьому артикулі Тома розводиться над quasi-дефініцією віри Ап. Павла (євр. XI, 1): „Віра се забезпечення (hypostatis, substantia — отже властиво: утвердження, об'снування) того, чого ми надіємося; се доказ того, чого не бачимо“.

Як показується, всі автори згідні в тому, що (формальний) предмет віри для наших зміслів скри-

тий, а для розуму непроглядний (отже темний, non apprens, abs-ns).

10. Ось так викрили ми всі характеристичні моменти віри. Годиться отже тепер зібрати суцні з тих моментів, і сформулювати дефініцію віри — дефініцію, яка обіймала би всі відміни і виражала би дійсно суцні моменти в психічному процесі віри.

Подати загально зрозумілу (себто: просту), а одначе вловні поправну дефініцію віри, — річ неможлива. Се тому, що в такій дефініції треба би піднести не тільки льогічну і психольогічну сторону віри, але й ще до того відріжнити віру від теорії та гіпотези, а людський загал на таких тонкостях не визнається.

Для загалу людей треба сформулювати лекшу дефініцію, яка абстрагуватиме від тонкостей.

Для кожного повинно бути зрозуміле, що можна подати різні дефініції одного й того самого предмету. Одначе одна дефініція буде плитша, а друга глибша; одна сильнійше підчеркуватиме сей момент, друга — инший.

Приступім до властивого нашого завдання. В своїй „Християнській Апольогетиці“*) подав я таку дефініцію віри: Віра се таке пізнання, де крім акту розуму ще треба згоди волі, щоби те пізнання признавати за правду. Я її сформулював, маючи на увазі інтелігенцію ученика двох найвисших клас середних шкіл. Отсе тільки поверховна дефініція, бо не виражає різниці між поглядом (теорією і гіпотезою) і вірою; не наводить: на якій підставі розум може признавати за правду те, що для нього не є наглядне; а різниця між вірою і знанням тільки начеркнена. Треба би отже отсю дефініцію відповідно пояснити (додатково доповнити) бодай так, як я се зробив у згаданій Апольогетиці: При нагляднім пізнанню не можуть повставати сумніви. При вірі — можуть. Від здогаду (opinio) ріжниться віра тим, що при вірі є рішуча здецидованість душі, а при здогаді нема в душі тої рішучости.

Для загалу людей можна би подати таку дефініцію:

Вірити значить: признавати щось за правду задля поваги свідка, або загалом задля поваги розумного доказу. — Як видно, се історична дефініція з відповідним доповненням.

Для висших ступнів освіти треба би подати таку дефініцію:

Вірити значить: твердо признавати щось за правду не на підставі наглядности, бо вона при тому предметі для нас недоступна, тільки

*) Львів, 1925. Стр. 50.

на підставі переможного (найповажнішого) аргументу.

Або, щоби красше підчеркнути психологічний момент і субтельність льогічного моменту:

Вірити значить: під проводом нашого розумного й свобідного „я“ твердо признавати щось за правду, антиципуючи наглядність на підставі переможного (найповажнішого) аргументу в матерії, в якій повна наглядність для нас недоступна.

(Продовження буде)

З поїздки по Волині

З веселою думкою в серці, що може сповниться давно бажана моя мрія, всідав я в погідну серпневу ніч до поїзду, що їде на Броди, Радивилів, Рівно.

Метою моєю було поїхати на Волинь, оглянути її, придивитися тій спадщині, що опинилась під Польщею. Першим моїм місцем постою мав бути Почаїв. Три години їзди і ось перша, колись погранична стація Радивилів. Високі салі почекальні, гарний городець додають її припадного виду.

Скоро минаємо Михайлівку і ось перед нами маленький перестанок Почаївська Рудня. Ранок чудовий — година четверта. На стації кілька фір. Газди з сусідних сіл виїздять на фірманки і кожний напихається відвезти. За п'ять зол. годжу фіру в Почаїв.

В трьох годинах робимо 25 верстов, але їзда минає досить приємно, бо господар бесідливий (латинник — по польськи не вміє говорити), а по дорозі по селах прокидається життя — сеж жнива.

Цікаво оглядаю села з їх бідненькою почвою, хатами з солом'яними стріхами, лиш деде з дахівкою або з бляхою. Минаємо Пляшаву, Гряду, ліпшу в землю Кімнату, хутір Землянку. На ліво перед нами на овиді Божа гора, гора Вишнівець, зі схованим за нею замком — осідком Яреми, а перед нами стріляє в гору висока лаврська вежа — дзвінниця та блищать на сонці золоті копули Почаївської лаври. Через монастирський ліс, потім через липову алею знимаємося в гору, та стаємо перед білою монастирською гостинницею.

Через браму в кам'яному мурі входить на лаврське подвір'я. На ліво архіерейський дім, а перед нами величава соборна Церква Успенія Богородиці з прегарною кам'яною терасою, галерією, з якої мається чудовий

вид довкруги. Під нею Печерська церква пр. Йова, на право до церкви притикають мешкальні забудовання з Трапезною церквою, на середині дзвінниця, а далше на право Тепла свято — троїцька церква з іконами і церковними ризами та посудом. В середині в будинках майстерня іконописна, позолотарська, бібліотека, архив.

На своє удержання має монастир до 1100 десятин, в тім найбільше ліса, кільканайцять моргів саду, пасіку, фабрику свічок, згадані майстерні, дві гостинниці, біла і червона (призначена для простолюддя), та електровню (освічують і місто). Монахів тепер живе тут верх сотки. В тім яких 20 єреїв, решта послушники і кількох дяконів. На чолі Лаври стоїть Москаль, архимандрит о. Дамаскин. Людина молода, трицять літ, тішиться в Поляків опінією „porządneho, inteligentnego i sympatycznego“. Монахи мають помешкання і спільну трапезу, а убиратися мають самі за одержуванню „крушку“, частку з доходів, яка одначе є під теперішні часи мінімальною.

Послушник дістає одну крушку, дві крушки псаломщик, 3 дякон, 4 єрей, 5 архимандрит, яких під сю пору є там аж чотирох.

У віддалі яких двох км. є другий скит-монастир, де є до 30 монахів, що не дістають крушки, ведуть „общезитіє“. До того скита відсилають в дисциплінарній дорозі; там працюють фізично і панує строгійша регула.

Великанська соборна церков побудована 1771—1782 Потоцьким на місці первісної церкви, побудованої Теодором і Евою Домашевськими 1649 р. ще за життя Преп. Йова, ігумена Почаївської лаври.

Був він родом з Покуття, а звався Іван Желізо. Маючи 12 літ, постригся в черці в угорницькім монастирі, де і висвятився в єреї. Звідси його „славного в подвиги“ забрав князь Константин Острожський до дубенського монастиря. Після смерти князя кидає Дубно, і переходить в Почаїв, щоби скритися в печерах і здалека від світового гамору і суєти провести своє життя.

Тут на становищі ігумена через 50 літ перестроє колишню пустинну обитель на монастир. Історія Лаврської обителі сягає 1240 р. — часів нападу Татар. Тоді то явилася — як каже лаврська історія — Пр. Діва інокам і пастихам на скалі в огненім стовпі, та витиснула в камені праву стопу, заповнену цілющою водою, яка й по нинішній день з каменя слезить. Всі стіни церкви і стовпи замальовані подіями будьто біблійними, будьто з історії східної церкви, будьто чудами, звязаними з Почаївською лаврою. Богато образів кисти академіка Вашаєва з р. 1874.

Стіни коридора, що ведуть до печерської церкви, де знаходяться в срібній труні моші Преп. Иова, якого православні особливо почитають, вкриті святими православної церкви з віків від X—XVIII. Є се олійні образи кисти заслуженого для Лаврської іконописної майстерні еромонаха Паісія.

Коли я ввійшов до церкви, відправляв Літургію єрей в асисті діякона, співав всего один псаломщик. Моє заінтересовання відправою звернуло увагу присутних в церкві кількох монахів, що були на церкві і сейчас до крилосів зачали „доскакувати“ другі співаки, яких призбиралося до десять. Спів поєдинчий. В розмові потім звинялися, що се будень. „В неділю і свято у нас цілком инакше, а особливо, як править архієрей“.

Одначе не може те все йти в порівняння з тим, що було до війни, коли вони мали великоліпний хор, а не як тепер, що складається із монахів та хлопців і дівчат з місточка.

Прочан на будні буває по кілька, головно сходяться на більші свята та неділі. От саме приїхала матушка з донечкою, укінченою студенткою, щоби подякувати Божій Матері за чудесне виратування батюшки з рук бандитів, які їх вже кілька разів до чиста обрабували.

Чистою українською мовою розказує страшні переходи о. ігуменова Валентинова, завідателеви білої гостиниці, з яким я саме був на розмові.

В місточку кооператива і читальня „Просвіти“, в якій щодня сходяться, головно молодь. Жалуються, що годі дістати дозволу на вистави.

Хмарним ранком на почтовому возі о 1/2 6 год. покидав я Почаїв, щоби дістатися в Кремянець. В товаристві мав я двоє молодих інтелігентних міщан, Почаївців. Брат фельчер, що вернув з війська, і сестра, що покінчила гімназію. Веселі обоє, говірки, тож 2 1/2 годинна їзда не навкучилася. Дорога йде горбками, а сам Кремянець розложився попід гори.

Стрімка гора королевої Бони, з руїнами старого замку, гора Хрестна, надають Кремянцєви принадного виду. Кремянець місто повітове, з осідком православного єпископа Антонія, що в тім часі вибрався на візитацію.

Є там багато вивінувана фундація Тадея Чацького т. зв. лицей кремянєцький. Нині там польська гімназія його імені і коєдукаційний семінар. В заведенню є велика бібліотека, костел, бурса та помешкання для професорів.

З інших церков є єпископський собор, при ньому монастир, духовна семінарія і школа, а напроти костела фундації приходська церква.

Дві кооперативи досить добре розвиваються; є тут книгарня та тов. „Просвіта“ в домі посла Козубського. Читалень у повіті звиш 50, з того 14 отворених сего року.

Залізниця з Кремянця до Дубна йде лісами фондації ліцея. Ліси рубають солідно — на реставрацію вже вичистили його 6 літ наперед — як інформує мене якийсь ганок, що йде разом зі мною.

Зараз при візді до ринку на право виджу українську вивіску банку Союзу волинських кооператив. Як мене інформують, банк у своєму складі виділу і ради інтернаціональний, бо в ньому Українці, Москалі і Поляки. Каса обертає поважним капіталом. З українських других інституцій є тут „Просвіта“, кооператива і книгарня. З нашої мивушини остали руїни замку колись князів Острожських, знищеного війною. До війни містився там російський штаб; Дубно належало до звісного трикутника російських твердинь.

Нині являє собою купу звалин, з яких всежтаки далосяби дещо бодай частинно відбудувати і для потомків уратувати на памятку. Попід замком ліниво плине ріка Іква, яка колись обливала замок довкруги, а входитьсья до нього ще нині по деревляному мості, що колись був зводжений. Тут церков Спаська з XVI в.

З Дубна мав я в пляні поступити в Острог, але мусів в послідній хвилині з причин від мене незалежних змінити сей плян і подався в Рівно. Міг я їхати залізницею або автобусом, які курсують між Кремянцем, Луцьком і Рівним. Вибрав автобус. Дорога серед піль і мочаруватих дугів вже носить на собі характер Полісся. Хоч автобус лиш на десять осіб, то в означеному часі відїзду було нас аж 12.

Рівно більше місто. В часі світової війни не потерпіло так, як другі, бо боева лінія кінчалася на ріці Ікві. З укр. товариств є тут місцева і пов. „Просвіта“ зі своєю бібліотекою, Народний дім, книгарня „Наша Культура“ і гімназія. Рух у місті великий, як всюди, повно жидів, що говорять по московськи. В місті великий собор, при якому мешкає благочинний, єрей і діякон. Саме день передтим був там єпископ з Кремянця і вони його супроводжали в другу місцевість. Псаломщик отворив мені церкву, яка недавно побудована. В церкві нічого замітнішого; між книжками за престолом укр. біблія британського видання та Служба Б. Огієнка ..

З якимсь дрожанням і цікавістю віздив я до Луцька.

Дорога до Луцька йде на Ківерці, де треба пересідати. Якби не се, що там воєвідство, Луцьк бувби малою закутиною. Обрано його за столицю тому, що являєтьсья на Волині осередком, а друге: найшлося приміщення для урядів.

Величава архієрейська палата послужила новим господарям сеї землі на приміщення воевідства. Зараз при стації бачу отворену церкву, вступаю оглянути. В притворі лежить подертий образ та поломаний павук, в середині іде ремонт, не бачу іконостаса, питаю присутних жовнірів, що се за церква? То була церква — кажуть по польськи — а тепер костел.

Ага! подумав я — от чому верх тої церкви з отвору видався мені якийсь дивний. Щоби затерти слід, то копулу знесли, а дали похилий дах. Перша укр. інституція, яку стрінув по дорозі, се книгарня „Нива“ зі своїм симпатичним управителем. Загощую до „Просвіти“, поступаю в банк, що твердо стає на ноги.

Тут стрінувся я і з редактором „Громади“ галичанином та з другими громадянами. Луцьк дихає свобіднійше. Досить тут інтелігентів тай такого гнету не відчувається, як по повітових місцевостях. Укр. гімназія розвивається, хоч таки приходиться її боротися з ріжними перепонами. Місто уніятського є тут польський єпископ, духовий семінар на 60 питомців, які доплачують на своє удержання по 300 зл річно.

На базарі повно селян з околиці з яриною, молоком, дробом. Всюди лунає українське слово.

В Луцькому повіті досить Чехів; мають в місті свій клуб, готель і реставрації, одну з найліпших.

Руїна старинного замку з запалими трома баштами, та частями мурів служать за приміщення огневій сторожі. На високій башті, з якої видно далеко околицю, походжає огневий сторож, а zarazом і сторож польскости. На долині плине тихий Стир, щоби влившись у Припять, Дніпром понести — втопити недолю Волині на дно моря. Холодний був ранок, тай дощ бив об стіни, як я покидав Луцьк. Чим близше однак до Володимира, то на моє щастя вияснювалося і я вступив в найближий український центр, по сей бік сокальського кордону при найкрасшій погоді.

Володимир осередок руху українізації церкви. Тут заховалися найстарші памятки нашої волинської старовини, яких так мало осталося по світовій війні, що нехотячи, а декуди і доцільно затирала українські сліди.

Саме місто великих будівель не має. Найціннішою для кожного серця Українця се соборна Церков Успення Пр. Богородиці, Васильківський собор, а по середині між ними був замок, з якого остали руїни в формі трикутника, та містять в собі 2 поверховий будинок, вязницю, якої лиш вершок даху видно через вали з церковного подвіря. Собор сам з 13. віку, 1896 ремонтований, а 1900 посвячений. Побудований на взір софійського собора. Криє в собі, як свідчить напись на лівій стіні зараз при вході до середини.

тлінні останки наших князів. Одна напись звучить: „Ту упоківається прах В. К. Володимира Васильковича † 1289 г“. А друга напись коло неї: „Ту упоківається прах храмоздателя В. К. Мстислава Романовича † 1271 і супруги его В. К. Елени † 1265 г.“

За престолом стоїть хрест Мстислава з мальованим розпяттям, під яким мав молитися св. осафат. На місці, де стояла мала хата Кунцевичів, нині садок, а по другій стороні вулиці маленька церковця. Володимир се колишній владичий престол Іпатія Потія. Єпископський уніятський престол скасувала Катерина II, а нині Володимир належить до крем'янецької єпархії.

Цікавий своєю будовою згаданий Васильківський собор, до якого Василько з замку мав ходити що дня на Сл. Божу, звідси його популярна назва „обиденна церква“. Колишню єпископську палату, в якій за української влади містилася укр. гімназія, віддав польський уряд польській народній школі.

Лиш в сутеринах сего дому приміщена „Просвіта“ зі своїм оптимістом головою. Подальше відси пливе річка Луга, що вливається до Буга.

Окремо на подвірю дім приходський, в якому мешкає звісний на Волині Українець архимандрит о. Полікарп (Сікорський), великий ревнитель укр. богослуження. Тут рівнож працює о. Н. Табінський, тепер іменованій професором на богословському відділі в Варшаві, де має викладати біблію Н. Завіта і моральну. Є тут двох лікарів, щирих Українців, один з них Галичанин, а другий „по сей бік греблі“ рівнож відданий справам народним, а особливо церковному питанню.

При його підмозі виходить місячник укр. культурного і церковного відродження „На Варті“.

Володимир був послідним городом у моїй мандрівці по Волині. З жалем, що неможливо мені довше побути і основніше всьому пригланутися. прашався я зі земляками — Волиняками, в яких стрічав всюди щирю прихильність, інформації, а то й приют. (Закінчення буде)

о. С. Ковалів

Віра Жидів Старого Завіта в друге життя*)

Усі признають, що Жиди почавши від вавилонської неволі виразно визнавали віру в друге життя, яке мало бути нагородою теперішнього життя. І справді останні книги

*) Spiess: *Entwicklungsgeschichte*. Martin: *La vie future*.

книзі Макавейській читаємо, що Юда Макавей зложив 12.000 драм срібла, і післяв їх до Єрусалима на жертву за гріхи померших: бо свята і спасенна є гадка молитися за померших, щоби були від гріхів розрішені" (II. Макавей. 12.47). Книга Премудрости голосить, що Бог сотворив чоловіка для безсмертності (II. 23), а Даниїл так пророкує о воскресенню мертвих: „І багато з тих, що сплять в поросі земному прокинуться, одні на вічне життя, другі на вічний сором та ганьбу“ (XII. 2). Але що о тих великих правдах будучого життя думали Жиди від початку аж до неволі? Щоби на се відповісти, перейдім чергою, які були вірування Жидів о природі душі, о її безсмертності, о будучій нагороді і вкінці о послідній сполучі душі з тілом.

I. Природа душі

Не треба вимагати від Біблії якоїсь повчаючої розповіді о природі душі: східний ум мав відразу до абстракції. Але від першої сторони книги Битія ясно бачимо, що Жиди вміли розрізняти душу від тіла. В оповіданню о сотворенню чоловіка розрізняємо три хвили по собі слідуочі: Бог утворив наперед тіло, котре натхнений письменник називає *âfar* „порох“, або *oâzâr* „тіло“; відтак дунув в те тіло „духа“ життя, *nîsmat* або *ruah*; вкінці зі сполукою тих двох ріжних первів повстає чоловік, *nefes hu yah*, *Adam*. Відси, переглядаючи цілу Біблію, всюди знаходимо розріжненне душі від тіла (Йов XIV. 12; Псал. XVI. 9.) Невжеж Жиди, розуміючи природу душі, знали також про її безсмертність? Книга Битія учить нас (I. 27), що чоловік є утворений на образ Божий; отже не зі згляду на тіло є чоловік образом Сотворителя, бож Бог не має тіла; ані не зі згляду на оживляюче його життя, бож звірята і рослини є також ествами жиючими, але зі згляду на людську душу; а та душа є образом Бога длятого, що є розумна і вільна, а тим самим духовна. Хотяйби ми не знати вже як вивертали сей вираз Біблії, не зуміємо винайти иншого значіння для сього уступу книги Битія, котрий стверджує віру Жидів в духовість душі; в їх розумінню душа є духом нематеріяльним, котрий оживляє тіло, а смерть є тільки розлукою сих двох елементів, відслоненнем душі, як каже Ісаїя (LIII. 12.)

II. Безсмертність душі

Точно беручи, душа моглаби бути нематеріяльною, а однак не жити по смерті тіла. Насувається питання, чи Жиди, хоч пересвідчені о духовости душі, вірили в її життє по смерті тіла, а властиво, чи вірили в її життє без кінця? Відповідаємо, що вірили і відповідь сю доказуємо.

1) Всі народи, з малими лиш виїмками, вірили в дальше життє по смерті. Можна проте з гори твердити, що як інші народи, так само і Жиди в то само вірили. Бо й якжеж не малиби в се вірити, коли в ту правду завсіди вірили їх правітці, Халдейці, а також Єгиптяни, серед котрих Жиди так довго проживали? Війдім отже в деякі подробиці сего предмету.

а) Нема сумніву, що Халдейці вірили в безсмертність душі, інакше не булаб зрозуміла та старанність, з якою хоронили своїх померших, ані сей звичай поміщування страв біля мерців. Крім сего маємо свідоцтва сеї віри ще більш позитивні. Халдейське переданне згадує, що асирійський Ной, Ксізутрус, по зложенню жертви богам, зістав пірваний з землі, аби мешкати далі з богами. Одна молитва містить слідуєче візваннє: „Коби провадив життє щасливе! Коби міг оглядати верхи просторого неба!“ Вкінці посідаємо цілу поему, яка описує, що Істар зійшов до пекла; ся поема стверджує віру Халдейців в друге життє в „дім вічності“! Гімчасом не належить забувати, що патріярх ізраїльськго народа, Авраам, був Халдейцем.

б) Щодо Єгиптян, то всі старинні говорили про їх віру в безсмертність душі, а новочасні відкриття відслонили нам образ славного суду померших, в котрім кожда душа при виході з тіла була важена на вазі й відсилана або до місця роскошій, або до місця тьми кромішньої, відповідно до сего, чи вага перехилилася на сю, чи на ту сторону. З другої знов сторони незлічимі єгипетські звичаї вказують, що гадка про будуче життє оживляла Єгиптян, і як оповідає *Vigouroux*, ніякий інший нарід в такім високім степени не втілив в ціле своє життє гадки о безсмертності. Жиди довший час в Єгипті пробували й на все те постійно гляділи; знали отже про безсмертність душі і в ту безсмертність вірили. Бо інакше Пентатевх, котрий з такою старанністю та приліжністю витикає блуди народів, з котрими Жиди стикалися, містивби також осудженне єгипетських вірувань; але сего не робить, і ніхто ніколи не міг навести з Пантелевху хочби одного слова, котре подавалоби будуче життє в сумнів.

2) До сего негативного доказу додамо слідуєчі позитивні докази:

а) в біблійних книгах, навіть в найдавніших, земське життє буває часто прирівнуване до паломництва, до вигнання з правдивої вітчизни: „Днів паломництва могого є 130 літ“ повідає старий Яків до Фараона, котрий його о вік його питає.

б) Замість сказати, що сей або той вмєр, Пентатевх виражаєтьсє часто, що „вернув до своїх вітців“.

або що „сполучився з своїм народом“. Ся сполука з правітцями, якої причиною буває смерть, не є в мисли св. письменника сполукою мерців, бож пр. Авраам зі став похований в Хевроні, підчас коли його отець спочивав в Сирії, а правітці в Халдеї, а однак він сполучився зі своїм народом. Арон зівстав сам похований на горі Гор, а однак також і він є прилучений до свого народу; так само і Мойсей, о гробі котрого прецінь ніхто не знає. Тому, що ся злука з правітцями не була сполукою тіл, проте може бути тільки сполученням душ.

в) Савло відвідав Питонісу в Ендор і просив її о викликанні тіни вже помершого Самуїла; в переконанню автора сей пророк жив ще в якийсь спосіб по смерті, а без віри в життя позагробове не дається се ніяк пояснити.

г) Книга Притчий, ранша від вавилонської неволі, називає безсмертність душі по імені.

д) Що Жиди вірили в будуче життє, найкращим доказом того є се, що мали вираз на означенне місця побуту душі по смерті тіла. Місце се звалось Scheöl. В Пентаτευху повтаряється сей вираз сім разів, а шістьдесятьпять разів в цілім Старім Завіті, і то майже завсіди — як думають самі навіть гебраїсти раціоналісти — означає не гріб, але місце побуту душ. Раз є то місце побуту праведників, иншим разом є то місце побуту злих, то знова є то взагалі місце душ людських.

III. Нагорода душі по смерті

Чи Жиди мали докладне понатте нагороди або кари душі по смерті? Аби на се як слід відповісти, то треба доказати отсі два предложення:

1. Чимало місць св. книг припускає будучу нагороду душі: так пр. пірванне Геноха до неба є представлене як нагорода за його релігійність (Битія V, 24); самогубство zagrożене є карою, яка може бути вимірена щойно по смерті. (Битія IX, 5); вкінці в книзі Еклезіяста читаємо: „Бійся Бога й заховай заповіді Його; в сьому міститься все про чоловіка. Бог бо судитиме все що діється; навіть усе втаєне — чи добре воно, чи лихе“. (Екл. XII, 13. 14). І щож значивби сей суд, якби не був освячений відповідною нагородою або карою?

2) В давніших св. книгах не знаходимо виразного твердження о будучих нагородах або карах. Се мовчанне Мойсея можна пояснити його побоюванням, щоби Жиди не віддалися ідолопоклонству; треба завважити, що законодатель ізраїльського народу не закладав нової віри, тільки забезпечував давну релігію патріархів перед усякими напастя-

ми і для того клав натиск головню на загрожені місця, як пр. на єдність Бога. Одначе чималою причиною сего мовчання Мойсеевого була ся обставина, що переважне значінне, яке має в життю гадка о небі і пеклі, мало бути доперва уділом християнської релігії. Жиди більш чим ми привязували вагу до дібр земських і щойно християнізм мав взнести людські очи до неба. Будуча нагорода була для Жидів правдою більш відірваною ніж практичною, але завсіди була правдою; згодом набрала вона великого значіння, і в часах Макавеїв бачимо, що становить вона силу мучеників.

IV. Воскресенне тіл

Чи Жиди перед вавилонською неволею знали о тій правді що тіло воскресне, аби брати участь в нагородах душі, як брало участь в її заслугах? Так є, а доказом на се є книга Йова. Правда, що Деренбург і Ренан наводили сю книгу як доказ, що Жиди не вірили в будуче життє. „Якже — кажуть ті раціоналісти — маємо припускати сю віру в нещасливого Йова, якщо гадка о иншім життю ніколи не приносить пільги його терпінням і не промовляє до нього словом надії?“ Та вдійности є саме противно. Нема сумніву, що Йов гірко і обширно заводить найсумнішій жалі, але нараз в одній хвилі прибирає урочистий тон і мовить: „О колиб то слова мої написано в книзі! Колиб можна їх начертати рильцем залізним на олові, — про вічні часи на камені видовбати!“ (Йов. XIX, 23-24). Нащо ж тоді сей величавий вступ? Бо Йов має визнати віру, котра є цілою його надією: „Я знаю — Спаситель мій живе й він у послідний день підійме з пороуху отсю розпадаючуса кожу мою, і я в тілі мойому побачу Бога Я самий вбачу його; мої очи, не очи когось другого, побачать його. Аж ние серце в груди моїй!“ (Йов XIX, 25-27). Невжеж можна краще та яснійше виповісти віру в воскресенне тіл? І якраз сю віру виділи в тих словах усї вітці й учителі церкви

Якжеж міг Ренан проти сему відвічному толкованню скомбінувати якийсь фантазійний переклад, після котрого „оглядати Бога“ має значити „бути пімщеним через Бога“?

Так отже поняттє о життю будучім істнувало у Жидів. Не мало воно вправді в їх умах і в їх св. книгах сего перемагаючого значіння, яке має в релігії християнській, але як повідає Vigouroux: „хай нас Бог стереже від відмовлювання світла сходячому сонцю длятого, що воно не досягло ше блеску півдня“.

о. П. Дз.

Про значіння й завдання організації священничого жіноцтва під теперішню пору

(Докінчення.)

2. Третьою незвичайно важною ділянкою праці священничого жіноцтва то діяльність на соціальному ґрунті по лінії Христового закону. Не могучи очевидно вичерпати тут усього матеріалу, зверну увагу тільки на одну дуже занедбану, а незвичайно важну соціальну квестію: виховання дітей. Виховання дітей це одно із найживотніших питань Церкви і народу — а воно у нас так дуже лихо трактоване! Система виховання ведена майже всюди по наших оселях на оден лад. Починається, як і кінчиться воно в атмосфері ненависти, проклонів та брудних слів, з думкою робити те, що зневажає родичів і старших та кривдить ближнього. Велика частина дітей не бачить зовсім ще й нині школи, ні церкви; зимою сидить голубосе під чи за печею, літом на пасовиську. Заєдно брудне й обдерте. Неохайне тіло криє в собі таку саму душу: душу на пів скотинну. Про убагороднення душі тої дитини, про плекання якихось чеснот нема кому або „нема часу“ подбати; впрочім: *nemo dat, qui non habet...* А хоч в ряди годи, „ради великого празника“ зайде така дитина до церкви, чи тасом загляне до школи, то зерно науки гине в морю бурянів тієї гнилої атмосфери, у якій коротає буденне життя. Вправді дитина молиться, але ця молитва незрозуміла для неї Много слів опускає, ще більше перекручує так, що молитва виходить без зміслу, нераз є прямо наругою над поняттям розмови із Господом. І не старається пересічна сільська дитина зрозуміти молитву, бо хто з домашніх сказав її, що треба її розуміти, що треба з увагою та скупленням молитись? Таж батько-мати й старша рідня звичайно підчас молитви ходять по хаті, заняті чимнебудь, молитву бесідою переривають, часом у молитовному настроєві і заклунуть, набожно зітхаючи... Тож ідучи за прикладом батьків і дитина молиться скоро, механічно, розглядаючись по хаті, сміючись і прислухуючись, як батько свариться із матірю, або челяддю, чи що там цікавого оповідають сусіди, що ось то зайшли у хату, тай (зі шапками очевидно на голові) закуривши, проганяють довгий вечір пустою чи не пустою балачкою... А в літі „деж є час“ молитись!? Зрештою у дітей наших молодших, а то й старших є стале переконання, що молитва, то рід обовязку, що його треба як найскорше сповнити; як найскорше в хаті, щоби скоро сісти до

миски, чи йти спати, як найскорше в церкві, щоби мати час говорити, розглядатись, сміятись у гурті із другими. А що священик поучує, напоминає, картає — цеж наших дітей не багато інтересує; їм раз хтось „мудрійший“ сказав, „що на те він ксьондз, щоби так говорити“... А наслідки такої системи виховання фатальні: дитина виростає як бурян, без справжньої віри, релігійности, любови ближнього, пошани для старших, без справжнього привчання і пієтизму до батьків. Бо ця одробинка релігійности і почуття для Божих законів, що її дитина виносить з рідної хати і ця друга частинка моралі й етики, що її дала дитині школа й церква — цей цілий моральний капітал, із яким дозріває людина до самостійного життя — супроти так розповсюдненої моральної гнилі і деморалізаційної атмосфери, серед якої проживає доростаюча молодь довгі літа, день у день, це, на правду, капля води супроти цілого моря, це позлітка на гнилому овочеві, позлітка, яка нужденно прикривала гнилий овоч до війни, а яку війна із нього звіяла.. Тепер після війни часописи переповнені звітками про вбивства батьків-материй рідними дітьми, судові розправи дають понурий образ моральної гнилі діточих душ —; це здобуток батьків, який осягнули вони своєю лиховісною системою виховання.

Корінь цілого лиха у тому, що родичі (селяне), не здаючи собі справи зі своїх, Богом і батьківщиною наложених, обовязків супроти своїх дітей, і хибно інтерпретуючи засаду: „не той батько, що родить, а той що до пуття доводить“ — глядять на дитину тільки під кутом матеріальної користи — і відповідно до цього йде ціле виховання. Цілий отже змісл і ціль того виховання є: щоби дитина як найскорше відробила те, що зіла і що вона батьків коштує, а відробивши все те, щоби, по можности шей для них заробила. Отже, щоб як найскорше стала пастухом, робітником на полі і в stodолі, чи у себе, чи на заробітках. А засобом виховання: лайка, пастук і канчук. Така загальна практика і вона „добра“. — Чому „добра“? Бо її одобрила публична опінія, вона сказала: Так всі люде роблять, так поступати, значить „поступати по господарськи“ — а звісно публична опінія то одинока *regula vitae* нашого селянина; байдуже все, коби тільки вона була за ним...

А те, що дитина на пасовиську паде в моральне багно, що губить тут тіло і душу, — а те, що дитина віддається тут розпусті, і шкодоробству і крадіжці і т. д. і т. д. — все те пусте; головна річ: корова напашена і „господарська“ дитина. А пастушок, якому надто балакучі родичі виявили, що він так багато користи їм приносить, і без нього вони вже не обійшлисяб, починає „рости“ і виступати з чимраз то новими претенсіями; враз із батьком

(очевидно зі шапкою на голові, як і батько,) сідає разом до ради, часом дещо вискаже, що родичі зле роблять, часом обізветься у сварці батька із матір'ю, щоб опісля помагати одній чи другій стороні... Ось так скоро починається непошановання родичів.

До війни дізнавали батьки більшого пошановання, хоч система виховання була та сама, що й після війни; причина цьому така, що дітей вязала тоді публична опінія старших, із якою вони більше числилися: війна розв'язала, а то й знищила цю зв'язь, або, як то діти кажуть поміж собою: „навчила дітей розуму і вони тепер не дурні...“ Тепер доки п'ястук у батька сильніший за п'ястук сина, доти він батьком; (про матір нема що й згадувати!). А як тільки синок виріс і набрав сили, а батько за той час, під тягаром літ і праці знеможив і згорбився — тоді горе тобі батьку! Бо яким способом спонукаєш сина до послуху, як зможеш покарати за непослух? Сильні руки визволили його зпід твоєї власти, а схочеш протестувати — так спробуйся з ним!

І такі спроби на порядку дня. Безсоромний син свариться публично з батьком, обкидає його лайкою і прокльонами, вириває йому костур із рук і відтручує брутально батька в кут; ба, нерозум той костур, що ним батько хотів покарати сина, карбує батькове тіло; тоді лишається йому один ратунок: „гвалтувати“ та кликати люднй на ратунок. Часом трапляється і таке, що батько дякує Богу, що сокира кинена сином за ним, не поцілила його — але і таке буває, що сокира ця кладе його трупом...

На вид нинішних дітей родичі прямо попадають в розпуку. Надмірний жаль і почуття безсильности виявляють тільки гіркі сльози, скрегіт зубів і нарікання на „такі часи...“ Не знають бідні родичі, що це вони самі викопали собі гріб; несвідомі вони, що їхнє виховання дітей, то оден ряд фатальних помилок, що найбільшими деморалізаторами їхніх дітей являються вони самі, почавши від тої хвили, як батько чи мати навчає дитину, як вона має сваритися зі сусідом, а скінчивши, як батько вінуючи свою дитину, обіцює її поле на те, щоб опісля свого слова не додержати.

Бачуть батьки, що треба якось змінити цю систему виховування, алє не маючи поняття про найкардинальнійші правила педагогії, не знають від чого і як зачати. Тому радо, дуже радо готові вони прийняти вказівки та науку у цьому напрямі. Знаю пр. коли священник заповів цикль проповідий про виховання дітей, то і на ці проповіді явилось багатомільше парохіян, ніж звичайно; що більше: всупереч давнім практикам, що підчас проповіді парохіяни звикли були виходити з церкви а бодай подрімкувати, то

тут завважено, що саме ті парохіяне, що слухали Служби Божої на дворі, на проповідь тиснулись до церкви і дуже уважно вислухали науки. Знаю також, що много родин почало стосуватись до поданих вказівок. Але проповіді самі тут не вистарчають; не всі голови родин вислухують їх, не все дасться детайлічно на проповіді сказати тай цикль таких проповідий остаточно закінчується і не зараз навернеться, нові теми заберуть увагу душпастиря і парохіян, а виховання молоді потребує безперестанної опіки, науки і контролі; тут треба ввійти в тісний контакт із тією частиною парохіян, яка найбільш одвічальна за те виховання, а яка, лишена всякої опіки і контролі, під тим оглядом, зі сторони інтелігенції зовсім несвідома своєї місії: зі сільським жіноцтвом. А хто більше покликаний до цього? Хто в силі найкраще вивязатись із цього завдання, маючи у тому ділі практику і досвід? Хто зможе найкраще зрозуміти жінчину-матір, хто зуміє краще промовити їй до чуткої струни душі, переконати її — як не жінчина-матір: жена священика?

Ось тут отвирається безмежне поле праці; ось тут лежить перед священичим жіноцтвом неорана, запущена нива, яка замість пшениці родить тепер хабаз.

Так єсть! Сільське наше жіноцтво так під оглядом практичного релігійного, як і культурно-освітнього, політичного і економічного життя стоїть на дуже низькому ще ступневі.

Сміло можу спитати: що дала остання сотня літ нашій сільській жінці, сотня літ культури і цивілізації?! Що найбільше дала їй змогу преогано силябізувати письмо...: зрештою ті самі майже погляди, та сама забобонність, та сама майже неохота до освіти, що перед сотнею літ, — хіба, що „поступом“ назвати те ввдження „моди“ на сільський ґрунт: міщанське, тандитне плаття, танці, замість молитвенника, цвітка в руці, „проходи“ в день і в ночі, пиятики, бійки та дикі крики по вулицях — все те, на що передше дівочий та парубоцький сором ніколи не позволив... Значить: було кому впливати шкідливо на сільську жінчину, та не було й нема кому її ублагороднити! Можемо оправдувати себе і наше свяще niche жіноцтво — та факту не заперечимо!

Мати. підготовляючи доню під вінець, ні словом не згадає про те найважніше: про діти та їх виховання; чи то через фальшивий стид, чи то тому, що й сама не має поняття про цю квестію і відданиці про це зовсім байдуже; одинокою її думкою є. щоби люди признали що вона „господарська дочка“ і все „по господарськи“ вміє зробити: хліб спечи, білля випрати, корову видоїти, поросята й дріб ховати, прясти та полотно білити —; а чим більше

тих полотен у скрині, тим з неї більша господиня. Ось що дає патент на „господарську дитину“ — ; виховання дітей тут ні при чім, бо найславнійші на ціле село „господині“ виховали так самісінько свої діти, як і „не-господині“ — і вони „добре“ виховані, так „як всі людські діти“. Та „зась комунебудь до їх дітей“ — ; ще тільки священикови і учителеви вільно шось сказати. — але горе тому, хто на їх дитину щонебудь священикови чи учителеви доніс...

Із такою хоробливою психікою треба почати завзяту боротьбу; а боротись треба доги, доки публична опінія села не стане домагатись від „господарської родини“ инакшого виховання дітей. — В тій цілі треба перш усього почати працю над усвідомлюванням сільського жіноцтва; праця то нелегка, довга та невдячна особливо у початках — та дарма; почати її раз треба... А підняти її повинно священиче жіноцтво, бо лиш одиноке воно може осягнути трівкі успіхи (тому що безпосередно і стало злучене зі селом —) розуміється, із ривночасним співуділом і впливом душпастиря.

Я нарочно спинився довше над квестією релігійно-патріотичного виховання сільської молоді, бо уважаю, що це одно із найважнійших, а ривночасно одно із найбільш занедбаних питань суспільного життя. І в програмі діланія священичого жіноцтва повинно воно заняти природне місце.

3. Єдиним, найодвітнійшим місцем праці священичого жіноцтва на культурно-освітній політичній й економічній області являється читальня. Це 3. місце праці свящ. жіноцтва. Притягнувши все жіноцтво громади, дівчат і невіст до читальні, священича женщина обнялаби тут провід над жіночою секцією. Таким чином розговорами, читанням книжок і відчитами пошириласяб освіта, любов до батьківщини й усвідомлення жіноцтва взагалі а при тім поданоби йому змогу познакомитись із многими квестіями практичного життя, як раціонального виховання дітей, ведення дому і домашнього господарства, куховарства, товариської оглади і т. и. Розуміється, вся ця праця булаб овіяна християнською идеологією, а тут і там, в міру потреби заговореноб і виразно на тему релігії й Церкви. Таким робом скріпленоб ще більше релігійність і привязання наших родин до своєї Церкви — що саме тепер є так актуальною справою.

Коли взяти під увагу, що народне учительство вже не може працювати в читальні, що йдуть старання, щоб і духовенству зборонити вступ туди, — то праця зовсім не зависи мого священичого жіноцтва у читальні являється тим більше пожаданою й конечною. Чи наше священиче жіноцтво свідоме того, яку важну історичну місію має сповнити?

4. Успіх у праці священничої жінки в читальні залежним буде від ступня довіря й любови зі сторони жіноцтва даної громади. А ці конечні усліва: довіря й любов зеднає собі вона через працю на харитативному полі. Бачне око на сироти, память про найбідніших, перша поміч у наглих і нещасливих випадках, поміч через домашню аптику — то найкрасші й найуспішніші засоби до тої ціли. Таким чином не тільки для народу а й для себе працюватиме священниче жіноцтво: симпатія, любов, особистий вплив й пошана серед громадян, сильна позиція й асекурація священника у парохії на чорну годину — отсе поважні моральні особисті користи за працю над народом.

Зовсім інші булиби завдання священничого жіноцтва по більших містах. У Львові н. пр., де праця на всіх ділянках нашого життя так зріжничкована і ведена вже вмілими руками, не лишалосяби кружкови священничого жіноцтва нічого лучшого, як зайнятись відновленням своєї станової організації розширенням її по цілому краю, а принайменше по цілій дієцезії та енергійним веденням її. По повітових містах утворилисяби філії Товариства, а місцеві кружки малиби провід і нагляд над працею свящ. жіноцтва в повіті. Щоб тільки декотрих доторкнулись, згадавби я: а) про устроєння санітарного курсу, де в кількох викладах подавби лікар поучення, як подавати першу поміч у нещасливих випадках і в початках, бодай декотрих частійших недуг, про гігієну хорого, дитини, про дитячі недуги, про ліки, які треба мати у домашній аптиці і т. и. б) Опіка над жіночим укр. пролетаріатом себто служницями у місті. Є це місяя незвичайно важка так зі становища церкви, як і народа. Наші дівчата, шукаючи служби у місті попадають часто у жидівські нори, у моральну безодню; мамчать у жидів, чим наносять ганьбу християнському імені. З другої знову сторони грозить їм денационалізація. Охоронити їх саме від моральної і національної заглади це немоловажне завдання мійського священничого жіноцтва; в) опіка над сирітськими захоронками й захистами, над політичними в'язнями, вплив в душі релігійно-патріотичнім над інтелігентною жіночою молоддю і т. п. — отсе дальші завдання, які в міру відносин лежалиб у сфері ділання свящ. жіноцтва по більших містах. Зрештою буде річю організації докладніше про це подумати.

III. Організація священничого жіноцтва

Переведення завдань свящ. жіноцтва можливе тільки у сильній організації, яка подавалаб йому заохоту, напрям і програму праці, як і поміч у ній. Організація така не є чимсь невиданим; вона має вже свою історію.

Першим організатором свящ. жіноцтва був пок. парох Закомаря (олеського декан.) о. Данило Тянячкевич, людина непересічної міри, бистрий обсерватор життя, знаменитий організатор. Його то заходом завдячують свій початок м. и. тов. св. Ап. Павла, св. Ап. Петра, тов. дяківське. Він то перший повзяв думку організації свящ. жіноцтва, для помочі духовенства у душпастирській праці, поставивши собі за ціль — як сам він висказав це образово на одній місійній науці — „похоронити хлопа, щоб із його гробу воскрес християнин сильний вірою і любовю“.

У 90-тих рр. минулого століття повстає його заходами, на зразок західно-європейських жіночих товариств. Товариство священичого жіноцтва під покровом св. Ольги. Та гарні ідеї його, — як звичайно у нас, на жаль — не найшли відгомону серед загалу свящ. жіноцтва; воно прийняло те товариство з небувалою апатією так, що крім матірнього товариства у Львові, повстала одна тільки, здається, філія, а то в деканаті пок. організатора, яка животіла тільки доти, доки жив покійний її основник. Перестало мабуть жити й матірне товариство, коли про нього нічого не чути. Від того часу груба верства пороку і забуття насила на статутах цього товариства. — Ідею пок. о. Тянячкевича треба конечно відновити, бож нинішній час ще більше праці вимагає, ніж 90-ті рр. мин. стол. Війна обдерла душу нашого парохіянина навіть із тієї позлітки поверховної релігійности, яка то грубше то тонше, то міцніше то слабше огортала її, відокрила низькі інстинкти, молоде покоління зростила диковиною! Церква матеріально й морально спустошена, народ у такому самому положенні й не просить, а кричить за помічю, а духовенство угинається під тягарем праці і само оглядається за помічною рукою. Тому ще раз кажу: треба як найскорше відновити і поставити на ноги організацію свящ. жіноцтва, тов. ім. св. Ольги, даючи йому очевидно програму по вимогам нинішньої хвилі.

А щоби не повторилася невдача, мусимо пізнати й усунути її. Перед 30 літами була нею байдужність, ця студена байдужність, що немов піском і попелом засипує порив душі. Такої самої байдужности можемо побоюватись і тепер. Її треба побороти! А поборемо її, як кождий з нас сам підготує ґрунт до такої організації у своїй родині. Усвідомімо наше жіноцтво, що особливим даром його душі, то стремління до береження ідеї правди, добра і краси; одушевімо наших женщин ідеєю, що вони не тільки покликані бути вестальками домашнього огнища, але і вестальками святого вогню душі народу: глибокої його віри й любови та діяконісами при боці душпастиря, на зразок давніх діяконіс.

Але того всього ще за мало! Щоби наша пропаганда не була голосом у пустині, мусимо ще сповнити одну дуже важну умовину: мусимо вирвати своє жіноцтво із тієї безпросвітньої, сірої буденщини, у якій воно звичайно проводить життя. *Quotidiana vilescent!* Буденщина то найбільший ворог всякої ідеї, то каламутна філя, що гасить вогонь душі, а наносить намул байдужности; вона родить у душі апатію до всього знеслого, убиває всякі ідейні пориви й одушевлення в зародку. Ось тут саме генеза всякої невдачі у минулому і майбутньому.

Ми, Богу дякувати, ще не в так нужденному положенні, щоб аж мусіли своє жіноцтво заставляти до цілоденної гарівки у 4-ох стінах кухні, у безпереривній гризоті про страву і старанні про домашній скот; а коли ні, то чи неможливо свящ. жінчині бодай третину дня посвятити лектурі, взагалі духовій поживі? Таж то інтелігентна людина, у котрій інтелект має бути домінуючим елементом її єства і мотивом ділання! Дати їй змогу одушевлятих всім, що знесле, гарне, добре, правдиве, щоб її душа, що так дуже вразлива на все, що ідейне і благородне, не тільки що не заснічувалась, а далась пірвати поривови одушевлення до праці для ідеї, одушевлення, до якого вона з природи своєї така склонна, йдучи радше за понукою серця й чуття, ніж холодного розуму! Дати їй змогу сповнити і в практиці перевести всі мрії давніх літ! Коли не скинемо з неї ярма фізичної робітничі то самі будемо причиною її апатії, байдужности і резигнації на все, що висше стоїть понад сіру буденщину, самі своїми руками вчинемо її справжньою жертвою зараня вигаслого вогню її серця! Тоді всякі заклики до ідейної праці, тоді й найвисші кличі відібуться пустим звуком від твердої стіни байдужности.

Від нас отже головно залежить, чи наше жіноцтво сповнить свої завдання і запише своє імя на сторінках історії відродження Церкви й народу, чи коротатиме далі життя в монотонній, сірій буденщині, щоби непомітно зійти зі світа, не полишивши імени, не кинувши ніякого сліду після себе та стати тільки злободенною темою спорів: чи має воно рацію існування, чи ні?...*)

---

*) Редакція не годиться з усіми поглядами о. автора — особливо щодо вартости й конечности організації священ. жіноцтва.

Редакція.

Місії

Вербів (*декан. Нарайвський*). Заходами місцевого пароха о. містодекана Василя Кушніра відбулася 5-ти днівна місія в Вербові в днях від 13. VI. до 18. VI. м. р. під проводом ОО. Василиян, з великою користю не лише для місцевої парохії, але також для сусідних сіл.

Хоч погоди не було, однак нарід точно приходив на всі науки. не зважаючи на дощ і болото, щоби вислухати наук оо. Місіонарів, які не жалували ні труду ні здоров'я. До св. Сповіді і св. Причастя приступило около 2.000 вірних.

В часі Місії співав місцевий мужеський хор під проводом місцевого учителя п. Ілярія Бабуняка. Хор належить до найкращих в повіті завдяки його безкорисній, невтомній і мозольній праці.

Місію закінчено величавим походом з місійним хрестом довкола церкви. При закопуванні місійного хреста біля церкви послідну науку виголосив о. Гринкевич, яка витиснула не одну сльозу з очей присутних.

Місія закінчилася пращальною бесідою о. пароха, який в імені парохії подякував оо. Місіонарам за їх труд і по святу.

Учасник.

Бітля (*дек. Турчанського*). Дня 9. серпня с. р. о 6 год. вечером зачалася Місія під проводом о. Волод. Куновського, завідателя Кривки. В прибраній зеленню церкви виголосив о. провідник по Молебни до Пр. Д. М. першу науку місійну — в слідуєчих днях голошено по 4 науки денно — проповідали крім о. провідника о. П. Янів з Гнилої і о. Андрій Трешневський з Красного.

Через весь час Місії нарід дуже пильно горнувся до церкви і з зацікавленням слухав місійних наук.

Другого дня Місії улажено під проводом ОО. Місіонарів торжественний похід з участю церковних процесій в Бітлі до церкви дочерної з Ботелці нижній. В поході взяло участь до 1.000 народу з обох сіл і чужих. Третього дня мав відбутися також такий самий процесійний похід, одначе дощ цьому перешкодив.

До св. Сповіді в часі Місії приступило 1200 душ, крім шкільної молоді, котру висповідано вже першого дня Місії.

Закінчення Місії в день св. Ап. Петра і Павла відбулося величаво. Від самого рана зізджалися фіри з вірними з сусідних сіл, а ще більше ішло пішки на Місію. Обширна церква в Бітлі не могла помістити всіх людей, половина стояла на цвинтарі коло церкви. По торжественній Службі Б. доконав о. декан Тустанович з участю ОО кон-

деканальних посвячення місійного хреста. По вкопанню св. Хреста на місці призначення виголосив о. провідник під хрестом останню місійну науку і уділив вірним Апостольського благословення — відтак місцевий парох подякував ОО. Місіонарам і ОО. Сповідникам за їх працю в часі Місії, а о. декан Тустанович зложив подяку вірним за численну участь в Місії, загіраючи їх до витревання в добрих постановах до кінця життя. О 3 год. по пол. закінчилася Місія і нарід з жалем опускав місце Місії, вертаючи до свого буденного життя.

Висоцько нижне (новім Турка). В днях від 19 - 22 червня 1926. р. відбулася в нас св. Місія. Вже самі приготування зацікавлювали одну часть людей, що це таке „Місія“, бо „Місії“ тут здається, що не було ніколи. Друга часть ставилася до цієї справи байдужно. Треба упередити всіх, які не знають тутешніх відносин, що Турчанські околиці так пригнетені жидами, так ними визискувані, і так попали в їх зависимість, що яканебудь праця поміж людьми дуже важка. Жиди тут, це справдішні „парасити“. Цей стан закріплювався довгими десятками літ і тепер переломати це, знищити в кількох роках просто неможливе. Праця в тім папрямі йде, але дуже слабо. Не можу здержатися, щоби на цім місці не виявити цієї гіркої правди, що навіть ці, що мають вести народ, помагати йому виломлюватися зпід впливу і зависимости жидів, деколи самі так поступають зглядом цієї раси так її тримаються, що своїм поведінням наносять собі ганьбу. Як важко тут працювати і як скоро можна попасти в зневіру, вже сам цей факт, що жид сейчас знає все що священник у церкві говорив, може кожному усвідомити положення. Не кажу, аби всі села—парохії були такі, бо й нема правила без винятків, але винятків тут дуже мало. Про це все принагідно згадую, аби оправдати подекуди відсутність людей на Місії у моїй парохії. Перший день Місії у Висоцьку нижнім потвердив якраз це, чого я якнайбільше побоювався, — а саме — на привитання Місіонарів не було навіть кому утворити процесії!

Богато пошкодив дощ, бо якраз перед самою Місією зачалася слота, яка з малими перестанками супроводжала Місію. Виголошено дві науки. На другий день мимо слоти людей зійшлося досить, багато було чужих. Виголошено чотири науки. Третій день вигодилося, людей зійшлося багато — по полудни зачалася місійна сповідь, яка тяглася до $\frac{1}{2}$ 11 год. в ночи. В тім дні виголошено три науки. Четвертий день закінчення Місії. Зробилася красна погода, вірних зійшлося дуже багато — закінчено сповідь. Висповідалося около сім соток людей, більша половина цілї парохії. Проповідали весь час ОО. Бадан

і Куловський. У своїх ядерних науках не залишили звернути увагу й на льокальні блуди та повірки. Присутні слухали їх з зацікавленням, а вже кінцева пращальна промова о Бадана під хрестом зворушила всіх до сліз. Місійний хрест піднесено в гору і на нього звернулися очі всіх присутніх. Хрест станув — та свої широкі рамена розпростер над моєю парохією, одною з тих, які так важко дишуть під тягарем жидівських параситів! Давби Всевишній, аби ця св. Місія була переломовою хвилиною в життю парохії. І я поглянув на св. хрест обвішаний množеством медаліків і хрестиків — куп ваних в укр. інвалідів, які на час Місії прибули, — та в духу молився, щоби ці широкі рамена св. хреста стояли відтепер на сторожі правди і любови, аби вони просвітили моїх занедбаних парохіян в напрямі зрозуміння вперш своєї християнської гідности, а відтак гідности національної!

о. Осип Лозинський
парох.

Нові книжки

Ісус у серцях дітей. Наука греко-католицької релігії на основі біблійних оповідань для дітей першої і другої класи вселюдних шкіл. Уложив священик Іван Рудович, катехит і професор державної учительської семинарії у Львові. Львів 1926. Стр. 127. Накладом видавництва шкільних книжок. Ціна оправленого примірника 2 зл. 50 гр. Сей підручник має одобрення всіх трьох наших ординаріятів. Уложений він синтетичною чито так зв. монахійською методою. На основі оповідань взятих з біблії або з життя дитини виводяться абстрактні догматичні й моральні правди. Без сумніву се найлекший і найпрактичнійший спосіб для устного навчання, але зате незвичайно трудний для написання взірцевого підручника після всіх вимог льогіки. Які тільки знаю такі підручники, у всіх находиться плутанина: зайве повторювання, невідповідні до змісту заголовки параграфів і т. ин.

Підручник о. Рудовича під сим оглядом дуже старанний, та всежтаки трапляється дещо, що слід би справити. Так пр. § 11. має заголовок „Перша заповідь Божа. Сотворенне Еви“. Кождий із свідомих християн подумає, що тут буде мова про 1. заповідь з декальогу. Але про декальог мова шойно в § 17; а в § 11 наводяться біблійні слова: „З кождого райського дерева будеш їсти овочі...“, а уступ кінчиться словами: „Бог поблагословив їх, і Ева стала жінкою Адама“. Очевидно, що отсі слова є сурогатом замість біблійних: „Ростіть і множіться...“

Котру отже з тих двох заповідей, які згадує § 11, треба вважати й називати „першою заповіддю Божою“?... Заборона їсти з райського дерева нині нерічева, бо того дерева вже нема. А заповідь „ростіть і множіться“ з огляду на її основність — особливо в нинішніх часах „Zweikinder — системи“ і всяких неприродностей у тій сфері — можна би назвати „першою заповіддю Божою“, але а) доси нема на се загальної конвенції, тай б) се закон обоснований уже в самій людській фізіології. а таких законів ані св. письмо, ані церква не ставлять як законів Божих для вивчення (так пр. ні закон любови самого себе не є поміщений у св. письмі як „закон для вивчення“).

Плутанина полягає в тому, що в церкві є загальна й відвічна конвенція під „першою заповіддю Божою“ розуміти I. заповідь з декальогу або в її негативній формі („не будеш мати інших богів“), або в позитивній („будеш любити Господа твого всім серцем...“), а в підручнику о. Рудовича отся назва (сеж дійсно на з в а) віднесена до зовсім іншого. І слушно може дитина запитатися: котра отже з тих двох „перших“ заповідей дійсно перша? А дітям годі зясувати, що I. заповідь в § 11 підручника о. Рудовича є історично першою, а I. заповідь у декальогу є морально перша.

Наведений примір наглядно ілюструє, як то тяжко приходиться уложити клясичний біблійний підручник для науки на найнижших шкільних ступнях — особливо після нині модерної методи „концентраційної науки“, де говорить де omnibus rebus et de quibusdam aliis. Кождий вираз, кожде речення тут мусять бути розважені з усіх боків, а се може зробити тільки збір на праця всіх катехитів. І тому се пожадане, щоби катехити свої спостереження й уваги списували, та пересилали їх авторови для узгляднення.

Треба признати, що в новому підручнику о. Рудовича справа під тим оглядом богато посунена вперед: зміст багатий, трудні місця представлені приступно, мова чиста й легка і т. ин.

В підручнику є ілюстрації, а при кінці деяких параграфів відповідні народньо-церковні пісні. Се має велике практичне значіння. Текст тих пісень подекуди справлений „на красше“ після вимог нинішньої нашої мови, але через те потерпів поетичний метр, а сього не повинно бути. Пр. на стор. 56. „Чом ти з нами тут остаеть... Ти на віки нам жертвуєш?“ (Арія каже саме так акцентувати, а се граматичний скандал! Тай рим вийшов попсований.)

Не справлена в підручнику до неба вопіючо дурна звукова асиміляція в нашій начальній коляді „Бог пред-

вічний". В церковно-словянському оригіналі спершу певно звучав стих „І утіши вся (всіх)", а наш нарід се переробив на слова „І утішив ся". Що Христос, коли прийшов з неба, всіх утішив, се зрозуміле; але шоби він тим сам утішився (як дитина в пеленках!), се й теологічно і так по людськи безглузде. Слід отже поправити сей стих, а не поширювати його в попсованому вигляді.

Наконець, бодай мені так здається, назва підручника „Ісус у серцях дітей" є якась вишукана, неприродна. Чи не красші були би назви, що підходили би більше до євангельського тексту, як пр. Христос (не Ісус, але Христос!) *) між дітьми; Боже Слово між нами; Бог на землі і т. п.

о. Г. Костельник.

Записки Чина св. Василя Великого. Том II. Вип. 1—2. Жовква 1926. Зміст: I. Статті: Український наголос на початку XVII-го віку (проф. І. Огієнко); Лаврів (М. Голубець). II. Матеріяли: Середньовічні монастирі в Галичині (др І. Крипякевич); Посіщенне марамороських монастирів 1749 р. (о. Гл. Кинах ЧСВВ); Життєписи Василян (под. І. Скрутень); Каталог Прокураторського Архіву в Римі (под. К. Королевський). III. Miscellanea. Pro domo nostra (под. Редакція): Уніятські могили на виленських кладбищах (о. Вол. Толочко); Епитрахиль XVII. в. з церкви с. Вольсвин (П. Холодний); Краснопушчанська легенда (др В. Шурат); Позабуті записки (под. И. Скрутень); Др І. Франко і Василяни (И. Скр.); На вічну пам'ять о. Г. Хватала ЧСВВ (под. о. Кинах); До історії о. И. Скотинського (под. И. Скрутень); Наші найблизші ювілеї.

Як от уже сам зміст каже, василіянські „Записки" стоять на висоті свого завдання.

De Oriente documenta et libri. „Orientalia Christiana" Vol. VI.—5. Num. 26. Roma Julio 1926. Зміст: I. J. Schwegel S. I.; Das Soviet-Ehe-Projekt; II. G. Hofmann S. I.; Kardinal Isidor von Kiew; III. Recensiones; IV Rectifications; V. Pont. Inst. Orientale: Programma examinum.

Золотий ключ до неба. Молитовник „Нашого Приятеля". Накладом Мар. Т-ва молоді. Львів 1926. Малий кишиневий формат, стр. 134.

Irénikon. Bulletin mensuel des moines de l' union des églises Prieuré d' Amay S/Meuse. 1-re année № 4. Juillet 1926. Зміст: I. Articles: Rapprochement anglo-oriental; La

*) З досвіду знаю, що ученики дуже часто невідповідно вживають назви „Ісус". Пр. так оповідають: „І прийшов до Ісуса молодець, тай каже: Ісусе!..." Я на се звичайно так реаую: А ти підеш до пана директора, й скажеш до нього: Грицю!... Ось тому більше вказане в учити дітей називати Христа Христом (сеж його достоїнність), а не Ісусом (се тільки його імя).

Question anglicane; Au lendemain du Schisme de 1054. II. Mouvements des idées: 1. Documents. — 2. Chronique. — 3. Echanges de vues. — 4. Revues et Bibliographie. III. Les oeuvres.

Всячина

Новий апост. адміністратор прясівської єпархії. Як звісно, дотепер адміністрував сею єпархією о. Др. Д. Няради, крижевацький єпископ. По розпаді Австро-Угорщини настали там дуже тяжкі обставини. Преосв. Няради дотепер наладнав сі обставини, як тільки було можна (спинив похід православія, по можливості упорядкував відносини між духовенством). Наспів час, щоби Апост. Престол звільнив його від тяжкої задачі управляти двома єпархіями в двох державах (Преосв. Няради управляв разом також своєю єпархією в Югославії). Вибір упав на о. Павла Гойдича. якого Апост. Престол іменував покищо Апост. Адміністратором прясівської єпархії. Як ми поінформовані, нова номінація пішла по інтенції Преосв. Нярадого. О. Павло Гойдич був найкращим кандидатом на прясівський престол у нинішніх тяжких обставинах. Номінат родився 1888 р. на Підкарпаттю. Середні школи кінчив у Пряшеві, богословію в Будапешті.

В 1922 р. ступив до Василіян у Мукачеві. Між духовенством прясівської єпархії дуже поширене немудре москвофільство (як передтим було мадяронство). „Тримати з панами!“ — се була не голошена, але практикована девіза. Номінат о. Гойдич належить до тих, що „ідуть з народом“, і як такий він не є ворожий Українцям. Він людина чесна, побожна й працьовита. Нехай йому Господь Бог допомагає на визначному й тяжкому пості, щоб відродилася слава нашої церкви, поневіряної і тут і там.

Нова Папська енцикліка. З нагоди 700 літньої річниці смерті св. Франца з Асізі видав папа енцикліку „*Rite ex-priatis*“, в якій поручає католицькому світови гідно відсвяткувати пам'ять сього великого святого, і при тім висказує бажання, щоби величаючи св. Франца представляти його вірним не як недосяжний ідеал звершеності, але навпаки, як взір, який можуть при помочи Божої ласки й інші люди доброї волі наслідувати.

Завсіди і всюди те саме. Еп. Пшездзецкі на євхаристійному конгресі в Чикаго на східній секції, як доносить про се американська „Свобода“ (з дня 6. VIII. с. р.), мав говорити про унію в звісному нам стилі: „що православне

населення радо переходить на католицизм, але не хоче стати греко-католиками. Каже, що Німці підчас окупації в часі війни допомагали гр. кат. духовенству ширити унію, але труд був даремний і греко-католицькі священники не осягнули ніяких результатів. Навіть давні уніяти не хотіли вертати тепер до гр.-кат. обряду, але переходили на латинський, або на ново утворений східний обряд. А що, каже єпископ Пшездзецкі, мусимо поступати по совісти, бо годі наклонити людей до того, чого вони собі не бажають. Хай хвалять Господа Бога, на якій мові хочуть і в яким хочуть обряді, коби він тільки був католицьким. Як домагаються люди обряду східного, треба вволити їх волю. Завдяки цьому, каже єпископ Пшездзецкі, в п'ятох православних дієцезіях, а то вильненській, луцькій, підляшській, люблинській і пинській: 1) дев'ять парохій східного обряду, який тут називають східно-славянським; 2) один монастир, в яким працює п'ятох священників-єзуїтів; 3) один філіяльний костел того обряду; 3) кілька тисяч католиків того самого обряду“.

Всюди і звсіді те саме!... Історичним фактом є, що підчас німецької окупації саме польські єпископи в бувшій конгресівці ставили найбільші перешкоди нашим священникам у поширюванні унії на їхній території. Є в нас доволі документів на се, і колись їх видамо на соблазн катол. світови. А якщо православні бажають не нашої унії, тільки „wschodniego obrzadku“, то чому зусильним старанням саме польських єпископів нам уніям унеможливлено доступ до тих православних? Требаж було оставити свободу ділання, щоби виявилася дійсна, а не перелицьована правда. Зрештою самі православні явно пишуть, куди їхні симпатії ідуть. Український православний часопис „На варті“ написав, а за ним по московськи редагований часопис „Воскресное чтение“ повторив оттакі слова: „Якшоб ті „навернені“, які переходять тепер у Рим цілими десятками, мали на думці діло релігійної унії, то вони не творилиби осібної секти, але прилучились би до уніятської церкви в Галичині, яка вже 300 літ шукає способів злучити Восток із Заходом. Та вони від галицької унії відхрещуються, відразу зливаються з римокатолицькими деканатами та єпархіями.“

Ясно, що тут діло не в релігійних переконаннях, тільки в барському уподованню“. Щож значать ті слова? Православні провідні круги тільки нашу унію узнають за дійсну церковну унію, а „wschodni obrzadek“ не признають за церковну релігійне діло, тільки за політичну махінацію... Ба, але в Америці про се не так легко довідатися, як тут у нас!... Зрештою о. О. Горчинський у „Новій Зорі“ ч. 36 з с. р. оповів нам із свого

власного досвіду саме з еп. Пшездзєцким, хто не хоче нашого духовенства й нашої унії на т. зв. кресах. Не нарид, але саме еп. Посездзєцкі... От у нас так, а в Чикаго саме противно річ представляється.

Нові польські єпископи. На прил одній папській консистерії 24/6 ц. р. іменував Св. Отець нових єпископів в Польщі. Дотеперішнього шлеського єпископа Дра. Август. Гльонда архієпископом гнізненсько-познанським, єпископа ломжинського Ялбжиковського архієпископом виленським на місце помершого архієп. Цєпляка, познанського єпископа суфрагана Лукомського єпископом ломжинським, а гнізненського катедрального каноніка Аркадія Лисецького єпископом шлеським. Архієпископ Гльонд стає рівночасно по смерті кард. Дальбора примасом Польщі; є він в силі віку (уродж. 1881. р.), в 1922 р. став апост. адміністратором Шлеська, а 3. січня 1926. одержав єпископські свячення.

З релігійної боротьби в Мексику. Католики єпископи в Мексику видали відозву до духовенства й до вірних, де подають засади для теперішнього поступовання. Між иншим наказується там, щоби вірні остали при пасивній ресинтенції проти державних насильств, та щоби обовязково брали участь у всяких виборах, голосуючи за кандидатами найменше ворожо настроєними супроти католи релігії.

В Урагвау, як у Мексику. Республіка Урагвай від 30 літ під соціалістичним режимом. Її президент Серату член „червоної партії“. В останньому десятилітті зірвані взаємини зі св. Столицею й католицька віра перестала бути державною вірою. Насамперед завели розводи подруж, потім радикальне усвічення школи. Нечисленні школи, що є доси під кермою духовенства, контролюють так гостро, що контролю переходить у шикану. Християнські свята знесено правительственними розпорядками, а на їх місце введено національні свята. Так пр. із Христового Різдва зроблено „День Семі“. Назви Великодня й Зелених Свят такого самого роду. Недільного спочинку не признають зовсім. Є тільки обовязок дати робітникам і урядникам один якийнебудь день у тижні спочинку. Католики сходяться тільки в каплиці й там учителька або жінка мирового судді відчитає рожанець і на сьому кінчиться. Велика маса сільського населення байдужа. Великоміська товпа безвірна й простацька й не рідкі случаї, що юрба підростків гонить за священиком.

Перші єпископи — Хінці. Св. Отець видав енцикліку до хінських католиків, в якій заповідає всім вірним у Хінах, що на останній папській консистерії іменував єпископами трьох родовитих Хінців, та звиває номінатів на 24 жовтня до Риму, де їх сам лично висвятить над гробом св. Петра. Досі були єпископами в Хінах самі Європейці — законні

місіонарі, а тепер перший раз дістають Хінці на єпископів своїх рідних братів.

Св. Отець дарував на нашу львівську дух. семинарію 5.000 лір і свій портрет з власноручним підписом. Для квартирного „Богословія“ прислав своє благословення.

Християнство в Японії. Японське правительство виготовлює проект, котрим залегалізує християнську релігію в Японії. Дотепер християнство було там правно недозволене, хоча в практиці толеровано його. Коли вийде легалізаційний закон, тоді християнство дістане можливість пропаганди, а церковні добра будуть ненарушимо і вільні від податків. Під сю пору є в Японії біля 250.000 християн, з чого 150.000 таких, що підлягають Ап. Престоли. („Liberté“).

Протестанти, як доносять льозанський „Journal religieux“, уряджують в липни або серпни 1927 р. в Льозанні в Швайцарії новий конгрес усіх протестантських церков. На програму зложаться точки: 1) Суть Церкви, 2) Ісповідання віри, 3) Пастирський уряд, 4) Зєдиння церков. Як бачимо, конгрес — в противенстві до минулорічного конгресу в Штокгольмі, котрий радив під справами практичними й організаційними — буде займатися і справами віри.

В Альбертині на Білій Русі організують Єзуїти сеї осені новіціят для кандидатів, що бажать посвятити себе місійній душпастирській праці між православними на „кресах“, головно Білорусинами, привертаючи їх до єдності із католицькою Церквою шляхом „wschodniego obrzadku“. Кандидати мають мати укінчених щонайменше чотири класи середньої школи, мусять бути східнього обряду, а якщо будуть обряду латинського, то мають заявити свою згоду на се, що приймуть обряд грецький. До новіціяту можуть зголошуватися за згодою своїх єпископів також богослови і священники. Найбільш пожадані кандидати з білоруських областей.

Смерть визначного католического письменника. Дня 23. серпня с. р. у Бонні по тяжкій операції помер Антін Гуондер, єзуїт, звісний як письменник на полі свяшеничої аскетички. Був він редактором часопису „Die kathol. Missionen“. Його твір „У стіп Спасителя“ переложений на 12 мов.

Християни в Туреччині дуже переслідувані урядом Кемаль-паши. Він, як звісно, перенявся європейським націоналізмом, і нищить усе, що не є турецьке. Знищив він два мільони Вірменів, цілу християнську Киликію та й около три мільони малоазійських християн Греків і Вірмен; тепер зачалось переслідування християн у Сирії. А Європа на се мовчить!

Єзуїт Мих. d' Herbigny, Француз з походження, директор „Орієнтального Інституту“ в Римі, великий знавець православної, головно російської Церкви. іменованій — як

доносять часописи — єпископом. Зараз по своїй номінації виїхав номінат втретє до Росії (до Москви), щоби нести духовну поміч католицькому населенню. О. d' Herbigny-му відомі також дуже докладно церковні відносини на Бел. Україні. Свого часу (1923) видав він навіть накладом згаданого Інституту документи, що відносяться до української православної автокефальної церкви.

Ученики середніх шкіл в Польщі після релігійної приналежності. Як подає „Głos narodu“, в шк. році 1925/26 на загальне число 219.804 учеників у всіх середніх школах (державних, самоврядних, приватних) було римо-католиків 150.289 (68·4%), греко-католиків 9.258 (4·2%), православних 5.108 (2·3%), Жидів 45 370 (20·5%), інших визнань 447 (0·2%).

В справі урядової мови в діловодстві парох. канцелярій. Від многих душпастирів доходить письма до Ординаріату й до нашої Редакції про карі (нераз і дуже високі), які наклали на душпастирів адміністраційні власти за „urzędowanię pieraństwowym jezykiem“. Ніякі апеляції не помагають. Повідомляємо всіх інтересованих, що та справа — старанням львівських священників — оперлася о Найвищий Адміністраційний Трибунал. Се ще одинока інстанція, яка нам остала.

Наші проповіді. Від різних наших Вп. предплатників дістаємо дописи з увагами, вказівками й жаданнями щодо видаваних нами проповідий. Одні ганять проповіді одного автора, а другого хвалять. Інші саме противно. Ще інші домагаються, щоби проповіді були корисні ддя душпастирів, отже щоби печатати проповіді саме на предстоячі неділі і свята і т. п.

Супроти сього — для успокоєння Вп. предплатників свого оправдання — наша Редакція подає свої провідні думки в тому ділі.

„Нива“ не є спеціально проповідничий часопис, проповіді печатаються при ній тільки яко додаток, і тому не може вона вязатися тим, щоби печатати тільки проповіді „ad proximum usum“ (на предстоячі неділі). Сеж був би великий тягар, а зрештою — нема в нашій Редакції серії таких проповідий!... Нам присвічує ідеал, щоби дати можливість „виговоритися“ передовсім тим проповідникам, які мають цілу серію своїх проповідий.

Як літературно-церковний часопис, бажаємо більше прислужитись талантам, ніж душпастирським вигодам. Зрештою в одному-двох роках годі всього випечатати і всіх вдоволити. Але в 5—6 літах, маємо надію, знайдеться в нашому проповідничому додатку для кожного дещо, що йому придасться і що йому подобатиметься.

Мойсей Мікель Анджеля Бунаротті в церкві „San Pietro in Vincoli“ в Римі. Хто з нас не подивляв бодай на образку статую Мойсея Мікель Анджеля? Ціла статуя чотири метри висока, викута в сніжнобілого мармуру. Бунаротті схопив і представив Мойсея в хвили, коли він по сорокднівній розмові з Єговою, зійшов з гори Синай і увидів Ізраїля, який віддавав честь Божу золотому тельцеві! Законодатель Старого Завіта сідає у підніжя гори, а перенятий святим гнівом глядить з обуренням на ідолопоклонство свого народу. Свою десницю спер на таблицях потоптаного права Божого, а пальці занурив у кучерях борода, яка сягає аж до пояса; лівою рукою підтримує фалди драперії. Ліву стопу подав взад. Очи його кидають громами гніву; лице виражає найвисше обурення на нечувану невдяку і глупоту народу. Внутрішнє зворушення цілого тіла, випружені жили рук, ніг і лица, виразисті відтіни і напрями мускулів, грізний та суворий погляд обличчя дрогаюче життям і наприродною силою духа — усе те є незрівнане. Після погляду усіх мистців художників статуя Мойсея є найбільшим архитвором не тільки Лікель Анджеля, ба навіть цілої новочасної штуки. „Се наш Зевс олімпійський!“ — кличуть захоплені артисти. Сам Мікель Анджельо мав по скінченню сего „Мойсея“ стати перед ним, а одушевлений своєю працею, мав Мойсея вдарити в коліно, кажучи: „А тепер промов грімким голосом: „Припоаяшіть мечі і йдіть від воріт до воріт через середину табору і убивайте кожного, хто поклоняється тельцеві!“

По боках Мойсея стоять дві доньки Лавана, Рахиль і Лия, з якими одружився Яков. Обі ці жіночі статуї — також різьби Мікель Анджеля — самі в собі прекрасні, чудові, на котрі майже однак майже ніхто не звертає уваги, подібно як і на інші премногоцінні скарби штуки, пр. на образи Гвідо Ренього, Доменікіна, або на мозаїковий старинний (з VII ст.) образ св. Себастьяна і на многі інші пам'ятки, які є в тій церкві поміщені. Длячого? Бо всі заняті тільки „Мойсеєм“ і лиш до нього гадка звертається, хочай очи дивляться на що іншого.

о. Ковалів.

Сімсотлітні роковини смерти св. Франца в Асизу, основателя чина св. Францішканів, обходить церков латинська вельми торжественно. Св. Франц, син багатого купця з Асизу в Умбрії, учувши в церкві Євангеліє о висланню апостолів без золота і срібла (Мат. 10), рішився вступити в їх сліди. Він вирікся всего маєтку, ходив в убогій одежі і о прошенім хлібі по цілій своїй вітчизні, а опісля перейшов Іспанію, Сирію і Єгипет та звизав всюди до покаяння. Спершу сміялися з нього, а навіть отець вирікся його і відічив але згодом всі подивляли його покору й самовід-

речення та почитали мов святого. Тисячі зусюди зібралися кругом нього, живучи після правил в найбільшій убожестві. Помер 1226 р. в церкві Порціонкуля, котру одержав був в дарі й де провів неодну годину в горячих молитвах. Честь для того Божого мужа, котрого спаситель наділив був знаками своїх ран т. зв. стигматами, і котрий нестримно панував над своєю тілесною природою, була такою загальною, що вже в два роки після смерти зачислено його поміж святих.

Убогий і зразу погорджуваний монах, пізнійше прозваний „Божим прошаком“, своїми знеслими науками змінив духа тодішньої доби і створив нову еру в історії церковної культури. А навіть по смерті місце його гробу, церков в Ассизу, стає осередком нової штуки, котра небавки поширюється на цілу Італію й ясніє на всю Европу.

Церков, збудована зараз по смерті Святого, зноситься над його гробом в двох кондигнаціях.

Біля церкви на стрімкій горі знаходяться монастирські забудовання, які своєю подобою живо нагадують середньовічний замок. Знаменито збережені творять прекрасну силветку на тлі Апенінів. Так долішня, як і горішня церкв криє цілий ряд фресків, котрих творці були вітцями нового італійського малярства. До найчільніших належав Джіотто.

о. Ковалів.

Просимо наших Вп. довжників сейчас
вирівняти свої залеглости! Отсе число ви-
дали ми вже по части на довг, а нам пред-
платники залягають грубими тисячами!

Адміністрація.

Позволяється печатати.

Лвів, дня 30 вересня 1926.

Бачинський, ген. вік.

Редактор—видавець **О. Д-р Гавриіл Костельник.**

З друкарні Ставропігійського Інституту.

